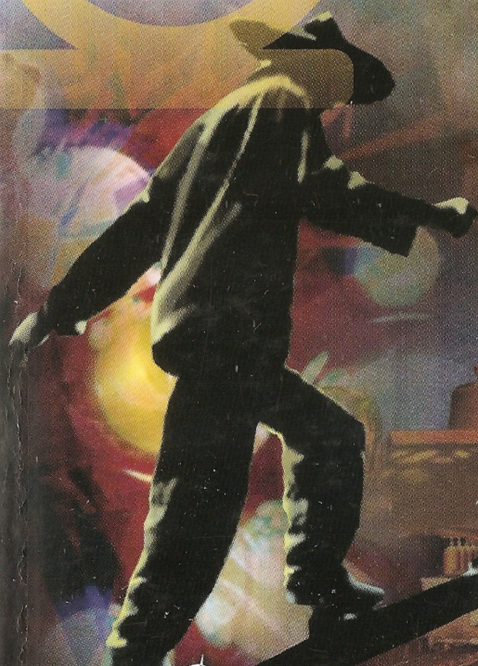

Ion Hobana prezintă maeștrii anticipației clasice

Edmond About

Omul cu urechea ruptă

MINERVA

EDMOND ABOUT

OMUL CU URECHEA RUPTĂ

www.virtual-project.eu

COLECȚIA
Ion Hobana prezintă Maeştrii anticipaţiei clasice

Traducere din limba franceză
Mihai Elen

Prefața
Ion Hobana

Coperta colecţiei:
CRISTINA DUMITRESCU

EDITURA MINERVA

2005

PREFAŢĂ

Cunoscând gloria literară şi publicistică în a doua jumătate a secolului al nouăsprezecelea, autorul romanului pe care-l veţi citi este aproape uitat astăzi. Sunt necesare, deci, câteva repere biobibliografice.

Edmond François Valentin About s-a născut la 14 februarie 1828, la Dieuze, în Lorena. A absolvit cu brio Şcoala Normală din Paris, continuându-şi studiile la Şcoala Franceză din Atena. La întoarcere, a publicat lucrarea Grecia contemporană *(1854), în care nu trata cu amenitate naţiunea elenă şi vestigiile antice. Grecia i-a oferit, totuşi, cadrul şi personajele unuia dintre cele mai izbutite romane ale sale,* Regele munţilor *(1857), al cărui protagonist, Hagi Stavros, este şeful unei bande de tâlhari operând în Atica. De succes s-au bucurat şi* Madelon, L'infame, *trilogia* La Vieille Roche, Le roman d'un brave homme, *acesta din urmă fiind considerat de Raymond Poincaré „o micuţă capodoperă de bun simţ, de graţie şi de emoţie reţinută".*

Mai întâi bonapartist, apoi republican, About a colaborat la „Moniteur", „Figaro", „L'Opinion Nationale", devenind, în 1872, director al ziarului „XIX Siècle". A fost un apreciat critic de artă. Ales membru al Academiei franceze în 1884, s-a stins la 16 ianuarie 1885, înainte de a-şi rosti discursul de primire. La moartea lui, Jules Claretie scria, în „La vie de Paris": „Edmond About îşi are locul în primul rând. El face parte din familia lui Lesage şi a lui Mérimée." Ecourile acestei notorietăţi pot fi depistate în lucrări de largă circulaţie: „Scriitor spiritual şi strălucitor…" (Le Nouveau Petit Larousse Illustré, 1939), *„… romanele ironice şi tandre ale lui Edmond About…"* (Littérature française, *Larousse, 1968). Îndreptăţesc oare astfel de elogii producţiile pe care le-am citat – şi altele, pentru că About a fost un autor prolific? Dacă le raportăm la nivelul mediu al literaturii epocii, răspunsul ar putea fi afirmativ. Dar timpul nu cruţă decât operele de excepţie, sau pe cele care impresionează retina posterităţii printr-o fulgerare de nou şi de insolit. În această din urmă categorie se înscriu şi câteva dintre*

textele lui Edmond About, apărute, printr-o ciudată şi poate semnificativă coincidenţă, în acelaşi an 1862.

Aceste „trei romane de mare fantezie” (Grand Larousse Encyclopédique, 1960) *sunt, totuşi, de inegală valoare. Cu toate că e dedicat fiziologului Charles Robin,* Cazul domnului Guérin *pare mai curând o bombă gazetărească amplificată la dimensiunile unui volum. Pentru că maică-sa şi-ar fi dorit o fiică, eroului eponim îi curge lunar sânge din nas, iar după câţiva ani de căsătorie naşte, evident prin cezariană, un copil viabil, murind până la urmă din pricina tulburărilor menopauzei. Un subiect alunecos, tratat într-o manieră mistificatoare, chiar dacă punctul de pornire îl constituie unele ipoteze privind procesul de reproducere care se bucurau de un anumit credit în epoca scrierii romanului. De altfel, partenogeneza este un loc comun al literaturii de anticipaţie moderne, fiind considerată însă apanajul exclusiv al sexului frumos.*

Un pretext ştiinţific mai plauzibil, dacă nu pentru contemporanii lui About, atunci pentru noi cei de azi, familiarizaţi cu performanţele transplantului şi ale chirurgiei estetice, este utilizat în Nasul unui notar. *Tânărul notar Alfred L'Ambert îşi surprinde iubita în compania unui diplomat turc, pe care-l molestează. Provocat la duel, acceptă şi… o lovitură de sabie îi taie nasul, înghiţit pe loc de o pisică înfometată. Un medic îi grefează o bucată din epiderma lui Romagné. Cu banii primiţi, acesta se dedă beţiei – şi nasul grefat dobândeşte o frumoasă culoare purpurie. Somat de „beneficiar”, Romagné devine sobru, dar se îmbolnăveşte şi refuză orice hrană, ceea ce determină, o micşorare a nasului până la dispariţie. Motivul? Nu moartea donatorului, ci pierderea braţului de pe care fusese prelevată bucata de epidermă. Şi notarul va trebui să recurgă la un nas din argint. După cum se vede, mai curând o naraţiune cu pretenţii moral-filozofice, care părăseşte curând tărâmul anticipaţiei, pentru a naviga pe apele bine cunoscute ale fantasticului.* Influenţa Mâinii vrăjite *a lui Gérard de Nerval pare evidentă, chiar dacă fabulaţia şi atmosfera sunt altele.*

În sfârşit, Omul cu urechea ruptă, *cea mai reuşită parte a acestui triptic care constituie un corp oarecum străin în opera lui About. De astă dată, referinţele livreşti sunt mai numeroase, saltul în timp putându-se datora şi unui accident natural. Teopomp din*

Chios relata, încă în secolul IV î.e.n., că filozoful cretan Epimenide dormise cincizeci şi şapte de ani într-o peşteră. Washington Irving avea să reia ideea în 1819, somnul lui Rip Van Winkle durând însă numai douăzeci de ani. Ştacheta fusese ridicată între timp la înălţimi ameţitoare de Louis-Sébastien Mercier, al cărui povestitor se trezeşte, după aproape şapte secole, în Anul două mii patru sute patruzeci (1770).

În treacăt fie zis, astfel de accidente, petrecute în limite cronologice acceptabile, au fost înregistrate de istoria medicinei. În 1952, după o gripă foarte puternică, Nadejda Lebedin a fost cuprinsă de un somn letargic, din care s-a trezit abia în 1972. Nu voi întârzia însă asupra acestui tip de fenomene, întrucât nu lor le datorează eroul lui About, colonelul Victor Fougas, aventura sa temporală. About recurge din nou la un procedeu plauzibil, elaborat şi folosit de un savant convins că „ştiinţa poate să adoarmă o fiinţă vie şi s-o trezească după un număr nesfârşit de ani, să oprească toate funcţiunile trupului, să suspende viaţa, să smulgă pe individ acţiunii timpului pentru un secol sau două şi să-l reînvie". Trebuie să precizez îndată că ideea se născuse încă din 1845, putând fi întâlnită în povestirea lui Edgar Allan Poe, Scurtă discuţie cu o mumie[1]*. Explicând miracolul resuscitării sale după cinci milenii, Allamistakeo arată că „în Egipt, îmbălsămarea însemna suspendarea, pe termen indefinit, a tuturor funcţiilor animale supuse procedeului". Şi mai departe: „Repet că primul principiu al îmbălsămării consta, la noi, în oprirea imediată şi în păstrarea perpetuă în suspensie a tuturor funcţiilor animale supuse procedeului. În sfârşit, pe scurt, în orice stare s-ar fi găsit individul în momentul îmbălsămării, rămânea în acea stare."*

About ar fi putut citi povestirea – în tălmăcirea lui Baudelaire – în ziarul „Le Pays" din 11 şi 12 decembrie 1854, sau în volumul Nouvelles histoires extraordinaires *din 1857. Dar anterioritatea nu înseamnă filiaţie. Procedeele prin care este „smuls acţiunii timpului" şi apoi trezit Allamistakeo sunt cu totul altele decât cele aplicate lui Fougas. Poate şi pentru că în 1855, la apariţia romanului* Tolla, *About fusese învinuit de plagiat. Vrând ca istoria să nu se repete, el îl face pe Karl Nibor să refuze oferta domnului Renault privind utilizarea electricităţii înmagazinate într-o*

„puternică baterie de butelii de Leyda şi patruzeci de pile Bunsen, toate noi nouţe”; or, Allamistakeo este readus la viaţă graţie tocmai unei baterii de pile voltaice… N-ar fi exclus ca About să se fi inspirat dintr-o întâmplare consemnată în istoria campaniilor napoleoniene: generalul baron de Marbot a fost reanimat, după ce fusese abandonat în zăpadă, fiind considerat mort prin îngheţ. Combinând congelarea parţială cu deshidratarea, care fusese experimentată cu succes în acei ani, autorul „suspendă” viaţa eroului său pe o perioadă de patruzeci şi şase de ani.

Omul cu urechea ruptă *nu se mulţumeşte să descrie o victorie, fie ea şi mirobolantă, a ştiinţei. Pentru a înţelege unul dintre mobilurile romanului, trebuie să ştim că About s-a situat consecvent pe poziţii anticlericale, admonestând guvernul de fiecare dată când biserica se amesteca, sau era amestecată în treburile statului. Se poate presupune că această atitudine îşi avea sorgintea într-o concepţie vag materialistă. Oricum, reuşita experienţei profesorului Meiser infirmă teoria „principiului vital”, supusă criticii în expunerea aparent imparţială a bătrânului Renault: „Încercăm să aflăm dacă există un principiu vital, sursă şi început al tuturor actelor trupului, ori dacă viaţa nu este decât rezultatul funcţionării fireşti a organelor. În ochii lui Meiser şi ai discipolilor săi, principiul vital nu există; dacă ar exista cu adevărat, spun ei, n-am înţelege cum ar putea el ieşi dintr-un om şi dintr-o tardigradă atunci când le uscăm şi cum ar putea reintra când le muiem în apă. Or, dacă principiul vital nu există, toate teoriile metafizice şi morale bazate pe existenţa lui trebuie revizuite”. Mai târziu, Karl Nibor declară, tranşant: „… noţiunea de principiu vital este în contradicţie cu stadiul actual al ştiinţei”.*

Plasarea lui About pe orbita pozitivismului şi a organicismului, pe orbita progresului ştiinţific, nu e o cochetăriei pasageră. În 1863, scriitorul frecventa „Societatea de încurajare a locomoţiei aeriene cu aparate mai grele ca aerul”, al cărei sediu se afla în atelierul fotografului-aeronaut Félix Tournachon, zis Nadar. El se întâlnea acolo nu numai cu Ponton d’Amécourt, inventatorul unui model de elicopter cu aburi, ci şi cu foştii ofiţeri de marină Gabriel de la Landelle şi Ariei Salives, sau cu încă tânărul Jules Verne, secretarul Societăţii. Adevărul era de partea acestui mic grup eteroclit şi

entuziast, în pofida opiniei establishmentului ştiinţific, care decretase că zborul cu un aparat mai greu ca aerul este o himeră.

Omul cu urechea ruptă *ne oferă şi indicii cu privire la concepţiile social-politice ale autorului, dincolo de admiraţia lui evidentă faţă de Napoleon al III-lea. Jules Claretie îşi continua astfel necrologul: „Bătându-şi joc de cei puternici, înfruntându-i pe cei influenţi, ajutându-i pe cei obidiţi, nerâzând niciodată de sărăcia altora…”. Avem motive să ne îndoim de temeinicia primelor două afirmaţii. E adevărat că About a colaborat la „L'Opinion Nationale”, dar acest ziar „de opoziţie” era devotat, în ascuns, guvernului, care-l proteja pe scriitor şi-l decorase. O frază din roman mi se pare semnificativă, în această privinţă: „Respectul faţă de puterile stabilite, care este fondul însuşi al naturii mele, nu-mi îngăduie să introduc în scenă personaje auguste.” Turnura aparent ironică este anihilată de aluzia finală. Fiind vorba despre împărat, declaraţia capătă ponderea unei profesiuni de credinţă.*

Cât despre atitudinea faţă de cei obidiţi, ea este exprimată mai ales prin ricoşeu, în unele pasaje din capitolul consacrat lui Nicolas Meiser şi soţiei sale, ca de pildă: „În fiecare an, de sfântul Martin, la strânsul chiriilor, ei lăsau pe drumuri cinci-şase familii de meseriaşi care nu putuseră să-şi plătească suma trimestrială; însă din această pricină nu cinau cu mai puţină poftă iar sărutul de seară nu era mai puţin dulce.” Acelaşi procedeu este folosit şi în două dintre cele mai surprinzătoare pagini ale romanului, în care Fougas este cuprins de o veritabilă frenezie urbanistică, înfăţişându-i lui Napoleon al III-lea viziunea unui Paris de o grandioasă şi cam retrogradă geometrie. În centrul metropolei, palatul imperial şi serviciile publice. Pe cele douăsprezece bulevarde dispuse radiar şi pe străzile care le unesc, clădiri uniforme pentru cei posedând rente de peste cincizeci de mii de franci. Restul… „Sub cincizeci de mii de franci, interzis să locuieşti în Paris. Meşteşugarii sunt cazaţi la zece kilometri de la centură, în fortăreţe muncitoreşti. Îi scutim de impozite, pentru ca să ne iubească; îi înconjurăm cu tunuri, pentru ca să se teamă de noi.”

Aceste două pagini constituie singurele inserţii utopice într-un roman de anticipaţie – şi distincţia nu prezintă doar un interes teoretic. În definitiv şi Anul două mii patru sute patruzeci, mai sus

citat şi Omul cu urechea ruptă au aceeaşi temă: un om ajunge în viitor. Dar Mercier (cartea e scrisă la persoana întâi) trece pe străzile Parisului său utopic ca un turist. Adeziunea lui e totală. Uimirea lui are o tonalitate moderată. El nu trăieşte, ci contemplă. Fougas, în schimb, rămâne un om al timpului său, transplantat într-o altă epocă. El admiră şi dezaprobă cu aceeaşi fervoare noile instituţii şi moravuri, tulburând cu spiritul eroic şi cazon al Marii Armate tihna şi buna creştere provincială. Având un comportament atât de diferit, Mercier şi Fougas se întâlnesc în adaptarea lor rapidă la noua realitate. Atât de rapidă, încât About încearcă să o justifice: „… cel care a dormit patruzeci şi şase de ani trebuie să se simtă cam dezrădăcinat în propria-i ţară. Fără rude, fără prieteni, fără un chip cunoscut pe toată faţa Pământului! Adăugaţi o mulţime de cuvinte, de idei, de obiceiuri, de invenţii noi care îl fac să simtă nevoia unui cicerone şi care îi dovedesc că este un străin. Însă Fougas, redeschizând ochii, se aruncase direct în miezul acţiunii (…) îşi improvizase prieteni, duşmani, o armată, un rival… Dar ceea ce îl lega mai ales de epoca modernă este înrudirea sa bine stabilită cu marea familie a armatei". Această din urmă frază, ca şi suita ei uşor emfatică, nu sunt menite doar să trezească o vibraţie patriotică. About pregăteşte de pe acum, dovedind o bună cunoaştere a necesităţilor compoziţionale şi a psihologiei cititorului, deznodământul tragic. Fougas îşi converteşte fără prea mari traume pasiunea pentru Clémentine într-un sentiment cvasi patern, dar nu suportă înlăturarea sa din cadrul armatei, din pricina depăşirii limitei de vârstă. Acest veteran de douăzeci şi patru de ani, care se cufundase timp de o lună în vârtejul de evenimente dezlănţuit de el însuşi, este cuprins abia acum de o melancolie acută, declarând: „… un om trebuie să trăiască împreună cu epoca lui. Mai târziu, înseamnă prea târziu." El exprimă astfel, după ştiinţa mea pentru prima oară, o idee şi o stare de spirit care vor cunoaşte o nebănuită eflorescenţă în literatura de anticipaţie modernă.

În necrologul de două ori citat, Jules Claretie îşi întregea astfel elogiul adus celui dispărut: „… după lectura pseudoaurarilor decadenţei, stilul foarte franţuzesc al lui Edmond About are efectul zăpezii albe de pe acoperişul sub care se odihneşte… Minunatul stil al lui About are mai mult decât culoare, are lumină, această forţă a

lucrurilor". Îndreptăţeşte oare Omul cu urechea ruptă *aceste superlative? Scris cu fluenţă şi sprinteneală, romanul ne surprinde, uneori, prin comparaţii de o mare plasticitate: „Complicea bătrânului ticălos îşi îndulci glasul: închipuiţi-vă un fierăstrău lingând un copac înainte de a-şi înfige colţii în el". Sau „Dacă doriţi să vă faceţi o idee aproximativă despre ţipetele ascuţite care îi răspunseră, duceţi-vă în Jardin des Plantes la ora când prânzesc păsările de pradă şi încercaţi să le smulgeţi carnea din cioc". Să nu ne lăsăm însă amăgiţi de apariţia unor pete vii de culoare într-un peisaj altfel destul de uniform. Aşa cum spuneam, romanul rezistă mai ales prin încărcătura de nou şi insolit, înfăţişându-ne cel dintâi contact* veridic *între două epoci, realizat cu mijloace plauzibile.*

Călătoria în timp a lui Victor Fougas având ca punct terminus prezentul povestitorului, latura anticipatoare se reduce aproape exclusiv la experimentul profesorului Meiser. Semnalez, totuşi, un fragment dintr-un pasaj cu inflexiuni ironice, care dobândeşte astăzi statutul de previziune: „Bolnavii pe care ştiinţa ignorantă a secolului al nouăsprezecelea i-ar fi declarat incurabili nu şi-ar mai zbura creierii, ci s-ar lăsa deshidrataţi şi ar aştepta în linişte, în fundul unei lăzi, ca medicul să găsească un remediu pentru bolile lor". Printr-o remarcabilă coincidenţă, exact după o sută de ani, în 1962, apărea lucrarea lui Robert C. W. Ettinger, Perspectiva nemuririi, *marcând începutul mişcării crionice, al cărei scop îl constituie conservarea prin frig a celor decedaţi din pricina unor boli socotite incurabile, până ce medicina va găsi leacul şi îi va resuscita. O idee aparent extravagantă, dar iată ce scria ilustrul biolog Jean Rostand, membru al Academiei Franceze, în prefaţa lucrării:*

„Acum un secol, Edmond About, un bun scriitor şi un precursor al «science fiction-ului», a publicat un scurt roman intitulat Omul cu urechea ruptă. *În această amuzantă naraţiune, el vorbeşte despre un profesor de biologie care usucă un om viu şi, după o «suspendare a vieţii» durând mai multe decenii, îl resuscitează cu succes.*

Ceea ce era în 1861 (sic) doar o fantezie amuzantă a dobândit în epoca noastră un aer oarecum profetic, în lumina unor progrese ştiinţifice recente, întrucât o metodă similară de prezervare a unei

fiinţe umane nu mai pare atât de imposibilă.

(…)

Astfel nu e cu neputinţă să anticipăm viitoare succese de o tot mai mare complexitate; într-adevăr, suntem până la urmă chiar obligaţi să admitem posibilitatea reală ca mijloacele de îngheţare şi de resuscitare a fiinţelor umane să fie cândva perfecţionate, oricât de departe în timp se va întâmpla acest lucru.”

„Istoriile cele mai adevărate nu sunt cele care s-au petrecut aievea” scria About, în finalul romanului Regele munţilor. *După cum se vede, afirmaţia pare să fie valabilă la timpul viitor.*

ION HOBANA

Doamnei Contese de Hajac
Sub veghea voastră-am scris ce vi se-nchină.
O! timp al prieteniei fermecate!
Preapline zile şi prea numărate!
Bretania voastră-i, hotărât, divină.

O revăzui, gătindu-l pe Fougas:
Zburau din pagini amintiri o mie
Cum cintezoi scăpaţi din colivie;
Vedeam în gând, ochiul nu mai citea.

Oceanul – ce privelişte măreaţă!
Iar soarele, la toate făcând faţă,
Părea, sub scufă, -a plânge şi-a zâmbi.

Cine să-mi dea-napoi dusele ceasuri,
Cu dulci clătite, râset şi taifasuri,
Tururi de vals, – dar pacea inimii?

E.A.
Paris, 3 noiembrie 1861

1

ÎN CARE SE TAIE VIŢELUL CEL GRAS PENTRU A SE SĂRBĂTORI ÎNTOARCEREA UNUI FIU ECONOM

La 18 mai 1859, domnul Renault, fost profesor de fizică şi chimie, actualmente proprietar la Fontainebleau şi membru al consiliului municipal din acest drăguţ orăşel, duse el însuşi la poştă următoarea scrisoare:

Scumpul meu fiu,

Veştile bune pe care ni le-ai trimis de la Sankt-Petersburg ne-au produs cea mai adâncă bucurie. Biata maică-ta era suferindă încă din iarnă; nu ţi-am spus nimic de teamă să nu te îngrijorezi, aflat atât de departe. Nici eu nu eram deloc zdravăn; mai exista şi o a treia persoană (ghiceşte-i numele, dacă poţi) care tânjea de dorul tău. Linişteşte-te însă, dragul meu Léon: renaştem toţi pe-ntrecute de când data întoarcerii tale e aproape stabilită. Începem să credem că minele din Ural nu-l vor înghiţi pe acela care ne este mai scump decât orice pe lume. Domnul fie lăudat! Averea aceasta atât de onorabilă şi atât de rapidă nu te va fi costat viaţa, nici măcar sănătatea, dacă e adevărat că te-ai mai împlinit în deşert, după cum ne asiguri. Nu vom muri fară a ne fi îmbrăţişat fiul! Cu atât mai rău pentru tine dacă nu ţi-ai terminat toate treburile: suntem trei care am jurat că n-ai să te mai întorci acolo niciodată. Nu-ţi va veni greu să te supui, căci vei fi fericit în mijlocul nostru. Cel puţin asta e părerea Clémentinei… am uitat că-mi făgăduisem să nu o numesc! Maestrul Bonnivet, excelentul nostru vecin, nu s-a mulţumit să-ţi plaseze

capitalurile pe o ipotecă frumuşică; el a redactat în clipele sale de răgaz un mic act foarte emoţionant, care nu mai aşteaptă decât semnătura ta. Domnul nostru primar a comandat în onoarea ta o eşarfă nouă care tocmai a sosit de la Paris. Tu îi vei face safteaua. Apartamentul tău, care va fi curând apartamentul *vostru,* este la înălţimea averii tale prezente. Locuieşti… dar casa s-a schimbat atât de mult în trei ani, încât descrierile mele ar fi pentru tine literă moartă. Domnul Audret, arhitectul castelului imperial, este cel care a condus lucrările. A ţinut morţiş să-mi construiască un laborator demn de Thénard sau de Desprez. Zadarnic am protestat şi am spus că nu mai sunt bun de nimic, de vreme ce celebrul meu memoriu asupra *Condensării gazelor* a rămas tot la capitolul IV; cum mama ta era în complicitate cu acest bătrân scelerat de prieten, se întâmplă că Ştiinţa are de azi înainte un templu în casa noastră. O adevărată dugheană de vrăjitor, după expresia pitorească a bătrânei tale Gothon. Nimic nu lipseşte, nici măcar o maşină cu aburi, de patru cai: ce-am să fac cu ea? Socotesc totuşi că aceste cheltuieli nu vor fi pierdute pentru toată lumea. Tu n-ai să te culci pe lauri. Ah! la anii tăi să fi avut eu averea ta! Mi-aş fi consacrat viaţa ştiinţei pure, în loc să pierd cea mai bună parte din ea cu tinerii aceia care nu profitau de lecţiile mele decât pentru a-l citi pe domnul Paul de Kock! Aş fi avut ambiţii! Aş fi dorit să-mi leg numele de descoperirea vreunei legi foarte generale, ori cel puţin de construirea vreunui instrument foarte util. Astăzi e prea târziu; ochii mi-au obosit şi creierul însuşi refuză să lucreze. E rândul tău, băiete! Nu ai încă nici douăzeci şi şase de ani, minele din Ural ţi-au dat din ce să trăieşti la largul tău, nu mai ai nevoie de nimic pentru tine însuţi, a venit clipa să lucrezi pentru neamul omenesc. Este cea mai vie dorinţă şi speranţa cea mai scumpă a

moşneagului de taică-tu, care te iubeşte şi te aşteaptă cu braţele deschise.

J. Renault

P. S. După calculele mele, scrisoarea aceasta trebuie să ajungă la Berlin cu două-trei zile înaintea ta. Vei fi aflat deja din jurnalele din 7 ale lunii curente despre moartea ilustrului domn von Humboldt. E un doliu pentru ştiinţă şi pentru umanitate. Eu am avut onoarea de a scrie acestui mare om de mai multe ori în viaţa mea, iar el a binevoit să-mi răspundă printr-o scrisoare pe care o păstrez cu sfinţenie. Dacă ai avea prilejul să cumperi vreo amintire de-a persoanei sale, vreun manuscris ieşit din mâna sa, vreun fragment din colecţiile sale, mi-ai face o adevărată plăcere.

La o lună după expedierea acestei scrisori, fiul atât de dorit se întorcea în casa părintească. Domnul şi Doamna Renault, care veniseră să-l aştepte la gară, îl găsiră mai înalt, mai împlinit şi mai frumos decât înainte în toate privinţele. Ca să fim cinstiţi, nu era un băiat ieşit din comun, ci o figură plăcută şi simpatică. Léon Renault se înfăţişa ca un bărbat de statură potrivită, blond, plinuţ şi bine legat. Ochii săi mari, albaştri, vocea blândă şi barba mătăsoasă indicau o fire mai mult delicată decât puternică. Un gât foarte alb, foarte împlinit şi aproape feminin, contrasta în mod ciudat cu chipul său ars de soare. Avea dinţi frumoşi, foarte delicaţi, un pic întorşi înăuntru, deloc ascuţiţi, când îşi scoase mănuşile, descoperi două mâini mici, sincere, destul de ferme, destul de blânde, nici calde nici reci nici uscate, nici umede, ci plăcute la pipăit şi desăvârşit îngrijite.

Aşa cum era, tatăl şi mama lui nu l-ar fi schimbat cu Apollo de Belvedere. Îl sărutară, Dumnezeu ştie! copleşindu-l cu o mie de întrebări la care el uita să răspundă. Câţiva vechi prieteni de-ai casei, un medic, un arhitect, un notar dăduseră fuga la gară o dată cu bunii părinţi: fiecăruia îi veni rândul, fiecare îl

îmbrăţişă, fiecare îl întrebă dacă era sănătos, dacă avusese o călătorie plăcută. El asculta cu răbdare şi chiar cu bucurie melodia aceasta banală, ale cărei cuvinte nu însemnau mare lucru, dar a cărei muzică mergea la inimă, pentru că pornea din inimă.

Se aflau acolo de un sfert de ceas încheiat şi trenul se pusese din nou în mişcare, fluierând, iar omnibuzele diverselor hoteluri se lansaseră în mare trap pe bulevardul ce duce spre oraş; iar soarele nu mai contenea să lumineze acest grup fericit de oameni de treabă. Doamna Renault strigă însă deodată că bietul copil trebuie că murea de foame şi că era o barbarie să i se întârzie atât de mult ora mesei. Zadarnic protestă el că prânzise deja la Paris şi că foamea vorbea mai încet decât bucuria: toată compania se aruncă în două mari căleşti de închiriat, fiul alături de mamă, tatăl în faţă, ca şi cum nu-şi mai putea sătura ochii privind la acest fiu drag. În urmă venea o şaretă cu cuferele, cu lăzile mari, lungi şi pătrate, şi cu tot bagajul călătorului. La intrarea în oraş vizitiii pocniră din bice, căruţaşul le urmă pilda, iar larma aceasta veselă atrase locuitorii în pragul porţilor şi însufleţi o clipă liniştea străzilor. Doamna Renault îşi plimba privirile la dreapta şi la stânga, căutând martori la triumful său şi salutând cu cea mai cordială prietenie oameni pe care abia dacă-i cunoştea. Mai multe mame o salutară de asemeni, aproape fără s-o cunoască, căci nu există mamă indiferentă la astfel de momente de fericire şi, de altfel, familia lui Léon era iubită de toată lumea! Iar vecinii se acostau zicând cu o bucurie lipsită de invidie:

— Este fiul lui Renault, a lucrat trei ani în minele din Rusia şi vine să-şi împartă averea eu bătrânii lui părinţi!

Léon zări şi câteva chipuri cunoscute, însă nu toate pe care dorea să le revadă. Căci el se aplecă o clipă la urechea mamei sale, spunând: „Şi Clémentine?” Acest cuvânt fu rostit atât de încet şi atât de aproape încât domnul Renault însuşi nu-şi putu da seama dacă era un cuvânt ori un sărut. Buna doamnă zâmbi cu duioşie şi răspunse cu o singură vorbă: „Răbdare!” Ca şi cum răbdarea ar fi o virtute foarte comună printre îndrăgostiţi!

Uşa casei era larg deschisă, iar bătrâna Gothon se afla în

prag. Ridica braţele la cer şi plângea ca o proastă, căci îl cunoscuse pe micul Léon de când era de-o şchioapă! Din nou avură loc câteva frumoase îmbrăţişări, pe ultima treaptă a peronului, între inimoasa servitoare şi tânărul ei stăpân. Din discreţie, prietenii domnului Renault se prefăcură că vor să se retragă; fu în zadar, însă: li se dovedi clar ca bună ziua că tacâmul lor era pus. Şi când toată lumea se adună în salon, în afară de invizibila Clémentine, marile fotolii cu medalion îşi întinseră braţele către fiul domnului Renault; bătrâna oglindă de pe şemineu fu bucuroasă să-i reflecte chipul, masiva lustră de cristal îşi sună clopoţeii, mandarinii de pe etajeră începură să-şi clatine capetele în semn de bun venit, ca şi cum ar fi fost nişte penaţi legitimi, iar nu nişte străini şi nişte păgâni. Nimeni n-ar putea spune de ce începu atunci să plouă iar cu sărutări şi cu lacrimi, cert e însă că asta fu ca o a doua sosire.

— Supa! strigă Gothon.

Doamna Renault îşi luă fiul de braţ, contrar tuturor legilor etichetei, şi fără măcar să-şi ceară iertare faţă de respectabilii prieteni care se aflau de faţă. Abia de se scuză că-şi serveşte copilul înaintea invitaţilor. Léon se lăsă în voia ei şi bine îi prinse: nu era niciun conviv acolo care să nu fi fost în stare să nu-şi toarne mai degrabă ciorba în jiletcă decât să guste înaintea lui.

— Mamă, exclamă Léon cu lingura-n mână, e prima oară, de trei ani încoace, că mănânc şi eu o supă bună!

Doamna Renault simţi cum roşeşte de plăcere, iar Gothon sparse ceva; şi una şi cealaltă îşi închipuiră că băiatul vorbea astfel pentru a le flata amorul propriu, şi totuşi el spusese adevărul. Există două lucruri pe lumea asta pe care omul nu le găseşte des printre străini: supa bună este primul; al doilea este dragoste dezinteresată.

Dacă m-aş apuca aici de enumerarea veridică a tuturor bucatelor care apărură pe masă, n-ar exista un singur cititor căruia să nu-i lase gura apă. Cred chiar că unele cititoare delicate ar risca să facă o indigestie. Adăugaţi, vă rog, că aceasta listă s-ar prelungi până la sfârşitul volumului şi nu mi-ar mai rămâne o singură pagină pentru a scrie minunata

poveste a lui Fougas. Iată de ce revin la salon, unde cafeaua e deja servită.

Léon bău abia jumătate din ceaşca sa, însă nu vă grăbiţi să trageţi concluzia că ar fi fost cafeaua prea fierbinte, ori prea rece, ori prea dulce. Nimic pe lume nu l-ar fi împiedicat s-o bea până la ultima picătură, dacă o lovitură de ciocan la poarta dinspre stradă nu şi-ar fi prelungit ecoul până în inima sa. Minutul care urmă îi păru de-o lungime extraordinară. Nu! niciodată în călătoriile sale nu întâlnise un minut atât de lung ca acesta. Dar, în sfârşit, apăru Clémentine, precedată de demna domnişoară Virginie Sambucco, mătuşa ei. Şi mandarinii care surâdeau pe etajeră auziră zgomotul a trei sărutări.

De ce trei? Cititorul superficial, care pretinde a ghici lucrurile înainte ca ele să fie scrise, a găsit deja o explicaţie plauzibilă. Cu siguranţă, zice el, Léon era prea respectuos pentru a săruta mai mult decât o singură dată pe demna domnişoară Sambucco, însă atunci când se văzu în prezenţa Clémentinei, care urma să fie nevasta lui, el dublă doza şi bine făcu. Iată, domnule, ceea ce eu numesc o judecată temerară. Primul sărut se desprinse de pe gura lui Léon pe obrazul domnişoarei Sambucco, al doilea fu aplicat de buzele domnişoarei Sambucco pe obrazul stâng al lui Léon; al treilea fu un adevărat accident care aruncă două inimi tinere într-o consternare profundă.

Léon, care era foarte îndrăgostit de viitoarea-i soţie, se repezi orbeşte spre ea, neştiind dacă trebuia s-o sărute pe obrazul stâng, ori pe cel drept, dar hotărât să nu mai întârzie o plăcere pe care şi-o făgăduia din primăvara lui 1856. Clémentine nu avea de gând să se apere, ci să-şi lipească frumoasele-i buze roşii pe obrazul drept al lui Léon, ori de cel stâng, fără deosebire. Graba celor doi tineri fu pricina din care nici obrajii Clémentinei nici ai lui Léon nu primiră ofranda care le era destinată. Iar mandarinii de pe etajeră, care se aşteptau să audă două sărutări, nu auziră decât una. Iar Léon rămase interzis, Clémentine roşi până-n vârful urechilor şi cei doi logodnici făcură un pas înapoi, privind la ornamentele covorului, care rămaseră pe veci întipărite în memoria lor.

Clémentine era, în ochii lui Léon Renault, cea mai frumoasă persoană din lume. O iubea de peste trei ani de zile, iar voiajul în Rusia îl făcuse într-un fel pentru ea. În 1856 ea era prea tânără pentru măritiş şi prea bogată pentru ca un inginer de 2 400 franci să-i poată pretinde cu decenţă mâna. Léon, ca un adevărat matematician, îşi pusese problema următoare: dată fiind o tânără fată de cincisprezece ani şi jumătate, bogată de 8 000 franci rentă şi ameninţată cu moştenirea domnişoarei Sambucco, să zicem 200 000 franci capital, să facă o avere cel puţin egală cu a ei într-un răstimp care să-i permită să devină fată mare fără a-i lăsa timp să ajungă fată bătrână. Găsise soluţia în minele de aramă din Ural.

Timp de trei ani de zile corespondase indirect cu aleasa inimii sale. Toate scrisorile pe care le scria tatălui sau mamei sale treceau în mâinile domnişoarei Sambucco, care nu le ascundea Clémentinei. Câteodată chiar erau citite cu glas tare, în familie, şi niciodată domnul Renault n-a fost silit să sară vreo frază, căci Léon nu scria nimic din ceea ce o tânără fată n-ar fi trebuit să audă. Mătuşa şi nepoata nu aveau alte distracţii; trăiau retrase într-o căsuţă, în fundul unei grădini frumoase, şi nu primeau decât prieteni vechi. Clémentine avu aşadar un merit neînsemnat în păstrarea inimii sale pentru Léon. În afară de un masiv colonel de cuirasieri, care o urmărea uneori la promenadă, niciun bărbat nu-i făcuse curte.

Era frumoasă totuşi, nu numai în ochii iubitului ei, sau ai familiei Renault, sau ai orăşelului în care locuia. Provincia este înclinată să se declare mulţumită cu puţin. Ea acordă cu uşurinţă reputaţiile de femeie frumoasă şi om de seamă, mai ales atunci când nu e destul de bogată pentru a se arăta exigentă. Pretenţia de a nu admira decât meritul absolut aparţine capitalelor. Am auzit pe primarul unui sat spunând, cu un oarecare orgoliu: „Recunoaşteţi că servitoarea mea, Catherine, e destul de frumoasă pentru o comună de şase sute de suflete!” Clémentine era destul de frumoasă pentru a se face admirată într-un oraş de opt sute de mii de locuitori. Închipuiţi-vă o micuţă creolă blondă, cu ochii negri, cu tenul mat, cu dinţi sclipitori. Mijlocul rotund şi mlădios ca o trestie. Ce mâini

delicate avea, şi ce frumoase picioare andaluze, cambrate, rotunjite…! Orice privire a ei era ca un zâmbet şi orice mişcare ca o mângâiere. Adăugaţi că nu era nici proastă, nici fricoasă, nici chiar neştiutoare de toate cele, ca fetiţele crescute la mănăstire. Educaţia, începută de mama sa, fusese desăvârşită de doi sau trei bătrâni profesori respectabili, aleşi de domnul Renault, tutorele. Judecata îi era plină de bun simţ, iar mintea cultivată. Dar, de fapt, de ce vorbesc la trecut, căci trăieşte încă, slavă Domnului! şi niciuna din aceste desăvârşiri nu i-a pierit.

2
DESPACHETAREA CU TORŢE

Către orele zece seara, domnişoara Virginie Sambucco spuse că trebuiau să se gândească la plecare; doamnele acelea trăiau cu o regularitate monastică. Léon protestă, dar Clémentine se supuse: nu însă fără a face mutriţe. Deja uşa salonului era deschisă, iar bătrâna domnişoară îşi luase pelerina în anticameră, când inginerul străfulgerat de-o idee, exclamă:

— Nu veţi pleca, desigur, fără a-mi fi ajutat să-mi deschid cuferele! Vă cer un serviciu, scumpă domnişoară Sambucco!

Respectabila fată se opri; obişnuinţa o îndemna să plece; politeţea o sfătuia să rămână; un atom de curiozitate făcu să se încline balanţa.

— Ce fericire! spuse Clémentine, restituind cuierului pelerina mătuşii sale.

Doamna Renault nu ştia încă unde fuseseră puse bagajele lui Léon. Gothon veni să spună că totul era aruncat claie peste grămadă în dugheana de vrăjitor, aşteptând ca domnul să indice ce anume trebuia adus în camera sa. Toată mica societate se deplasă într-o vastă încăpere de la parter, unde cuptoarele, retortele, instrumentele de fizică, lăzile, cuferele, sacii de dormit, tocurile de pălării şi celebra maşină cu aburi alcătuiau un spectacol confuz şi plin de farmec. Lumina se juca în acest interior întocmai ca în anumite tablouri din şcoala olandeză. Ea aluneca pe marii cilindri galbeni ai maşinii electrice, sălta peste baloanele de sticlă subţire, se izbea de două reflectoare argintate şi se agăţa în trecere de un magnific barometru al lui Fortin. Familia Renault şi prietenii lor, adunaţi în mijlocul cuferelor, unii şezând, alţii în picioare, unul înarmat cu o lampă, altul cu o lumânare nu răpeau nimic din pitorescul tabloului.

Léon, înarmat cu o trusă de cheiţe, deschidea cuferele unul după altul. Clémentine şedea în faţa lui pe o ladă mare de o

formă alungită şi îl sorbea din ochi cu mai multă afecţiune decât curiozitate. Începură prin a pune deoparte două enorme lăzi pătrate, care nu conţineau decât eşantioane de mineralogie, după care trecură în revistă tot felul de lucruri de preţ pe care inginerul le înfăşurase în rufăria şi în veşmintele sale.

O dulce mireasmă de piele de Rusia, de ceai de caravană, de tutun din Levant şi de esenţă de trandafiri se răspândi curând în atelier. Léon aducea din toate câte ceva, după obiceiul călătorilor bogaţi care au lăsat în urma lor o familie şi mulţime de prieteni. El descoperi rând pe rând stofe asiatice, narghilele din argint bătut cu ciocanul, care vin din Persia, cutii de ceai, şerbeturi de trandafir, esenţe preţioase, ţesături de aur de Tarjok, arme vechi, un serviciu de argintărie încrustat cu smalţ de la fabrica din Tuia, pietre preţioase montate *à la russe,* brăţări din Caucaz, coliere din ambră lăptoasă şi un sac de piele plin cu turcoaze, aşa cum se văd la târgul din Nijnii-Novgorod. Fiecare obiect trecea din mână-n mână, în mijlocul întrebărilor, al explicaţiilor şi interjecţiilor de tot felul. Toţi prietenii care se aflau acolo primiră darurile care le erau destinate. Fu un concert de refuzuri politicoase, de insistenţe prieteneşti şi de mulţumiri pe toate tonurile. Inutil să spun că cea mai mare parte îi reveni Clémentinei; ea însă nu se lăsase rugată, căci, în punctul unde se ajunsese, toate acele lucruri frumoase intrau în darul de nuntă şi nu ieşeau din familie.

Léon aducea tatălui său un prea frumos halat de casă, din stofă întreţesută cu aur, câteva cărţi vechi găsite la Moscova, un frumos tablou de Greuze, rătăcit printr-un nemaipomenit joc al întâmplării într-o dugheană infectă din *Gastinitvor*, două magnifice eşantioane de cristal de stâncă şi un baston al domnului von Humboldt.

— Vezi, îi spuse el domnului Renault, punându-i în mâini acel baston istoric, post-scriptum-ul din ultima ta scrisoare n-a căzut în baltă.

Bătrânul profesor primi acest dar cu o emoţie vizibilă.

— N-am să mă slujesc niciodată de el, îi spuse el fiului. Napoleonul ştiinţei l-a ţinut în mână sa. Ce-ar crede lumea dacă un bătrân sergent ca mine şi-ar îngădui să-l poarte în plimbările

sale prin pădure? Şi colecţiile? N-ai putut cumpăra nimic din ele? S-au vândut foarte scump?

— N-au fost vândute, răspunse Léon. Totul a intrat în muzeul naţional de la Berlin. Însă în graba mea de a-ţi satisface dorinţa m-am lăsat furat într-un mod straniu. În chiar ziua sosirii mele, am împărtăşit dorinţa ta servitorului localnic care mă însoţea. El mi-a jurat că un mărunt negustor de lucruri de ocazie, evreu, un prieten de-al său, cu numele de Titter, căuta să vândă o foarte frumoasă piesă anatomică, provenind din succesiune. Am dat fuga la evreu, am examinat mumia, căci mumie era, şi am plătit fără a mă tocmi preţul cerut. Dar a doua zi, un prieten al domnului von Humboldt, profesorul Hirtz, mi-a povestit istoria acestei zdrenţe omeneşti care zăcea în prăvălie de peste zece ani şi care nu aparţinuse niciodată domnul von Humboldt. Unde naiba a vârât-o Gothon? Ah! domnişoara Clémentine stă pe ea.

Clémentine voi să se ridice, dar Léon o făcu să se aşeze la loc.

— Avem tot timpul, spuse el, să privim vechitura asta, şi de altfel vă închipuiţi că nu e un spectacol hazliu. Iată istoria pe care mi-a povestit-o moş Hirtz; de altfel mi-a promis că-mi va trimite copia unui memoriu destul de curios asupra acestui subiect. Nu plecaţi încă, scumpă domnişoară Sambucco! E vorba de un mic roman militar şi ştiinţific. Vom privi mumia după ce vă voi pune la curent cu nenorocirile sale.

— Zău aşa! strigă domnul Audret, arhitectul castelului, tu vrei să ne povesteşti romanul mumiei. Prea târziu, sărmane Léon: Théophile Gautier ţi-a luat-o înainte, în foiletonul din *Le Moniteur* şi toată lumea cunoaşte povestea egipteană!

— Povestea mea, zise Léon, nu e mai egipteană decât Manon Lescaut. Bunul nostru doctor Martout, aci de faţă, trebuie să cunoască numele profesorului Jean Meiser din Dantzig; acesta trăia la începutul secolului nostru şi cred că ultimele sale lucrări sunt din 1824 sau 1825.

— Din 1823, răspunse domnul Martout. Meiser este unul din savanţii care au făcut cea mai mare cinste *Germaniei*. În mijlocul războaielor îngrozitoare care îi însângerau patria, el

urmări lucrările lui Lecuwenkocck, ale lui Baker, ale lui Needham, ale lui Fontana şi ale lui Spallanzani asupra animalelor reviviscente. Şcoala noastră cinsteşte în el pe unul din părinţii biologiei moderne.

— Dumnezeule! Ce vorbe mari şi mârşave! strigă domnişoara Sambucco. E oare îngăduit să reţii oamenii la o asemenea oră pentru a-i pune să asculte vorbindu-se nemţeşte?!

Clémentine încercă s-o calmeze.

— Nu asculta cuvintele mari, scumpa mea mătuşică, rezervă-te pentru roman, deoarece există un roman!

— Unul teribil, spuse Léon. Domnişoara Clémentine şade pe o victimă omenească, sacrificată pentru ştiinţă de profesorul Meiser.

De data aceasta, Clémentine se ridică şi, la iuţeală, logodnicul ei îi oferi un scaun, aşezându-se el însuşi pe locul părăsit de ea. Auditorii, temându-se că romanul lui Léon ar putea fi în mai multe volume, ocupară loc în jurul lui, care pe un cufăr, care într-un fotoliu.

3

CRIMA SAVANTULUI PROFESOR MEISER

— Doamnelor, spuse Léon, profesorul Meiser nu era un răufăcător de rând, ci un om devotat ştiinţei. Dacă l-a ucis pe colonelul francez care se odihneşte în acest moment sub pulpanele redingotei mele, a făcut-o în primul rând pentru a-i salva viaţa, apoi pentru a lămuri o chestiune care vă interesează şi pe dumneavoastră în cel mai înalt grad.

Durata existenţei noastre este infinit de scurtă. E un fapt pe care nimeni n-ar putea să-l conteste. Când te gândeşti că peste o sută de ani niciuna din cele două sau zece persoane câte sunt adunate în această casă nu va mai exista pe faţa pământului! Nu-i oare o jale?

Domnişoara Sambucco scoase un oftat adânc. Léon continuă:

— Vai! domnişoară, de multe ori am suspinat şi eu ca dumneavoastră la ideea acestei triste necesităţi. Aveţi o nepoată, cea mai frumoasă şi cea mai adorabilă dintre toate nepoatele şi privind la chipul ei încântător vi se umple inima de bucurie. Dumneavoastră doriţi însă ceva mai mult; nu veţi fi satisfăcută decât atunci când vă veţi fi văzut nepoţeii alergând. Îi veţi vedea, sunt sigur. Îi veţi vedea însă şi pe copiii lor? E îndoielnic. Pe nepoţii lor? E imposibil. Cât despre a zecea, a douăzecea, a treizecea generaţie, să nu ne mai gândim.

Şi totuşi ne gândim, nu există probabil om care să nu-şi fi spus măcar o dată în viaţă: „De-aş putea să mă mai nasc din nou peste două sute de ani!” Unul ar vrea să vină din nou pe lume pentru a afla veşti despre familia sa, altul despre dinastia sa. Un filozof e curios să ştie dacă ideile pe care le-a semănat au dat roade; un politician dacă partidul său a ieşit învingător; un avar, dacă moştenitorii săi nu i-au risipit averea pe care el a strâns-o; un simplu proprietar, dacă pomii din grădina sa au crescut. Nimeni nu e indiferent faţă de destinele viitoare ale acestei lumi pe care o străbatem în galop în spaţiul câtorva ani

şi pentru a nu ne mai întoarce. Câţi oameni au invidiat soarta lui Epimenide, care adormi într-o grotă şi îşi dădu seama, redeschizând ochii, că lumea îmbătrânise! Cine n-a văzut pe seama sa minunata aventură a Frumoasei din pădurea adormită?

Ei bine! doamnelor, profesorul Meiser, unul din oamenii cei mai serioşi din veacul nostru, era convins că ştiinţa poate să adoarmă o fiinţă vie şi s-o trezească după un număr nesfârşit de ani, să oprească toate funcţiunile trupului, să suspende viaţa, să smulgă pe individ acţiunii timpului pentru un secol sau două, şi să-l reînvie apoi.

— Era deci nebun? strigă doamna Renault.

— N-aş putea să jur. Avea însă ideile lui în privinţa marelui resort care pune în mişcare fiinţele vii. Îţi aminteşti, dragă mamă, prima impresie pe care ai avut-o, fetiţă fiind, atunci când ţi s-a arătat interiorul unui ceasornic în mişcare? Ai fost convinsă că în mijlocul cutiei exista o mică lighioană fără astâmpăr care se zbătea douăzeci şi patru de ore pe zi pentru a face să se învârtă acele. Dacă acele nu mai mergeau, spuneai: „Înseamnă că mica lighioană a murit”. Ea, poate, nu era decât adormită.

Ţi s-a explicat de atunci că ceasornicul cuprinde un ansamblu de organe bine potrivite şi bine unse, care se mişcau în mod spontan într-o armonie perfectă. Dacă se întâmplă să plesnească un resort, dacă se rupe o rotiţă, dacă un fir de nisip intră între două piese, ceasornicul nu mai merge, iar copiii au dreptate când strigă: „Mica lighioană a murit!” Să ne închipuim însă un ceasornic solid, bine alcătuit, sănătos din toate punctele de vedere, şi oprit deoarece organele nu mai alunecă din lipsă de ulei. Mica lighioană nu este moartă: nu e nevoie decât de un strop de ulei pentru a o trezi.

Iată aici un cronometru excelent, de la fabrica din Londra. Merge cincisprezece zile încontinuu fără a fi întors. I-am răsucit cheia alaltăieri, are aşadar treisprezece zile de trăit. Dacă îl dau de pământ, dacă îi rup arcul cel mare, totul s-a terminat. Am ucis mica lighioană. Să presupunem însă că, fără a strica nimic, găsesc mijlocul de a sustrage sau de a usca uleiul fin care

permite organelor să alunece unele pe altele, mica lighioană va fi oare moartă? nu, ea va dormi. Iar dovada e că pot atunci să-mi închid ceasornicul într-un sertar, să-l păstrez acolo douăzeci şi cinci de ani şi, dacă îi pun din nou o picătură de ulei după un sfert de veac, organele se vor pune iar în mişcare. Timpul va fi trecut fără a îmbătrâni mica lighioană adormită. Ea va avea încă treisprezece zile de mers din clipa trezirii sale.

Toate fiinţele vii, după părerea profesorului Meiser, sunt nişte ceasornice sau nişte organisme care se mişcă, respiră, se hrănesc şi se reproduc cu condiţia ca organele lor să fie intacte şi unse cum se cuvine. Uleiul ceasornicului este reprezentat la animal de o enormă cantitate de apă. La om, de pildă, apa furnizează în jur de patru cincimi din greutatea totală. Dat fiind un colonel în greutate de o sută cincizeci livre, sunt treizeci livre de colonel şi o sută douăzeci livre sau şaizeci litri de apă. E un fapt demonstrat prin numeroase experienţe. Am spus un colonel, după cum aş putea spune un rege: toţi oamenii sunt egali în faţa analizei.

Profesorul Meiser era convins, ca toţi savanţii, că a sparge capul unui colonel, ori a-i străpunge inima, ori a-i frânge în două coloana vertebrală, înseamnă a ucide mica lighioană, întrucât creierul, inima, măduva spinării sunt resorturi indispensabile fără de care maşina nu poate merge. Dar el credea de asemenea că, sustrăgând şaizeci de litri de apă dintr-o persoană în viaţă, adormeai mica lighioană fără a o ucide, că un colonel deshidratat putea să se conserve o sută de ani, apoi să renască la viaţă, atunci când i s-ar reda picătura de ulei, ori mai bine zis cei şaizeci de litri de apă fără de care maşina umană nu s-ar putea pune în mişcare.

Opinia aceasta, care dumneavoastră vă pare inacceptabilă şi mie de asemenea, dar care nu e respinsă în mod absolut de prietenul nostru, doctorul Martout, se întemeia pe o serie de observaţii autentice, pe care oricine le poate verifica şi astăzi.

Există animale care reînvie: nimic nu e mai cert şi nici mai bine demonstrat. Domnul Meiser, după abatele Spallanzani şi mulţi alţii, strângeau în jgheabul streaşinei mici anghile uscate, sfărâmicioase ca sticla, şi le reda viaţa cufundându-le în apă.

Facultatea de a renaşte nu e privilegiul unei singure specii: ea a fost constatată la numeroase şi diverse animale. *Volvocşii,* micile anghile sau anghilulele din oţet, din noroi, din papul stricat, din grâul îmbolnăvit de mălură; *rotiferele,* care sunt nişte mici creveţi armaţi cu carapace, înzestraţi cu un intestin complet, cu sexe separate, cu un sistem nervos, cu un creier distinct, cu unul sau doi ochi, după genuri, un cristalin şi un nerv optic; *tardigradele,* care sunt nişte mici păianjeni cu şase până la opt picioare, cu sexe separate, intestin complet, o gură, doi ochi, sistem nervos foarte distinct, sistem muscular foarte dezvoltat; toate acestea mor şi reînvie de zece şi cincisprezece ori la rând, după voinţa naturalistului. Usuci un *rotifer,* bună seara! îl înmoi în apă, bună ziua! Totul e să umbli cu mare grijă cu el când e uscat. Vă daţi seama că dacă i-ai sparge doar capul, nicio picătură de apă, niciun fluviu, niciun ocean nu l-ar mai putea reînvia.

Uimitor e faptul că un animal care n-ar putea trăi mai mult de un an, ca anghilula mălurei, poate să rămână douăzeci şi opt de ani fără să moară, dacă ai avut precauţia de a-l deshidrata. Needham culesese un oarecare număr din acestea în 1743; le-a făcut cadoul lui Martin Folkes, care le-a dăruit lui Baker, şi aceste interesante animale reînviară în apă în 1771. Au avut parte de satisfacţia foarte rară de a trăi alături de a douăzeci şi opta generaţie a lor! Un om care şi-ar vedea a douăzeci şi opta generaţie, n-ar fi oare un bunic fericit?

Un alt fapt nu mai puţin interesant este că animalele deshidratate au viaţa infinit mai rezistentă decât celelalte. De s-ar întâmpla ca temperatura să scadă brusc cu treizeci de grade în laboratorul unde ne-am adunat, am face cu toţii o congestie pulmonară. Dacă s-ar ridica cu tot atâtea grade, atenţie la congestiile cerebrale! Ei bine! un animal deshidratat, care nu e definitiv mort, care va reînvia mâine dacă îl înmoi în apă, înfruntă fără urmări neplăcute variaţiile de nouăzeci şi cinci grade şi şase zecimi. Domnul Meiser şi mulţi alţii au demonstrat acest lucru.

Rămâne de ştiut dacă un animal superior, un om de pildă, poate fi deshidratat fără mai multe neplăceri decât o anghilulă

sau o tardigradă. Domnul Meiser era convins că da; a scris asta în toate cărţile sale, dar nu a demonstrat-o prin experienţă. Ce păcat, doamnelor! Toţi oamenii interesaţi de viitor, sau nemulţumiţi de viaţă, sau certaţi cu contemporanii lor, s-ar pune la păstrare pentru un secol mai bun, şi nu s-ar mai vedea sinucideri din mizantropie! Bolnavii pe care ştiinţa ignorantă a secolului al nouăsprezecelea i-ar fi declarat incurabili nu şi-ar mai zbura creierii, ci s-ar lăsa deshidrataţi şi ar aştepta în linişte în fundul unei lăzi ca medicul să găsească un remediu pentru bolile lor. Îndrăgostiţii respinşi nu s-ar mai arunca în râu: ei s-ar culca sub clopotul unei maşini pneumatice şi i-am vedea după treizeci de ani, tineri, frumoşi şi triumfători, sfidând bătrâneţea neînduplecatelor lor iubite şi înapoindu-le dispreţul. Guvernele ar renunţa la obiceiul murdar şi sălbatic de a ghilotina oamenii periculoşi. Aceştia nu ar mai fi închişi într-o celulă din Mazas pentru a fi abrutizaţi definitiv; ei n-ar mai fi trimişi la şcoala din Toulon, pentru a-şi completa educaţia criminală: ar fi deshidrataţi pe serii, unul pentru zece ani, altul pentru patruzeci, după gravitatea fărădelegilor lor. O simplă magazie ar înlocui închisorile, puşcăriile şi ocnele. Nu s-ar mai teme nimeni de evadări, n-ar mai fi nevoie de hrană pentru prizonieri. O enormă cantitate de fasole uscată şi de cartofi mucegăiţi ar fi redată consumului ţării.

Iată, doamnelor, o palidă mostră din binefacerile pe care doctorul Meiser s-a gândit să le reverse asupra Europei, inaugurând deshidratarea omului. El a efectuat marea sa experienţă în 1813 pe un colonel francez, prizonier, după cum mi s-a spus, şi condamnat ca spion de un consiliu de război. Din nefericire, doctorul nu a reuşit; căci eu l-am cumpărat pe colonel şi cutia sa, la preţul unui cal de remontă, în cea mai infectă dugheană din Berlin.

4
VICTIMA

— Dragul meu Léon, spuse domnul Renault, tu îmi aminteşti de împărţirea premiilor. Ţi-am ascultat disertaţia aşa cum se ascultă discursul latinesc al profesorului de retorică; există totdeauna în auditoriu o majoritate care nu învaţă nimic din el şi o minoritate care nu înţelege nimic. Dar toată lumea ascultă răbdătoare, cu gândul la emoţiile care vor veni în continuare. Domnul Martout şi cu mine cunoaştem lucrările lui Meiser şi ale demnului său elev, domnul Pouchet; tu ai spus prea multe dacă ai vrut să ni te adresezi nouă; nu ai spus destul pentru aceste doamne şi aceşti domni care nu cunosc nimic din discuţiile referitoare la vitalism şi organicism. Este oare viaţa un principiu de acţiune care animă organele şi le pune în funcţiune? Ori nu este, dimpotrivă, decât rezultatul organizării, modul de funcţionare al diverselor proprietăţi ale materiei organizate? E o problemă de cea mai mare importanţă, care le-ar interesa chiar şi pe femei, dacă ar fi pusă cu îndrăzneală în faţa lor. Ar fi de ajuns să li se spună: „Încercăm să aflăm dacă există un principiu vital, sursă şi început al tuturor actelor trupului, ori dacă viaţa nu este decât rezultatul funcţionării fireşti a organelor. Principiul vital, în ochii lui Meiser şi ai discipolului său, nu există; dacă ar exista cu adevărat, spun ei, n-am înţelege cum ar putea el ieşi dintr-un om şi dintr-o tardigradă atunci când le uscăm, şi cum ar putea reintra când le muiem în apă. Or, dacă principiul vital nu există, toate teoriile metafizice şi morale bazate pe existenţa sa trebuiesc revizuite." Aceste doamne te-au ascultat cu răbdare, trebuie să le faci dreptate; tot ce-au putut înţelege din acel discurs, niţel latinesc, este că tu le ofereai o disertaţie în locul romanului pe care li-l promiseseşi. Eşti iertat însă, având în vedere mumia pe care ai să ne-o arăţi; deschide cutia colonelului!

— Merităm atâta lucru! strigă Clémentine râzând.

— Şi dacă o să vă speriaţi?

— Să ştii, domnule, că nu mi-e frică de nimeni, nici măcar de coloneii în viaţă!

Léon apucă din nou trusa de chei şi deschise lada cea lungă, de stejar, pe care şezuse. Ridicând capacul, văzură un sipet mare de plumb care cuprindea o cutie magnifică din nuc lustruit cu grijă pe dinafară, căptuşită cu mătase albă şi capitonată pe dinăuntru. Asistenţii apropiară făcliile şi lumânările şi colonelul regimentului 23 de linie apăru ca pe un catafalc cu lumânări aprinse.

Părea un bărbat adormit. Perfecta conservare a corpului vădea grija paternă a ucigaşului. Era într-adevăr o piesă remarcabilă, care ar fi putut suporta comparaţia cu cele mai frumoase mumii europene descrise de Vicq d'Azyr în 1779, şi de Puymaurin-fiul în 1787.

Partea cea mai bine conservată, ca întotdeauna, era faţa. Toate trăsăturile păstraseră o fizionomie bărbătească şi mândră. Dacă vreun fost prieten al colonelului ar fi asistat la deschiderea celei de a treia lăzi, ar fi recunoscut omul de la prima privire.

Fără îndoială, nasul avea vârful ceva mai ascuţit, pereţii laterali ai nărilor mai puţin bombaţi şi mai subţiri, iar linia dinapoi ceva mai puţin pronunţată decât prin anul 1813. Pleoapele se subţiaseră, buzele se strânseseră, colţurile gurii erau uşor trase în jos, pometii ieşeau prea mult în relief; gâtul se retrăsese în mod vizibil, ceea ce exagera proeminenţa bărbiei şi a larigelui. Dar ochii, închişi fără încordare, erau mult mai puţin înfundaţi decât te-ai aşteptat; gura nu rânjea deloc ca gura unui cadavru; pielea, uşor ridată, nu-şi schimbase culoare: devenise doar puţin mai transparentă şi lăsa să se ghicească oarecum culoarea tendoanelor, a grăsimii şi a muşchilor peste tot unde îi acoperea direct. Ea căpătase chiar o tentă de roz care nu se observă de obicei pe cadavrele mumificate. Domnul doctor Martout explică această anomalie, spunând că, dacă colonelul fusese deshidratat încă în viaţă fiind, glubulele sângelui nu se descompuseseră, ci pur şi simplu se aglutinaseră în vasele capilare ale dermei şi ale ţesuturilor subiacente; că ele

îşi păstraseră deci culoarea lor proprie, pe care o lăsau să se vadă cu mai mare uşurinţă decât altădată, datorită semitransparenţei pielii deshidratate.

Uniforma devenise mult mai largă; e uşor de înţeles; însă la prima vedere nu părea ca membrele să se fi deformat. Mâinile erau uscate şi colţuroase; dar unghiile, deşi un pic îndoite spre vârf, îşi păstraseră toată prospeţimea. Singura schimbare foarte vizibilă era depresiunea excesivă a pereţilor abdominali, care păreau comprimaţi dedesubtul ultimelor coaste; la dreapta, o uşoară proeminenţă lăsa să se ghicească locul ficatului. Bătaia degetului pe diferitele părţi ale trupului scotea un sunet analog celui produs de pielea uscată. În timp ce semnala toate aceste detalii auditoriului şi făcea onorurile mumiei sale, Léon sfâşie din neatenţie marginea urechii drept şi rămase cu o bucăţică de colonel în mână.

Acest accident lipsit de gravitate ar fi putut trece neobservat, dacă Clémentine, care urmărea cu emoţie vizibilă toate gesturile iubitului ci, n-ar fi scăpat lumânarea din mână, scoţând un ţipăt de spaimă. Se adunară degrabă în jurul ei; Léon o ridică pe braţe şi duse pe un scaun; domnul Renault dădu fuga după săruri: ea era palidă ca moartă şi părea pe punctul de a leşina.

Îşi reveni imediat şi linişti pe toată lumea cu un surâs fermecător.

— Iertaţi-mă, spuse ea, pentru criza aceasta de spaimă atât de ridicolă; dar tot ce ne-a spus domnul Léon… şi apoi… figura aceea ce părea adormită… mi s-a părut că bietul om stă să deschidă gura strigând că îl facem să sufere.

Léon se grăbi să închidă cutia din lemn de nuc, în timp ce domnul Martout ridică fragmentul de ureche şi-l puse în buzunar. Dar Clémentine, care continua să se scuze şi să zâmbească, fu cuprinsă de un nou acces de emoţie şi izbucni în lacrimi. Inginerul se aruncă la picioarele ei, nu mai conteni cu scuzele şi vorbele bune, şi făcu tot ce putu pentru a potoli această durere inexplicabilă. Clémentine îşi ştergea lacrimile, apoi se pornea din nou şi mai tare, şi plângea în hohote, de ţi se rupea inima, fără să ştie pentru ce.

— Ce animal sunt! murmură Léon smulgându-şi părul din cap. În ziua în care o revăd după trei ani de absenţă, nu-mi imaginez nimic mai spiritual decât să-i arăt mumii? Dădu una cu piciorul în triplul cufăr al colonelului spunând: Aş vrea ca blestematul ăsta de colonel să se fi dus la dracu!

— Nu! ţipă Clémentine cu o violenţă şi o înverşunare îndoită. Nu-l blestema, domnule Léon. A suferit atâta! Ah! sărmanul, sărmanul om nefericit!

Domnişoara Sambucco se simţea puţin ruşinată, îşi scuza nepoata şi jura că niciodată, din cea mai fragedă copilărie, aceasta nu lăsase să se vadă o asemenea sensibilitate. Domnul şi doamna Renault, care o văzuseră crescând, doctorul Martout care îndeplinea pe lângă ea funcţia de medic, arhitectul, notarul, într-un cuvânt, toate persoanele prezente erau de-a dreptul stupefiate. Clémentine nu era o fiinţă hipersensibilă: nu era nicio fată de pension romanţioasă. Tinereţea ei nu fusese nutrită cu Anne Radcliffe; nu credea în stafii; umbla foarte liniştită prin casă, la orele zece seara, fără lumină. Cu câteva luni înainte de plecarea lui Léon, atunci când îi murise mama, ea nu voise să împartă cu nimeni trista fericire de a veghea în rugăciune în camera mortuară.

— Asta ne va fi învăţătură de minte, spuse mătuşa, să mai rămânem în picioare după ora zece; ce spun eu? e ora douăsprezece fără un sfert. Vino, copila mea; ai să mergi direct la culcare.

Clémentine se ridică supusă, dar, când să iasă din laborator, se întoarse din drum şi, dintr-un capriciu şi mai inexplicabil decât durerea sa, voi neapărat să mai vadă o dată chipul colonelului. În zadar o dojeni mătuşa sa; în ciuda observaţiilor domnişoarei Sambucco şi ale tuturor celor de faţă, ea deschise cutia din lemn de nuc, îngenunche în faţa mumiei şi o sărută pe frunte.

— Bietul om! spuse ca ridicându-se; ce frig îi este! Domnule Léon, făgăduieşte-mi că, dacă e mort, ai să pui să-l îngroape în pământ sfinţit!

— Cum doreşti, domnişoară. Mă gândeam să-l trimit la muzeul antropologic, cu permisiunea tatălui meu; ştii, însă că

nu-ţi putem refuza nimic.

Nu se despărţiră la fel de veseli ca la început, nici pomeneală! Domnul Renault şi fiul său conduseră pe domnişoara Sambucco şi pe nepoata ei până în poarta casei şi-l întâlniră pe zdrahonul de colonel de cuirasieri care o onora pe Clémentine cu atenţiile sale. Tânăra fată strânse cu tandreţe braţul logodnicului şi îi spuse:

— Iată un bărbat care nu mă poate vedea niciodată fără să ofteze. Şi ce oftaturi, dumnezeule mare! Unul singur ar fi de-ajuns ca să umfle pânzele unei corăbii. Trebuie să recunoşti că rasa coloneilor a cam degenerat din 1813 încoace! Nu mai întâlneşti colonei atât de distinşi ca nefericitul nostru prieten!

Léon recunoscu tot ce dori ea. Nu-şi putea explica însă prea limpede pentru ce devenise prietenul unei mumii pe care plătise douăzeci şi cinci de ludovici. Pentru a schimba discuţia, îi spuse Clémentinei:

— Nu ţi-am arătat tot ce am adus mai bun. M. S. împăratul întregii Rusii mi-a dăruit o mică stea de aur smălţuit care se poartă atârnată de o panglică. Îţi plac panglicile care se pun la butonieră?

— O! da, răspunse ea, panglica roşie a Legiunii de onoare! Ai remarcat? Bietului colonel i-a mai rămas o fâşie pe uniformă, dar crucea nu mai este. Nemţii aceia răi i-or fi smuls-o când l-au făcut prizonier!

— Se prea poate, zise Léon.

Întrucât ajunseseră în faţa casei domnişoarei Sambucco, trebuiră să se despartă. Clémentine îi întinse mâna lui Léon, căruia i-ar fi plăcut mai mult obrazul.

Tatăl şi fiul se întoarseră acasă, braţ la braţ, mergând agale şi lansându-se în nesfârşite presupuneri în legătură cu emoţiile bizare ale Clémentinei.

Doamna Renault îşi aştepta fiul pentru a-l culca: veche şi înduioşătoare obişnuinţă, pe care mamele nu o pierd uşor. Ea îi arătă frumosul apartament care fusese construit pentru viitorul lui menaj, deasupra salonului şi a atelierului domnului Renault.

— Ai să te simţi aici ca-n sânul lui Avram, zise ea arătându-i o cameră de dormit minunată în privinţa confortului. Toate

mobilele sunt moi, rotunjite, fără niciun colţ: un orb s-ar plimba fără teama de a se răni. Aşa înţeleg eu un interior plăcut; fiecare fotoliu trebuie să fie un prieten. Asta costă ceva bani, fraţii Penon au venit de la Paris anume. Dar un om trebuie să se simtă bine în casa lui, pentru a nu fi ispitit să iasă în oraş.

Această blândă pălăvrăgeală maternă se prelungi două ceasuri bune şi se vorbi îndelung despre Clémentine, după cum bănuiţi. Léon o găsea mai frumoasă decât şi-o închipuise în visele lui cele mai dulci, însă mai puţin iubitoare. „Dracu să mă ia! îşi zise el, suflând în lumânare; s-ar crede că blestematul ăsta de colonel împăiat a venit să se vâre între noi!”

5
VISURI DE DRAGOSTE ŞI ALTELE

Léon află pe propria-i piele că nu-s de ajuns o conştiinţă curată şi un pat bun pentru a-ţi asigura un somn adânc. Se culcase ca un sibarit, inocent ca un păstor din Arcadia şi, pe deasupra, obosit ca un soldat care a dublat etape: cu toate acestea, o insomnie grea îl chinui până dimineaţa. În zadar se suci şi se răsuci în toate părţile, ca pentru a-şi arunca povara de pe un umăr pe celălalt. Nu închisese ochii decât după ce văzu primele licăriri ale zorilor argintând crăpăturile obloanelor.

Adormi cu gândul la Clémentine; un vis plăcut nu întârzie să-i arate chipul iubitei. O văzu în toaletă de mireasă, în capela castelului imperial. Se sprijinea de braţul domnului Renault tatăl, care îşi pusese pinteni pentru ceremonie. Léon venea în urmă, oferind braţul domnişoarei Sambucco; bătrâna domnişoară era decorată cu Legiunea de onoare. Apropiindu-se de altar, mirele observă că picioarele tatălui său erau subţiri ca nişte beţe şi, cum tocmai voia să-şi exprime uimirea, domnul Renault se întoarse şi îi spuse: „Sunt subţiri deoarece sunt uscate; însă nu sunt deformate.” Pe când dădea această explicaţie chipul i se altera, i se schimbară trăsăturile, îi crescură mustăţi negre, iar el semăna teribil cu colonelul. Ceremonia începu. Fundalul corului era plin de tardigrade şi de rotifere cât oamenii de mari şi îmbrăcate ca nişte cantori; ele intonară, bâzâind ca bondarii, un imn al compozitorului german Meisef care începea astfel:

Principiul vital
E o ipoteză gratuită!

Versurile şi muzica îi părură admirabile lui Léon; se străduia să şi le întipărească în minte, când oficiantul înainta spre el cu două inele de aur pe o tavă de argint. Preotul acesta era un colonel de cuirasieri în mare ţinută. Léon se întrebă unde şi când îl mai întâlnise: se întâmplase cu o zi înainte, scara, în faţa

porţii Clémentinei. Cuirasierul murmură aceste cuvinte: „Rasa coloneilor a cam degenerat de la 1813!” Scoase un oftat adânc, şi nava capelei, care era un vas de linie, fu antrenată pe valuri cu o iuţeală de patrusprezece noduri. Léon luă liniştit micul inel de aur şi se pregăti să-l vâre în degetul Clémentinei, dar observă că mâna logodnicei sale era uscată; numai unghiile îşi păstraseră prospeţimea firească. I se făcu frică şi o luă la fugă prin biserică, pe care o găsi plină de colonei de toate vârstele şi de toate armele. Mulţimea era atât de compactă încât îi trebuiră nişte eforturi nemaipomenite pentru a o străbate. Scapă în sfârşit, dar aude în urma sa paşii precipitaţi ai unui om care vrea să-l ajungă, îşi dublează viteza, se aruncă în patru labe, galopează, nechează, arborii de pe marginea străzii fug în urma lui, el nu mai atinge pământul. Duşmanul se apropie însă cu iuţeala vântului; i se aude zgomotul paşilor; pintenii îi zornăie; l-a ajuns pe Léon, îl înşfacă de coamă şi se avântă dintr-un salt deasupra sa, înfigându-i pintenii în coaste. Léon se cabrează; călăreţul se apleacă la urechea lui şi îi spune, mângâindu-l cu cravaşa: „Nu sunt greu de dus; treizeci de livre de colonel!” Nefericitul logodnic al domnişoarei Clémentine face un efort violent, se azvârle într-o parte; colonelul cade şi trage spada. Léon nu ezită; se pune în gardă, se bate, simte aproape imediat spada colonelului intrându-i în inimă până la gardă. Răceala lamei se întinde şi se tot întinde şi sfârşeşte prin a-l îngheţa pe Léon din cap până-n picioare. Colonelul se apropie şi îi spune zâmbind: „Arcul s-a rupt; mica lighioană a murit.” El depune trupul într-o ladă de nuc, care e prea scurtă şi prea îngustă. Strâns din toate părţile, Léon se luptă, se zbate şi se trezeşte, în sfârşit, zdrobit de oboseală şi pe jumătate înăbuşit în spaţiul dintre perete şi pat.

Cu ce iuţeală sări el în papuci! Cu câtă grabă deschise ferestrele şi dădu în lături obloanele! „El făcu lumină şi văzu că era un lucru bun”, cum se spune. Brrr! Se scutură de amintirile visului aşa cum un câine ud se scutură de picăturile de apă. Faimosul cronometru de la Londra îi arătă că era ora nouă; o ceaşcă de şocolată servită de Gothon contribui din plin la descâlcirea gândurilor sale. Apucându-se să-şi facă toaleta într-o

încăpere foarte luminoasă, veselă şi comodă, el se reconcilie cu viaţa reală. „Dacă chibzuiesc bine, îşi zicea el pieptănându-şi barba blondă, n-am avut parte decât de întâmplări fericite. Iată-mă întors în patrie, în sânul familiei şi într-o casă frumoasă, care e a noastră. Tata şi mama sunt sănătoşi, cu însumi mă bucur de sănătatea cea mai înfloritoare. Averea noastră e modestă, însă şi gusturile noastre sunt pe potrivă şi nu ne lipseşte niciodată nimic. Prietenii noştri m-au primit ieri cu braţele deschise; nu avem duşmani. Cea mai frumoasă persoană din Fontainebleau consimte să devină soţia mea; pot să mă însor cu ea în mai puţin de trei săptămâni, dacă am chef să grăbesc un pic evenimentele. Clémentine nu m-a întâmpinat ca pe un oarecare; nici pomeneală. Frumoşii ei ochi îmi zâmbeau aseară cu graţia cea mai tandră. E adevărat că a plâns la urmă, e un fapt. Iată singurul meu necaz, singura mea îngrijorare, cauza unică a visului meu stupid de azi-noapte. A plâns, dar pentru ce? Pentru că am fost destul de prost ca s-o distrez cu o disertaţie şi cu o mumie. Ei bine! voi pune să îngroape mumia, şi nimic pe lume nu va mai putea să ne tulbure fericirea!

Coborî la parter, fredonând o arie din *Le Nozze.* Domnul şi doamna Renault, care nu aveau obiceiul să se culce după miezul nopţii, dormeau încă. Intrând în laborator, văzu că tripla ladă a colonelului era închisă. Gothon pusese pe capac o cruciuliţă de lemn negru şi o ramură de merişor sfinţit. „Faceţi aşadar colecţii!” murmură el printre dinţi, cu un zâmbet câtuşi de puţin sceptic. În aceeaşi clipă observă că, în tulburarea ei, Clémentine îşi uitase cadourile pe care i le adusese. Le puse într-un pachet, se uită la ceas şi socoti că nu era nicio indiscreţie să dea o fugă până la casa domnişoarei Sambucco.

Într-adevăr, respectabila mătuşă, matinală cum e lumea în provincie, plecase deja la biserică, iar Clémentine îşi făcea de lucru în grădiniţa de lângă casă. Ea alergă în întâmpinarea logodnicului, fără să-i dea prin cap să arunce mica greblă pe care o ţinea în mână; îi întinse cu cel mai drăgălaş zâmbet din lume frumoşii ei obraji trandafirii, niţel jilavi, însufleţiţi de căldura dulce a plăcerii şi a lucrului.

— Nu eşti supărat pe mine? îi spuse ea. Am fost cam ridicolă

aseară; m-a şi certat mătuşa. Şi am uitat să iau frumuseţea de lucruri pe care mi le aduseseşi! Cel puţin n-am făcut-o din lipsă de consideraţie. Sunt atât de fericită să văd că te-ai gândit tot timpul la mine aşa cum şi eu mă gândeam la dumneata! Aş fi putut trimite să mi le aducă astăzi, dar n-am făcut-o. Îmi spunea inima că ai să vii chiar dumneata.

— Inima dumitale mă cunoaşte, scumpa mea Clémentine.

— Ar fi destul de trist să nu-şi cunoască proprietarul.

— Ce amabilă eşti şi cât te iubesc!

— O! şi eu, dragul meu Léon, te iubesc mult!

Ea rezemă grebla de un pom şi se atârnă de braţul viitorului ei soţ cu acea graţie suplă şi languroasă, al cărei secret îl deţin creolele.

— Vino, zise ea, să-ţi arăt ce frumos am aranjat grădina.

Léon admiră tot ce dori ea. Adevărul e că nu avea ochi decât pentru ea. Grota lui Polyphem şi peştera lui Cacus i s-ar fi părut mult mai vesele decât grădinile Armidei dacă micul capot trandafiriu al Clémentinei s-ar fi plimbat pe acolo.

O întrebă dacă nu-i părea rău că părăseşte un refugiu atât de încântător şi pe care îl înfrumuseţase cu atâta osteneală.

— De ce? răspunse ea fără să roşească. N-o să ne ducem departe şi, de altfel, n-o să venim aici în fiecare zi?

Apropiata căsătorie era un lucru atât de bine hotărât încât nici nu mai pomeniseră de ea în ajun. Nu mai rămânea decât să se publice anunţul şi să se fixeze data. Clémentine, inimă simplă şi fără ascunzişuri, se exprima fără jenă şi fără falsă pudoare în legătură cu un eveniment atât de prevăzut, atât de firesc şi atât de plăcut. Ea îşi dăduse avizul doamnei Renault asupra distribuţiei noului apartament şi alesese ea însăşi zugrăvelile; nu mai făcu fasoane când veni momentul să discute cu bărbatul ei despre acea viaţă frumoasă în comun care începea pentru ei, despre martorii pe care aveau să-i invite la căsătorie, despre vizitele de nuntă, pe care aveau să le facă după aceea, despre ziua care va fi consacrată recepţiilor, despre timpul pe care îl vor rezerva pentru intimitate şi pentru muncă. Ea se interesă de ocupaţiile pe care Léon dorea să şi le creeze şi de orele pe care le consacra de preferinţă studiului. Această excelentă femeie

mititică s-ar fi ruşinat să poarte numele unui trândav şi ar fi fost nefericită să-şi petreacă zilele alături de un om fără ocupaţie. Ea făgăduia dinainte să respecte munca lui Léon ca pe un lucru sfânt. La rândul ei, avea de gând să nu-şi piardă vremea de pomană şi să nu trăiască cu braţele încrucişate. De la început avea să preia grija menajului, sub îndrumarea doamnei Renault, căreia începea să-i fie tot mai greu cu treburile casei. Şi apoi, nu va avea ea curând copii de hrănit, de crescut, de instruit? Era o nobilă şi utilă plăcere pe care nu vroia s-o împartă cu nimeni. Avea să-şi trimită totuşi fiii la colegiu spre a-i obişnui cu viaţa în comun şi a-i învăţa de timpuriu principiile de justiţie şi egalitate, care sunt fundamentul oricărui om de bine. Léon o lăsa să vorbească sau o întrerupea pentru a-i da dreptate, căci cei doi tineri, crescuţi unul pentru altul şi hrăniţi cu aceleaşi idei, vedeau totul cu aceiaşi ochi. Educaţia, înaintea dragostei, crease această blândă armonie.

— Ştii, zise Clémentine, că ieri am simţit o palpitaţie teribilă în clipa când am intrat în casa dumitale?

— Dacă îţi închipui că inima mea bătea mai puţin tare decât a dumitale!…

— O! la mine e altceva: mi-era teamă.

— De ce anume?

— Mi-era teamă că n-am să te mai găsesc aşa cum te vedeam în gând. Gândeşte-te că trecuseră peste trei ani de când ne-am luat rămas bun! Îmi aminteam foarte bine cum arătai la plecare şi, memoria fiind ajutată niţel de imaginaţie, îl reconstituiam pe Léon al meu în întregime. Dar dacă n-ai mai fi fost asemănător! Ce m-aş fi făcut în faţa unui nou Léon, eu, care căpătasem dulcea obişnuinţă de a-l iubi pe celălalt?

— Mă faci să mă-nfior. Felul cum m-ai întâmpinat m-a liniştit însă de la început.

— Sst! domnule. Să nu vorbim despre acel moment. Mă faci să roşesc a doua oară. Să vorbim mai degrabă despre sărmanul colonel care m-a făcut să vărs atâtea lacrimi. Cum se mai simte în dimineaţa asta?

— Am uitat să-l întreb ce mai face, dar dacă doreşti…

— E inutil. Poţi să-i anunţi vizita mea pentru astăzi. Trebuie

neapărat să-l revăd la lumina zilei.

— Ar fi foarte drăguţ din partea dumitale dacă ai renunţa la această fantezie. Pentru ce să te expui din nou unor emoţii penibile?

— E un sentiment mai puternic decât mine. Serios, dragul meu Léon, bătrânul ăsta mă atrage.

— De ce bătrân? Arată ca un om care a murit între două zeci şi cinci şi treizeci de ani.

— Eşti într-adevăr sigur că e mort? Am spus bătrânul, din pricina unui vis pe care l-am avut azi-noapte.

— Ah! şi dumneata?

— Da. Îţi aminteşti ce agitată eram când ne-am despărţit. Şi apoi, fusesem certată de mătuşa. Şi apoi, îmi veneau în minte nişte imagini teribile, biata mama culcată pe patul de moarte… în sfârşit, eram impresionată.

— Biata inimioară scumpă!

— Totuşi, cum nu vroiam să mă mai gândesc la nimic, m-am culcat repede şi am închis ochii cât puteam de strâns, aşa că am adormit. N-am întârziat să-l revăd pe colonel. Era culcat aşa cum îl văzusem, în sicriul lui triplu, însă avea plete lungi, albe şi chipul cel mai blând şi mai venerabil. Ne ruga să-l îngropăm în pământ sfinţit, şi noi îl duceam, dumneata şi cu mine, la cimitirul din Fontainebleau. Ajunşi în faţa mormântului mamei mele, văzui că lespedea de marmură era deplasată. Mama, în rochie albă, în fundul cavoului, se trăsese la o parte pentru a lăsa un loc liber alături de ea şi părea să-l aştepte pe colonel. Însă, de fiecare dată când încercam să-l coborâm, sicriul lui ne scăpa din mâini şi rămânea suspendat în aer, ca şi cum n-ar fi avut nicio greutate. Distingeam trăsăturile bietului bătrân, căci tripla lui ladă devenise la fel de transparentă ca lampa de alabastru care arde sub tavanul odăii mele. Era trist, iar urechea lui ruptă sângera abundent. Deodată, scăpă din mâinile noastre, sicriul dispăru şi nu-l mai văzui decât pe el, palid ca o statuie şi înalt cât cei mai înalţi stejari din Bas Bréan. Epoleţii săi de aur se alungiră şi deveniră aripi, iar el se înălţă la cer, binecuvântându-ne cu ambele mâini. Mă trezii scăldată în lacrimi, însă nu am povestit acest vis mătuşii mele, m-ar fi

certat iarăşi.

— Numai eu trebuie să fiu certat, scumpa mea Clémentine. E vina mea dacă somnul dumitale blând e tulburat de viziuni de pe cealaltă lume. Dar totul se va termina curând: chiar astăzi am să mă interesez de o locuinţă definitivă pentru uzul colonelului.

6

UN CAPRICIU DE FATĂ

Clémentine avea inima curată. Înainte de a-l cunoaşte pe Léon, nu iubise decât o singură persoană: pe mama ei. Nici veri, nici verişoare, nici unchi nici mătuşi, nici bunici, nici bunice nu fărâmiţaseră, împărţind-o, acea mică comoară de afecţiune pe care copiii de familie o aduc pe lume. Bunica sa, Clémentine Pichon, măritată la Nancy în ianuarie 1814, murise trei luni mai târziu la periferia Toulonului, în urma unei naşteri. Bunicul ei, domnul Langevin, subintendent militar de rangul întâi, rămas văduv cu o fetiţă în leagăn, se consacrase educării acestei copile. O dăduse în 1835 unui bărbat stimabil şi fermecător, domnul Sambucco, italian de origine, născut în Franţa şi procuror al regelui pe lângă tribunalul din Marsilia. În 1838, domnul Sambucco, care dădea dovadă de oarecare independenţă, deoarece avea nişte avere, şi-a atras în mod foarte onorabil dizgraţia păstrătorului de sigiliu. El fu numit avocat general în Martinica şi, după câteva zile de ezitare, acceptă această deplasare pe termen lung. Bătrânul Langevin nu se consolă însă atât de uşor de plecarea fiicei sale: muri doi ani mai târziu, fără a o fi strâns în braţe pe micuţa Clémentine, căreia trebuia să-i fie naş. Domnul Sambucco, ginerele lui, pieri în 1843, într-un cutremur de pământ; jurnalele din colonie şi din metropolă au relatat atunci cum fusese el victima devotamentului său. În urma acestei groaznice nenorociri, tânăra văduvă se grăbi să străbată înapoi mările împreună cu fiica sa. Ea se stabili la Fontainebleau, pentru ca fetiţa să trăiască în aer curat: Fontainebleau este unul din oraşele cele mai sănătoase din Franţa. Dacă doamna Sambucco ar fi fost la fel de bun administrator pe cât era de bună mamă, i-ar fi lăsat Clémentinei o avere respectabilă, ea însă îşi gira prost afacerile şi intră în mari încurcături. Un notar din ţinut îi smulse o sumă destul de rotunjoară; două ferme, pe care le plătise scump, nu

produceau aproape nimic. Pe scurt, nu mai ştia cum să se descurce şi începea să-şi piardă capul, când o soră a soţului ei, fată bătrână bisericoasă şi înţepată, îşi mărturisi dorinţa de a locui cu ea şi de a pune totul în comun. Sosirea acestei mârţoage cu dinţii lungi înspăimântă din cale-afară pe micuţa Clémentine, care se ascundea sub toate mobilele ori se crampona de fustele mamei sale; ea însemnă însă salvarea casei. Domnişoara Sambucco nu era o fiinţă din cele mai spirituale şi nici din cele mai simpatice, era însă ordinea întruchipată. Ea reduse cheltuielile, încasă ea însăşi veniturile, vându cele două ferme în 1847, cumpără acţiuni cu trei la sută în 1848 şi realiză un echilibru stabil în buget. Graţie talentului şi activităţii acestui intendent-femeie, blândei şi neprevăzătoarei văduve nu-i mai rămânea decât să-şi îngrijească cu dragoste copilul. Clémentine învăţă să cinstească virtuţile mătuşii sale, însă pe mama sa o adora. Atunci când avu nefericirea de o a pierde, se trezi singură pe lume, sprijinită de domnişoara Sambucco întocmai ca o plantă tânără de un arac de lemn uscat. Prietenia ei pentru Léon atunci căpătă o vagă nuanţă de dragoste; fiul domnului Renault profită de nevoia de comunicare care umplea acest suflet tânăr.

În timpul celor trei ani lungi pe care Léon îi petrecu departe de ea, Clémentine abia de simţi că era singură. Iubea, se ştia iubită, avea încredere în viitor; se hrănea cu tandreţe interioară şi cu discretă speranţă, şi această inimă nobilă şi delicată nu avea nevoie de nimic altceva. Însă ceea ce îl uimi pe logodnicul său, pe mătuşa sa, pe ea însăşi, ceea ce derutează în mod deosebit toate teoriile cele mai acreditate asupra inimii feminine, ceea ce judecata ar refuza să creadă dacă n-ar exista faptele, este că în ziua în care îl revăzuse pe alesul inimii sale, la un ceas după ce se aruncase în braţele lui Léon cu o graţie atât de ameţită, Clémentine se simţi brusc năpădită de un sentiment nou, care nu era nici dragoste, nici prietenie, nici teamă, dar care le domina pe toate acestea şi care vorbea poruncitor în inima sa.

Din clipa când Léon îi arătase figura colonelului, ea fusese cuprinsă de o adevărată pasiune pentru această mumie

anonimă. Nu era nicio asemănare cu ceea ce simţea pentru fiul domnului Renault, ci un amestec de atracţie, de compasiune şi de respectuoasă simpatie.

Dacă i s-ar fi relatat vreo frumoasă faptă de arme, o istorie romanţioasă al cărei erou ar fi fost colonelul, această impresie ar fi fost legitimă sau măcar explicabilă. Dar nu; ea nu ştia nimic despre el, decât că fusese condamnat ca spion de un consiliu de război, şi totuşi pe el l-a visat, chiar în noaptea următoare întoarcerii lui Léon. Această incredibilă preocupare se manifestă mai întâi sub o formă religioasă. Ea puse să se ţină o slujbă pentru odihna sufletului colonelului; îl grăbi, pe Léon să-i pregătească înmormântarea, alese ea însăşi terenul în care urma să fie înhumat. Aceste diverse preocupări nu o făcură niciodată să-şi uite vizita zilnică la cutia de nuc, nici îngenuncherea respectuoasă alături de mort, nici sărutul fratern sau filial pe care îl depunea regulat pe fruntea lui. Familia Renault sfârşi prin a se îngrijora de nişte simptome atât de bizare; ea grăbi înmormântarea frumosului necunoscut, pentru a se debarasa de el cât mai curând. Dar în ajunul zilei fixate pentru ceremonie Clémentine îşi schimbă părerea. Cu ce drept să fie închis în mormânt un om care poate că nu era mort? Teoriile savantului doctor Meiser nu făceau parte dintre cele ce pot fi respinse fără examinare. Treaba merita cel puţin câteva zile de reflecţie. Nu era oare posibil ca trupul colonelului să fie supus câtorva experienţe? Profesorul Hirtz, de la Berlin, promisese să-i trimită lui Léon unele documente preţioase despre viaţa şi moartea acestui nefericit ofiţer; nu se putea întreprinde nimic înainte de a le primi; trebuia să se scrie la Berlin pentru a grăbi trimiterea acelor piese. Léon oftă, dar se supuse docil acestui nou capriciu. Îi scrise domnului Hirtz.

Clémentine îşi găsi un aliat în această a doua campanie: era domnul doctor Martout. Medic destul de mediocru în practică şi mult prea dezinteresat de clientelă, domnul Martout nu era lipsit de instrucţie. Studia de multă vreme cinci sau şase mari chestiuni de fiziologie, ca reviviscenţele, generaţiile spontanee şi tot ce rezultă de aici. O corespondenţă regulată îl ţinea la curent cu toate descoperirile moderne; era prieten cu domnul

Pouchet, din Rouen, îl cunoştea pe celebrul Karl Nibor care a dus atât de sus şi atât de departe folosirea microscopului. Domnul Martout uscase şi reînviase mii de anghilule, de rotifere şi de tardigrade; el credea că viaţa nu e altceva decât organizarea în acţiune şi că ideea de a readuce la viaţă un om deshidratat nu are nimic absurd în ea. El se cufundă în lungi meditaţii, atunci când domnul Hirtz trimise de la Berlin piesa următoare, al cărei original e clasat în manuscrisele colecţiei Humboldt.

7

TESTAMENTUL PROFESORULUI MEISER ÎN FAVOAREA COLONELULUI DESHIDRATAT

Astăzi 20 ianuarie 1824, istovit de o boală necruţătoare şi simţind cum se apropie ziua când persoana mea va fi înghiţită în marele tot;

Am scris cu mâna mea acest testament, care este actul ultimei mele dorinţe.

Institui în calitate de executor testamentar pe nepotul meu, Nicolas Meiser, bogat fabricant de bere din acest oraş, Dantzig.

Las moştenire cărţile, hârtiile şi colecţiile mele, în general oarecare, în afară de piesa 3712, mult stimatului şi foarte savantului meu prieten, domnul von Humboldt.

Las moştenire totalitatea celorlalte bunuri ale mele, mobile şi imobile, evaluate la 100 000 taleri de Prusia sau 375 000 franci, domnului colonel Pierre-Victor Fougas, actualmente deshidratat, dar în viaţă, şi înscris în catalogul meu sub nr. 3712 (Zoologie).

Fie ca el să accepte această neînsemnată despăgubire pentru încercările prin care a trecut în cabinetul meu şi pentru serviciul pe care l-a adus ştiinţei.

Pentru ca nepotul meu Nicolas Meiser să-şi dea seama exact de datoriile pe care i le las în sarcină, am hotărât să consemnez aici istoria amănunţită a deshidratării domnului colonel Fougas, legatarul meu universal.

Relaţiile mele cu acest tânăr de treabă au început la 11 noiembrie din nefericitul an 1813. Părăsisem de multă vreme oraşul Dantzig, în care bubuitul tunurilor şi primejdia bombelor făceau orice muncă imposibilă, şi mă retrăsesem cu instrumentele şi cărţile mele sub protecţia armatelor aliate, în satul fortificat Liebenfeld. Garnizoanele franceze din Dantzig, din Stettin, din Custrin, din Glogau, din Hamburg şi din multe alte oraşe germane nu puteau comunica între ele şi nici cu

patria lor; în acest timp generalul Rapp se apărase cu îndârjire împotriva flotei engleze şi a armatei ruse. Domnul colonel Fougas fu prins de un detaşament din corpul Barclay de Tolly, pe când căuta să treacă Vistula pe gheaţă, îndreptându-se spre Dantzig. Îl aduseră prizonier la Liebenfeld pe 11 noiembrie, la ceasul când eu cinam, şi ofiţerul inferior Garok, care comanda satul, mă ridică cu forţa pentru a asista la interogatoriu şi pentru a servi de interpret.

Figura deschisă, glasul bărbătesc, hotărârea semeață şi frumoasa atitudine ale acelui nefericit îmi câştigară inima. Îşi jertfise viaţa. Singurul său regret, spunea el, era că se înecase la mal, după ce străbătuse patru armate, şi că nu putuse executa ordinele împăratului. Părea însufleţit de acel fanatism francez care a făcut atâta rău scumpei noastre Germanii, şi totuşi nu mă putui abţine să nu-l apăr, şi tradusei cuvintele sale mai puţin ca interpret cât ca avocat. Din nefericire fusese găsită asupra lui o scrisoare a lui Napoleon către generalul Rapp, a cărei copie am păstrat-o:

> Părăsiţi Dantzigul, forţaţi blocada, reuniţi-vă cu garnizoanele din Stettin, din Cunstrin şi din Glogau, porniţi în marş spre Elba, luaţi legătura cu Saint-Cyr şi Davoust pentru a concentra forţele risipite la Dresda, Torgau, Wittemberg, Magdeburg şi Hamburg; porniţi în chip de bulgăre de zăpadă, traversaţi Westphalia care e liberă şi veniţi să apăraţi linia Rinului cu o armată de 170 000 francezi, pe care o veţi salva!
>
> NAPOLEON

Scrisoarea aceasta fu expediată la statul major al armatei ruse, în timp ce o jumătate de duzină de militari analfabeţi, beţi de bucurie şi de vinars, îl condamnau de bravul colonel al regimentului 23 de linie la moartea rezervată spionilor şi trădătorilor. Execuţia fu fixată pentru a doua zi, pe 12, iar domnul Pierre-Victor Fougas, după ce-mi mulţumi şi mă îmbrăţişă cu sensibilitatea cea mai emoţionantă (este soţ şi

tată), se văzu închis în micul turn crenelat din Liebenfeld, unde vântul sufla îngrozitor prin toate ambrazurile.

Noaptea din 11 spre 12 noiembrie fu una din cele mai geroase din acea teribilă iarnă. Termometrul meu cu *minima,* suspendat afară la fereastră cu expunerea sud-est, indica 19 grade centigrade sub zero. Ieşii dis-de-dimineaţă să-mi iau un ultim rămas bun de la domnul colonel şi îl întâlnii pe ofiţerul inferior Garok, care îmi spuse într-o germană stâlcită:

„Nu va fi nevoie să omorâm pe franţuski, e îngheţat”.

Alergai la închisoare. Domnul colonel era culcat pe spate, ţeapăn. Îmi dădui seama, însă, după câteva minute de examen, că rigiditatea acelui trup nu era rigiditatea morţii. Articulaţiile, fără a avea supleţea lor obişnuită, se lăsau flectate şi îndreptate la loc fără un efort prea violent. Membrele, faţa, pieptul transmiteau mâinii mele o senzaţie de răceală, însă foarte diferită de aceea pe care o simţeam deseori la contactul cu cadavrele.

Ştiind că el petrecuse mai multe nopţi fără să doarmă şi îndurase nişte eforturi istovitoare, nu mă îndoiam că se lăsase cuprins de acel somn profund şi letargic pe care-l provoacă un frig intens şi care, prea mult prelungit, încetineşte respiraţia şi circulaţia până într-atât încât pentru a constata persistenţa vieţii sunt necesare mijloacele cele mai subtile ale observaţiei medicale. Pulsul era insesizabil, sau cel puţin degetele mele înţepenite de frig nu-l simţeau. Auzul meu slab (mă aflam atunci în al şaizeci şi nouălea an) mă împiedică să constat prin ascultare dacă zgomotele inimii puneau în evidenţă acele bătăi slabe, dar prelungite, pe care urechea le mai poate auzi când mâna deja nu le mai sesizează.

Domnul colonel se afla în acel stadiu de înţepenire cauzată de frig, în care, pentru a trezi un om fără a-i provoca moartea, devin necesare precauţii numeroase şi delicate. Câteva ceasuri în plus şi avea să survină congelarea şi, odată cu ea, imposibilitatea întoarcerii la viaţă.

Eram cât se poate de dezorientat. Pe de o parte, îl simţeam cum moare prin degerare în mâinile mele; pe de alta, nu puteam de unul singur să-i dau toate îngrijirile indispensabile.

Dacă îi administram excitante fără a pune în acelaşi timp trei-patru ajutoare să-i fricţioneze trunchiul şi membrele, nu-l trezeam decât pentru a-l vedea murind. Aveam încă în faţa ochilor spectacolul acelei fete frumoase, asfixiate într-un incendiu, pe care am reuşit s-o reanimez plimbându-i cărbuni aprinşi pe sub clavicule, dar care nu a mai putut decât s-o cheme pe mama sa şi a murit imediat, în ciuda faptului că mă folosisem de excitante în interior şi de electricitate pentru a determina contracţiile diafragmei şi ale inimii.

Iar când aş fi reuşit totuşi să-i redau forţa şi sănătatea, nu era el condamnat de consiliul de război? Omenia nu mă oprea oare să-l smulg din acea odihnă vecină cu moartea pentru a-l da pradă grozăviilor torturii?

Trebuie să mărturisesc de asemenea că, în prezenţa acelui organism în care viaţa era suspendată, ideile mele în legătură cu resurecţia puseră din nou stăpânire pe mine. Atât de des uscasem şi readusesem la viaţă fiinţe destul de evoluate pe scară biologică, încât nu mă îndoiam de succesul operaţiunii, chiar asupra unui om. De unul singur, nu-l puteam reanima şi salva pe domnul colonel; aveam însă în laborator toate instrumentele necesare pentru a-l usca fără ajutor.

Pe scurt, mi se ofereau trei posibilităţi: 1) să-l las pe domnul colonel în turnul crenelat, unde ar fi pierit în aceeaşi zi prin degerare; 2) să-l reanim cu ajutorul excitantelor, cu riscul de a-l ucide, şi pentru ce? pentru a-l da pradă, în caz de reuşită, unui supliciu inevitabil; 3) să-l deshidratez în laboratorul meu cu aceeaşi certitudine de a-l reînvia după încheierea păcii. Toţi adepţii omeniei vor înţelege fără îndoială că nu puteam ezita multă vreme.

Trimisei după ofiţerul inferior Garok şi îl rugai să-mi vândă trupul colonelului. Nu era prima oară când cumpăram un cadavru pentru a-l deshidrata şi cererea mea nu trezi nicio suspiciune. Târgul odată încheiat, dădui patru sticle de Kirschen-Wasser, şi imediat doi soldaţi ruşi mi-l aduseră pe o brancardă pe domnul colonel Fougas.

Îndată ce rămăsei singur cu el, îl înţepai în deget: presiunea făcu să iasă o picătură de sânge. Plasarea ei sub un microscop,

între două lamele de sticlă, îmi luă un minut. Ce fericire! fibrina nu se coagulase! Globulele roşii se arătau net circulare, turtite, biconcave, fără creneluri nici danteluri, nici umflături sferoidale. Globulele albe se deformau şi recăpătau alternativ forma sferică, pentru a se deforma iar încet prin delicate expansiuni. Nu mă înşelasem aşadar, aveam în faţa ochilor un om amorţit, iar nu un cadavru!

Îl dusei pe un cântar. Cântărea o sută patruzeci de livre, cu îmbrăcăminte cu tot. Nu voii să-l dezbrac, căci mă convinsesem că animalele uscate în contact direct cu aerul mureau mai des decât cele care rămâneau acoperite cu muşchi şi cu alte obiecte moi în timpul experienţei de deshidratare.

Marea mea maşină pneumatică, imensul ei platou, enormul ei clopot din fier forjat pe care o cremalieră, lunecând pe un scripete fixat solid pe platou, îl ridica şi cobora fără greutate graţie troliului său, toate acele o mie şi unu de mecanisme pe care le pregătisem cu atâta migală, cu toată batjocura invidioşilor, şi de care eram mâhnit văzându-le inutile, aveau să-şi afle deci utilizarea. Împrejurări neaşteptate veneau în sfârşit să-mi procure un subiect de experienţă aşa cum în van încercasem să obţin căutând să amorţesc câini, iepuri, oi şi alte mamifere cu ajutorul unor amestecuri refrigerente. De multă vreme, desigur, ar fi fost obţinute aceste rezultate dacă aş fi fost ajutat de cei care mă înconjurau, în loc să fiu obiectul batjocurii lor; dacă miniştrii noştri m-ar fi sprijinit cu autoritatea lor în loc să mă trateze ca pe un spirit subversiv.

Mă închisei între patru ochi cu colonelul şi interzisei chiar şi bătrânei Gretchen, guvernanta mea, astăzi defunctă, să mă tulbure în lucrul meu. Înlocuisem penibila pârghie a vechilor maşini pneumatice printr-o roată înzestrată cu un excentric care transforma mişcarea circulară a axului în mişcare rectilinie aplicată pistoanelor: roata, excentricul, biela, articulaţia aparatului funcţionau admirabil şi-mi îngăduiau să fac totul de unul singur. Frigul nu stânjenea mişcarea maşinii, iar uleiurile nu se îngroşaseră: le purificasem eu însumi printr-un procedeu nou, bazat pe descoperirile pe atunci recente ale savantului francez domnul Chevreul.

După ce culcai trupul pe platoul maşinii pneumatice şi coborâi clopotul, chituindu-i marginile, începui să-l supun în mod gradat acţiunii vidului uscat şi frigului. Câteva capsule pline cu clorură de calciu erau plasate în jurul domnului colonel pentru a absorbi apa care avea să se evaporeze din trupul lui şi pentru a grăbi deshidratarea.

Desigur, aveam cele mai bune condiţii cu putinţă pentru a aduce trupul omenesc la o stare de deshidratare treptată fără încetarea bruscă a funcţiunilor, fără dezorganizarea ţesuturilor sau a umorilor. Rareori experienţele mele asupra rotiferelor şi tardigradelor avuseseră parte de asemenea şanse de succes şi ele reuşiseră întotdeauna. Însă natura deosebită a subiectului şi scrupulele speciale pe care le impunea conştiinţei mele mă obligau să îndeplinesc un anumit număr de condiţii noi, pe care de altfel le prevăzusem de mult. Avusesem grijă să tai câte o ferestruică la cele două capete ale clopotului meu oval şi să fixez acolo un geam gros, care îmi permitea să urmăresc cu ochii efectele vidului asupra domnului colonel. Mă ferisem să închid ferestrele laboratorului, de teamă că o temperatură prea ridicată ar fi putut pune capăt letargici subiectului sau ar fi putut determina vreo alterare a umorilor. Dacă ar fi survenit decongelarea, s-ar fi zis cu experienţa mea! Dar termometrul se menţinu timp de mai multe zile între 6 şi 8 grade sub zero, iar eu fui destul de fericit văzând că somnul letargic se prelungeşte, fără riscul congelării ţesuturilor.

Începui prin a produce vidul cu o încetineală extremă, de teamă ca gazele dizolvate în sânge, eliberate datorită diferenţei dintre presiunea lor şi aceea a aerului rarefiat, să nu ajungă să se degaje în vase şi să cauzeze moartea imediată. Supravegheam în plus, clipă de clipă, efectele vidului asupra gazelor din intestin, căci, dilatându-se în interior pe măsură ce presiunea aerului scădea în jurul trupului, ele ar fi putut să ducă la dezordini grave. Îndelungata conservare a ţesuturilor n-ar fi fost afectată, însă era de ajuns o leziune interioară pentru a cauza moartea la câteva ore de la reînviere. Este ceea ce se observă destul de des la animalele uscate fără precauţie.

În mai multe rânduri, o umflare prea rapidă a abdomenului

mă puse în gardă în legătură cu pericolul de care mă temeam şi fui obligat să las să intre un pic de aer sub clopot. În sfârşit, încetarea oricărui fenomen de acest ordin mă asigură că gazele dispăruseră prin exosmoză ori fuseseră expulzate prin contracţia spontană a viscerelor. Numai la sfârşitul primei zile am putut să renunţ la acele precauţii minuţioase şi să împing vidul ceva mai departe.

A doua zi, în 13, împinsei vidul până într-atât încât barometrul coborî la cinci milimetri. Cum nu survenise nicio schimbare în poziţia corpului, nici a membrelor, eram sigur că nu se produsese nicio convulsie. Domnul colonel era pe cale să se usuce, să devină imobil, să înceteze de a putea să execute actele vieţii, fără ca moartea să fi survenit şi nici ca posibilitatea revenirii la acţiune să fi încetat. Viaţa lui era suspendată, nu stinsă!

Pompam de fiecare dată când un excedent de vapori de apă făcea să urce barometrul. În ziua de 14, uşa laboratorului meu fu literalmente forţată de către domnul general rus, contele Trollohub, trimis al cartierului general. Acest onorabil ofiţer alergase în goana mare pentru a împiedica executarea domnului colonel şi pentru a-l conduce în faţa comandantului şef. Îi mărturisii în mod cinstit ceea ce făcusem sub inspiraţia conştiinţei mele, îi arătai trupul printr-o ferestruică a maşinii pneumatice; îi spusei că eram fericit de a fi conservat un om care putea furniza informaţii utile eliberatorilor ţării mele, şi mă oferii să-l readuc la viaţă pe spesele mele dacă mi se făgăduia respectarea vieţii şi libertăţii sale. Domnul general conte de Trollohub, bărbat distins fără discuţie, dar cu o educaţie exclusiv militară, crezu că nu vorbeam serios. Ieşi trântindu-mi uşa-n nas şi tratându-mă ca pe un bătrân nebun.

Mă apucai din nou să pompez şi menţinui vidul la o presiune între 3 şi 5 milimetri timp de trei luni de zile. Ştiam din experienţă că animalele pot reînvia după ce au fost supuse vidului uscat şi frigului timp de optzeci de zile.

În ziua de 12 februarie 1814, observând că de o lună încheiată, nu mai survenise nicio modificare în reducerea volumului carnaţiei, hotărâi să-l supun pe domnul colonel la o

serie de experienţe, în scopul de a asigura o conservare mai perfectă printr-o completă deshidratare. Lăsai aerul prin robinetul destinat acestui lucru, apoi, ridicând clopotul, procedai la continuarea experienţei mele.

Trupul nu mai cântărea decât patruzeci şi şase de livre; îl redusesem deci la aproape o treime din greutatea sa iniţială. Trebuie ţinut cont de faptul că hainele nu pierduseră la fel de multă apă ca părţile celelalte. Or, trupul omenesc conţine aproape patru cincimi din greutatea sa apă, după cum o demonstrează deshidratarea bine făcută în etuva chimică.

Îl aşezai deci pe domnul colonel pe un platou şi, după ce-l împinsei în marea mea etuvă, ridicai treptat temperatura până la 75 grade centigrade. Nu îndrăznii să depăşesc aceasta cifră, de teamă să nu alterez albumina, să nu o fac insolubilă şi să răpesc astfel ţesuturilor facultatea de a recăpăta apa necesară pentru revenirea funcţiilor lor.

Avusesem grijă să folosesc un aparat convenabil pentru ca etuva să fie în mod constant străbătută de un curent de aer uscat. Acest aer se usca traversând o serie de flacoane umplute cu acid sulfuric, cu var nestins şi cu clorură de calciu.

După o săptămână petrecută în etuvă, aspectul general al trupului nu se schimbase, dar greutatea i se redusese la 40 de livre, cu îmbrăcăminte, cu tot. Alte opt zile nu aduseră nicio altă scădere. Trăsei concluzia că deshidratarea era suficientă. Ştiam că, mumificate în cavourile bisericilor, timp de un secol sau mai mult, cadavrele sfârşesc prin a nu mai cântări decât zece livre; însă ele nu devin atât de uşoare fără o însemnată alterare a ţesuturilor lor.

În ziua de 27 februarie, l-am aşezat eu însumi pe domnul colonel în cutiile pe care le comandasem pentru el. Din acea perioadă, adică timp de nouă ani şi unsprezece luni, nu ne-am despărţit niciodată. L-am transportat cu mine la Dantzig, locuieşte în casa mea. Nu l-am aranjat la numărul său de ordine în colecţia mea de zoologic; el se odihneşte separat, în camera mea de onoare. Nu încredinţez nimănui plăcerea de a-i reîmprospăta clorura de calciu. Voi avea grijă, de dumneata până-n ultimul meu ceas, o, domnule colonel Fougas, scumpe şi

nefericite prieten! Nu voi avea însă bucuria de a contempla reînvierea dumitale. Nu voi lua parte la dulcile emoţii ale războinicului care revine la viaţă. Glandele dumitale lacrimale, inerte astăzi, reanimate în câteva zile, nu vor revărsa pe pieptul bătrânului dumitale binefăcător dulcea rouă a recunoştinţei. Căci nu vei reintra în posesia fiinţei dumitale decât în ziua în care eu nu voi mai trăi!

Poate vei fi uimit că, iubindu-te aşa cum te iubesc, am întârziat atât de mult să te smulg din acest somn adânc. Cine ştie dacă un reproş amar nu va veni să întunece tandreţea primelor gesturi de recunoştinţă pe care le vei depune pe mormântul meu? Da, am prelungit, fără folos pentru dumneata, o experienţă de interes general. Ar fi trebuit să rămân credincios primului meu gând şi să-ţi redau viaţa îndată după semnarea păcii. Dar ce! trebuia oare să te trimit înapoi în Franţa când pământul patriei dumitale era năpădit de soldaţii şi de aliaţii noştri? Te-am cruţat de acel spectacol atât de dureros pentru un suflet ca al dumitale. Fără îndoială că ai fi avut mângâierea de a revedea, în martie 1815, pe omul fatal căruia i-ai consacrat devotamentul dumitale; eşti sigur însă că n-ai fi fost înghiţit o dată cu norocul lui în catastrofa de la Waterloo?

De cinci-şase ani încoace, ceea ce m-a împiedicat să te reanim nu a mai fost nici interesul dumitale, nici măcar interesul ştiinţei, ci… iartă-mi acest lucru, domnule colonel, un laş ataşament faţă de viaţă. Boala de care sufăr şi care mă va lua curând, este o hipertrofie a inimii; emoţiile violente îmi sunt interzise. Dacă aş întreprinde eu însumi această mare operaţie, al cărui mers l-am trasat într-un program anexat la acest testament, aş sucomba fără nicio îndoială înainte de a o vedea terminată; moartea mea ar fi un accident neplăcut care ar putea să tulbure pe asistenţii mei şi să ducă la ratarea reînvierii.

Linişteşte-te, nu vei mai aştepta multă vreme. Şi, de altfel, ce pierzi aşteptând? Nu îmbătrâneşti, ai tot douăzeci şi patru de ani, copiii dumitale cresc; vei fi aproape contemporanul lor când vei reveni la viaţă! Ai venit sărac la Liebenfeld, sărac eşti în casa din Dantzig, iar testamentul meu te face bogat. Fii fericit, aceasta e dorinţa mea cea mai scumpă.

Poruncesc ca, a doua zi după moartea mea, nepotul meu, Nicolas Meiser, să adune prin invitaţii scrise pe cei mai iluştri medici din regatul Prusiei, să dea în faţa lor citire testamentului meu şi memoriului anexat şi să procedeze neîntârziat, în propriul meu laborator, la reînvierea domnului colonel Fougas. Cheltuielile de călătorie, de şedere etc. etc., vor fi prelevate asupra activului din succesiunea mea. O sumă de două mii de taleri va fi destinată publicării glorioaselor rezultate ale experienţei, în germană, în franceză şi în latină. Câte un exemplar din acea broşură va trebui să fie adresat fiecăreia dintre societăţile ştiinţifice care vor exista atunci în Europa.

În cazul cu totul neprevăzut în care eforturile ştiinţei nu vor reuşi să reanime pe domnul colonel, toate bunurile mele vor reveni lui Nicolas Meiser, singura rudă pe care o am.

JEAN MEISER, DM.

8

FELUL ÎN CARE NICOLAS MEISER, NEPOT AL LUI JEAN MEISER, EXECUTASE TESTAMENTUL UNCHIULUI SĂU

Doctorul Hirtz din Berlin, care copiase acest testament cu mâna sa, se scuză foarte îndatoritor pentru a nu-l fi trimis mai devreme. Afacerile îl obligaseră să călătorească departe de capitală. Trecând prin Dantzig, îşi oferise plăcerea de a vizita pe domnul Nicolas Meiser, fost fabricant de bere, actualmente în vârstă de şaizeci şi şase de ani. Bătrânul acela îşi amintea foarte bine de moartea şi de testamentul unchiului său, savantul; nu vorbea, însă, despre acestea decât cu o anumită aversiune. El afirma de altfel că, îndată după decesul lui Jean Meiser, adunase zece medici din Dantzig în jurul mumiei colonelului; arăta chiar o declarație unanimă a acelor domni, atestând că un om uscat la etuvă nu poate în niciun fel şi prin niciun mijloc să renască la viaţă. Acel certificat, redactat de adversarii şi duşmanii defunctului, nu făcea nicio menţiune despre memoriul anexat testamentului. Nicolas Meiser jura pe toţi sfinţii (nu însă fără a roşi în mod vizibil) că acea scriere privitoare la procedeele ce trebuiau urmate pentru a-l reînvia pe colonel nu fusese niciodată cunoscută nici de el nici de soţia sa. Întrebat despre motivele care îl determinaseră să se descotorosească de un depozit atât de preţios ca trupul domnului Fougas, el spunea că îl conservase cincisprezece ani în casa sa cu toate omagiile şi toate atenţiile imaginabile; însă după acest răstimp, obsedat de vedenii şi trezit aproape în fiecare noapte de fantoma colonelului care venea să-l tragă de picioare, se hotărâse să-l vândă cu douăzeci de scuzi unui amator din Berlin. De când se debarasase de acea tristă vecinătate, dormea mult mai bine, dar încă nu cu totul bine, căci îi fusese imposibil să uite chipul colonelului.

La aceste informaţii, domnul Hirtz, medic al A.S.R. prinţul

regent al Prusiei, adăugă câteva cuvinte în numele său personal. El nu credea că reînvierea unui om sănătos şi deshidratat cu precauţie era imposibilă în teorie; credea chiar că procedeul de uscare indicat de ilustrul Jean Meiser era cel mai bun de urmat. Dar, în cazul de faţă, nu i se părea posibil ca acest colonel Fougas să poată fi readus la viaţă: influenţele atmosferice şi variaţiile de temperatură pe care le suferise pe durata a patruzeci şi şase de ani trebuie că alteraseră umorile şi ţesuturile.

Acesta era şi sentimentul domnului Renault şi al fiului său. Pentru a potoli niţel exaltarea Clémentinei, ei îi citiră ultimele paragrafe din scrisoarea domnului Hirtz. I se ascunse testamentul lui Jean Meiser, care n-ar fi făcut decât să-i înfierbânte mintea. Însă acea mică imaginaţie fermenta neobosit, orice s-ar fi întreprins pentru a o potoli. Clémentine căuta acum compania doctorului Martout; discuta cu el, voia să vadă experienţa în legătură cu reînvierea rotiferelor. Întoarsă acasă, ea se gândea puţin la Léon şi mult la colonel. Proiectul căsătoriei stătea încă în picioare, dar nimeni nu îndrăznea să aducă vorba de publicarea anunţului. La gesturile de tandreţe cele mai mişcătoare ale viitorului ei soţ, tânăra logodnică răspundea prin discuţii asupra principiului vital. Vizitele sale în casa Renault nu se adresau celor în viaţă, ci mortului. Toate raţionamentele pe care le folosiră pentru a o lecui de o speranţă nebunească nu făcură decât s-o arunce într-o melancolie adâncă. Frumoasele ei culori păliră, strălucirea din priviri i se stinse. Roasă de o boală secretă, ea pierdu acea simpatică vioiciune care era un fel de lumină a tinereţii şi a bucuriei. Trebuie că schimbarea era foarte vizibilă, căci domnişoara Sambucco, care nu avea ochi de mamă, se îngrijoră.

Domnul Martout, convins că această boală a sufletului nu avea să cedeze decât la un tratament moral, veni s-o vadă într-o dimineaţă şi îi spuse:

— Scumpa mea copilă, deşi nu-mi explic prea bine marele interes pe care îl porţi acelei mumii, am făcut ceva pentru ea şi pentru dumneata. Am trimis domnului Karl Nibor bucăţica de ureche pe care a desprins-o Léon.

Clémentine făcu ochii mari.

— Nu mă înţelegi? reluă doctorul. E vorba de a recunoaşte dacă umorile şi ţesuturile colonelului au suferit alterări grave. Domnul Nibor, cu microscopul său, ne va spune care e situaţia. Ne putem bizui pe el: e un geniu infailibil. Din răspunsul, său vom afla dacă trebuie să procedăm la resurecţia omului nostru, ori nu ne rămâne decât să-l îngropăm.

— Ce! exclamă fata, se poate stabili dacă un om este mort sau viu după o mostră?

— Nu-i trebuie nimic mai mult doctorului Nibor. Uită-ţi deci preocupările timp de opt zile. Îndată ce va sosi răspunsul, ţi-l voi da să-l citeşti. Am stimulat curiozitatea marelui savant: el nu ştie absolut nimic despre fragmentul pe care i-l trimit. Dacă însă, prin imposibil, ne-ar spune că această bucată de ureche aparţine unei fiinţe sănătoase, l-aş ruga să vină Ia Fontainebleau să ne ajute să-i redăm viaţa.

Această vagă rază de speranţă risipi melancolia Clémentinei, şi îşi readuse frumoasa ei sănătate, începu iar să cânte, să râdă, să zburde prin grădina mătuşii sale şi prin casa domnului Renault. Blândele conversaţii reîncepură; se vorbi din nou de căsătorie, fu publicat primul anunţ.

„În sfârşit, spunea Léon, o regăsesc!”

Doamna Renault însă, înţeleapta şi prevăzătoarea mamă, clătina din cap cu tristeţe:

„Totul nu-i decât pe jumătate bine, spunea ea. Nu-mi place că nora mea se preocupă atâta de un prea frumos băiat uscat. Ce se va întâmpla cu noi atunci când va afla că e imposibil să fie readus la viaţă? Gărgăunii ei nu-şi vor lua din nou zborul? Şi, presupunând că reuşesc să-l învie, printr-o minune! sunteţi siguri că nu se va îndrăgosti de el? Într-adevăr, ce nevoie avea Léon să cumpere mumia asta? Asta numesc eu bani aruncaţi în vânt!”

Într-o duminică dimineaţa, domnul Martout intră la bătrânul profesor, victorios.

Iată răspunsul care-i sosise de la Paris:

Scumpul meu confrate,

Am primit scrisoarea dumneavoastră şi micul fragment de ţesut căruia m-aţi rugat să-i determin natura. Nu mi-a trebuit mare lucru pentru a vedea despre ce era vorba. Am făcut de douăzeci de ori lucruri mai dificile în expertize de medicină legală. Puteţi chiar să vă dispensaţi de formula consacrată: „După ce veţi efectua examenul la microscop, am să vă spun ce este”. Şireteniile astea nu servesc la nimic: microscopul meu ştie mai bine decât dumneavoastră ce mi-aţi trimis. Dumneavoastră cunoaşteţi forma şi culoarea lucrurilor; el vede structura lor intimă, raţiunea de a fi, condiţiile de viaţă şi de moarte.

Fragmentul dumneavoastră de materie uscată, lat cât jumătatea unghiei mele şi aproape la fel de gros, după ce a rămas douăzeci şi patru de ceasuri sub un glob, într-o atmosferă saturată de apă, la temperatura corpului omenesc, a devenit suplu, deşi puţin elastic. Am putut atunci să-l disec; să-l studiez ca pe o bucată de carne proaspătă şi să plasez sub microscop fiecare din părţile sale care îmi părea de o consistenţă sau de o culoare diferită.

Mai întâi am găsit în mijloc o parte subţire, mai dură şi mai elastică decât restul, şi care mi-a prezentat trama şi celulele cartilagiului. Nu era nici cartilagiul nasului, nici cartilagiul unei articulaţii, ci exact fibro-cartilagiul urechii. Aşadar, mi-aţi trimis o bucată de ureche, şi nu este capătul de jos, lobul care se găureşte la femei pentru a pune cercei de aur, ci capătul de sus, în care se întinde cartilagiul.

În interior, am detaşat o piele fină în care microscopul mi-a arătat o epidermă delicată, perfect intactă; o dermă nu mai puţin intactă, cu mici papile, şi mai ales traversată de o mulţime de fire de păr dintr-un fin puf omenesc. Fiecare din aceşti mici peri îşi avea rădăcina îngropată în foliculul său, iar foliculul era însoţit de cele două mici glande ale sale.

Am să vă spun chiar ceva mai mult: aceste fire de puf aveau o lungime de patru până la cinci milimetri şi o grosime de trei până la patru sutimi de milimetru; este dublul mărimii unui frumos puf care înfloreşte pe o ureche feminină; de unde am conchis că bucata dumneavoastră de ureche aparţine unui bărbat.

Către marginea îndoită a cartilagiului, am găsit elegantele fascicule striate ale muşchiului helixului, şi atât de perfect intacte încât s-ar fi zis că nu aşteptau decât să se contracte. Sub piele şi aproape de muşchi, am găsit mai multe mici reţele nervoase, alcătuite fiecare din opt până la zece tuburi a căror măduvă era la fel de intactă şi omogenă ca în nervii prelevaţi de la un animal viu sau luaţi dintr-un membru amputat.

Sunteţi satisfăcut? Cereţi îndurare? Ei bine! n-am ajuns încă la capătul listei!

În ţesutul celular interpus între cartilagiu şi piele, am găsit mici artere şi vinişoare a căror structură era perfect identificabilă. Ele conţin serum cu globule roşii de sânge. Aceste globule erau toate circulare, biconcave, perfect regulate; ele nu prezentau nici danteluri, nici acel aspect de zmeură, care caracterizează globulele de sânge ale unui cadavru.

Pe scurt, dragul meu confrate, am găsit în acest fragment aproape tot ce se găseşte în corpul omului: cartilagiu, muşchi, nerv, piele, fire de păr, glande, sânge etc. Şi totul într-o stare perfect sănătoasă şi normală. Aşadar, nu mi-aţi trimis un fragment de cadavru, ci o bucată dintr-un om viu, ale cărui umori şi ţesuturi nu sunt deloc descompuse.

Binevoiţi etc.

KARL NIBOR

Paris, 30 iulie 1859.

9

MULT ZGOMOT ÎN FONTAINEBLEAU

Fără întârziere începu să se vorbească în oraş că domnul Martout şi domnii Renault îşi propuneau să reînvie un om, cu concursul mai multor savanţi din Paris.

Domnul Martout adresase un memoriu detaliat celebrului Karl Nibor, care se grăbise să-l facă cunoscut Societăţii de biologie. Fu numită pe loc o comisie pentru a-l însoţi de domnul Nibor la Fontainebleau. Cei şase comisari şi raportorul conveniseră să plece din Paris în ziua de 15 august, fericiţi să scape de zarva serbărilor publice. Îl înştiinţară pe domnul Martout să pregătească experienţa, care nu trebuia să dureze mai puţin de trei zile.

Câteva gazete din Paris anunţară acest mare eveniment la rubrica *faptul divers,* dar publicul îi acordă puţină atenţie. Întoarcerea solemnă a armatei din Italia ocupa în exclusivitate toate spiritele, şi de altfel francezii nu acordă decât o încredere mediocră miracolelor făgăduite de jurnale.

La Fontainebleau însă fu cu totul altceva. Nu numai domnul Martout şi domnii Renault, dar şi domnul Audret arhitectul, domnul Bonnivet notarul, şi zece alte mărimi din oraş văzuseră şi pipăiseră mumia colonelului. Ei vorbiseră despre ea prietenilor lor, o descriseseră pe cât putuseră mai bine, povestiseră istoria ei. Două sau trei copii ale testamentului domnului Meiser circulau din mână în mână. Chestiunea reviviscenţelor era la ordinea zilei; lumea o discuta în jurul Bazinului cu Crapi, ca în plină Academie de ştiinţe. Puteai auzi vorbindu-se despre rotifere şi tardigrade până şi la Piaţa mare!

Se cuvine să declarăm, că resurecţioniştii nu erau în majoritate. Câţiva profesori de la colegiu, remarcaţi prin spiritul lor paradoxal, câţiva adepţi ai miraculosului, impresionaţi şi convinşi că făcuseră să se-nvârtă mesele, în sfârşit o jumătate de duzină din acei veterani bombănitori cu

mustaţa albă, care cred că moartea lui Napoleon I este o calomnie răspândită de englezi, alcătuiau grosul armatei. Domnul Martout avea împotriva sa nu numai pe cei sceptici, dar şi mulţimea fără număr a credincioşilor. Unii îl luau în râs, ceilalţi îl proclamau subversiv, periculos, duşman al ideilor fundamentale pe care se întemeiază societatea. Slujitorul unei mici biserici predică pe ocolite împotriva prometeilor care au de gând să uzurpe privilegiile cerului, însă preotul parohiei, excelent om şi tolerant, nu se temu să spună în cinci-şase case că vindecarea unui bolnav atât de lipsit de speranţă ca domnul Fougas ar fi dovada puterii şi milei lui Dumnezeu.

Garnizoana din Fontainebleau era alcătuită atunci din patru escadroane de cuirasieri şi din regimentul 23 de linie, care se distinsese la Magenta. Atunci când se află în fostul regiment al colonelului Fougas că acest ilustru ofiţer avea să se întoarcă poate la viaţă, fu o emoţie generală. Un regiment îşi cunoaşte istoria, iar istoria regimentului 23 fusese aceea a lui Fougas, din februarie 1811 până în noiembrie 1813. Toţi soldaţii ascultaseră citită în camerele lor anecdota următoare: în ziua de 27 august 1813, în timpul bătăliei de Ia Dresda, împăratul zăreşte un regiment francez la poalele unei redute ruse din care era împroşcat cu mitralii. Cere informaţii; i se răspunde că este regimentul 23 de linie. „Imposibil, spune el, regimentul 23 de linie n-ar rămâne sub foc fără a da năvală peste artileria care îl decimează”. Regimentul 23, mânat de colonelul Fougas, urcă înălţimea în pas de atac, îi ţintui pe artilerişti de piesele lor şi luă reduta.

Ofiţerii şi soldaţii, mândri pe bună dreptate de acea acţiune memorabilă, venerau în Fougas pe unul din strămoşii regimentului. Ideea de a-l vedea reapărând în mijlocul lor, tânăr şi în viaţă, nu li se părea posibilă, însă a avea trupul lui însemna deja ceva. Ofiţeri şi soldaţi hotărâră să-l înhumeze pe cheltuiala lor, după experienţele doctorului Martout. Şi, pentru a-i oferi un mormânt demn de gloria lui, votară o contribuţie de două zile de soldă.

Tot ce purta epoleţi defila prin laboratorul domnului Renault; colonelul de cuirasieri reveni aici de mai multe ori, în

speranţa de a o întâlni pe Clémentine. Logodnica lui Léon însă se ţinu la distanţă.

Era fericită, aşa cum n-a fost niciodată vreo femeie, această mică şi drăgălaşă Clémentine. Niciun nour nu-i mai întuneca seninătatea frumoasei sale frunţi. Eliberată de orice grijă, cu inima deschisă speranţei, ea îl adora pe scumpul ei Léon şi îşi petrecea zilele spunându-i-o. Ea însăşi grăbise publicarea strigărilor de căsătorie.

— Ne vom căsători, spunea ea, a doua zi după învierea colonelului. Aştept ca el să-mi fie martor, să-mi dea binecuvântarea! E cel mai mărunt lucru pe care-l poate face pentru mine, după tot ce-am făcut eu pentru el. Când te gândeşti că, fără încăpăţânarea mea, i-ai fi expediat la muzeul din Jardin des Plantes! Am să-i spun asta, domnule, îndată ce va putea să ne audă, şi o să-ţi taie urechile la rândul lui! Te iubesc!

— Dar, replica Leon, de ce subordonezi fericirea mea succesorului unei experienţe! Toate formalităţile obişnuite sunt îndeplinite, anunţurile făcute, afişele puse: nimeni pe lume nu ne-ar împiedica să ne căsătorim mâine, şi vrei să aştepţi până pe 19! Ce legătură e între noi şi acel domn uscat care doarme într-o cutie? Nu aparţine nici casei dumitale, nici casei mele. Am cercetat toate actele familiei dumitale, mergând până la a şasea generaţie, şi n-am găsit pe nimeni cu numele Fougas. Nu aşteptăm pentru ceremonie o rudă veche. Ce e atunci? Gurile rele din Fontainebleau pretind că dumneata ai făcut o pasiune pentru acest fetiş din 1813; eu, care sunt sigur de inima dumitale, sper că nu-l vei iubi niciodată ca pe mine. Între timp, sunt numit rivalul colonelului din pădurea adormită!

— Lasă-i pe proşti să vorbească, răspundea Clémentine cu un surâs angelic. Nu sunt capabilă să-mi explic afecţiunea pentru bietul Fougas, dar îl iubesc mult, asta e sigur, îl iubesc ca pe un tată, ca pe un frate, dacă preferi, căci e aproape la fel de tânăr ca mine. După ce îl vom reînvia, îl voi iubi poate ca pe un fiu, însă dumneata nu vei avea nimic de pierdut, dragul meu Léon. Ai în inima mea un loc aparte, cel mai bun şi nimeni nu ţi-l va lua, nici chiar el!

Această ceartă de îndrăgostiţi, care reîncepea deseori şi sfârşea întotdeauna printr-un sărut, fu într-o zi întreruptă de vizita comisarului de poliţie.

Onorabilul funcţionar îşi declină politicos numele şi calitatea şi ceru tânărului Renault favoarea de a avea cu el o convorbire între patru ochi.

— Domnule, îi spuse el atunci când rămaseră singuri, cunosc respectul şi consideraţia care se cuvin unui om de caracterul şi cu situaţia dumneavoastră, şi sper că veţi binevoi să nu interpretaţi greşit un demers pe care mi-l inspiră sentimentul datoriei.

Léon holbă ochii, aşteptând continuarea acestui discurs.

— Bănuiţi, domnule, urmă comisarul, că e vorba despre legea asupra înhumărilor. Ea este formală şi nu admite nicio excepţie. Autorităţile ar putea închide ochii, însă zarva mare care s-a făcut şi, de altfel, calitatea defunctului, fără a pune la socoteală chestiunea religioasă, ne obligă să acţionăm… de comun acord cu dumneavoastră, bineînţeles.

Léon înţelegea din ce în ce mai puţin. Omul sfârşi prin a-i explica, mereu în stilul administrativ, că trebuia să-l ducă pe domnul Fougas la cimitirul oraşului.

— Dar, domnule, răspunse inginerul, dacă aţi auzit vorbindu-se de colonelul Fougas, trebuie că vi s-a spus de asemenea că noi nu-l considerăm mort.

— Domnule, replică comisarul cu un zâmbet destul de subtil, opiniile sunt libere. Dar medicul legist, care a avut plăcerea de a-l vedea pe defunct, ne-a făcut un raport opinând pentru înhumarea imediată.

— Ei, bine, domnule, dacă Fougas este mort, noi avem speranţa de a-l învia.

— Ni s-a spus acest lucru, domnule, însă, în ce mă priveşte, ezit să cred.

— Veţi crede şi veţi vedea, şi sper, domnule, că asta nu va întârzia mult.

— Dar atunci, domnule, v-aţi pus totul în regulă?

— Cu cine?

— Nu ştiu, domnule; dar presupun că înainte de a

întreprinde un asemenea lucru, v-aţi procurat vreo autorizaţie.

— De la cine?

— Dar în sfârşit, domnule, trebuie să recunoaşteţi că reînvierea unui om e un lucru extraordinar. În ce mă priveşte, e pentru prima oară că aud vorbindu-se de aşa ceva. Or, datoria unei poliţii bine organizate este de a veghea să nu se întâmple nimic extraordinar în ţară.

— Haida, domnule, dacă v-aş spune: iată un om care nu e mort; eu am speranţa foarte întemeiată de a-l repune pe picioare în trei zile; medicul dumneavoastră, care pretinde contrariul, se înşală; v-aţi lua răspunderea de a-l înmormânta pe Fougas?

— Nu, desigur! Deie Dumnezeu să nu iau nimic pe răspunderea mea! dar, totuşi, domnule, îngropându-l pe domnul Fougas, aş fi în ordine cu legalitatea. Căci, în sfârşit, cu ce drept vă îngăduiţi dumneavoastră să înviaţi un om? În ce ţară există obiceiul de a învia? Care text de lege vă autorizează să înviaţi oamenii?

— Cunoaşteţi vreo lege care să interzică acest lucru? Or, tot ce nu e interzis este permis.

— În ochii magistraţilor, poate. Poliţia însă trebuie să prevină, să evite dezordinea. Or, o înviere, domnule, este un fapt destul de nemaipomenit pentru a constitui o dezordine veritabilă.

— Veţi recunoaşte, măcar, că e o dezordine destul de fericită.

— Nu există dezordine fericită. Nu uitaţi, de altfel, că defunctul nu este un oarecine. Dacă ar fi vorba de un vagabond fără niciun căpătâi, am putea uza de toleranţă. Dar e un militar, un ofiţer superior şi decorat; un om care a ocupat un rang însemnat în armată. Armata, domnule! Nu trebuie să ne atingem de armată!

— Ei, domnule, eu mă ating de armată întocmai cum o face chirurgul care-i pansează rănile! E vorba să-i redau un colonel, armatei ăsteia! Şi dumneavoastră sunteţi cel care, din spirit de rutină, vreţi s-o lipsiţi de-un colonel!

— Vă implor, domnule, nu vă aprindeţi aşa şi nu vorbiţi atât de tare: ar putea să ne audă cineva. Fiţi sigur că voi fi alături de

dumneavoastră în tot ce vreţi să faceţi pentru această frumoasă şi glorioasă armată a ţării mele. V-aţi gândit însă la chestiunea religioasă?

— Ce chestiune religioasă?

— Ca să vă spun adevărul, domnule (dar asta numai între noi), restul este pur accesoriu şi ajungem la punctul delicat. Am primit o vizită, mi s-au făcut observaţii foarte judicioase. Simplul anunţ al proiectului dumneavoastră a provocat tulburare într-un oarecare număr de conştiinţe. Există temerea că succesul unei întreprinderi de acest gen va constitui o lovitură pentru credinţă, va scandaliza, într-un cuvânt, spiritele aşezate. Căci, în sfârşit, dacă domnul Fougas e mort, înseamnă că a fost voinţa lui Dumnezeu. Nu vă e teamă că, înviindu-l, mergeţi împotriva lui Dumnezeu?

— Nu, domnule; deoarece sunt sigur că nu-l voi învia pe Fougas dacă Dumnezeu a hotărât altminteri. Dumnezeu îngăduie ca un om să facă febră, dar Dumnezeu îngăduie de asemenea ca medicul să-l însănătoşească. Dumnezeu a îngăduit ca un brav soldat al împăratului să fie prins de patru beţivani de ruşi, condamnat ca spion, îngheţat într-o fortăreaţă şi pus la uscat de un neamţ bătrân sub o maşină pneumatică. Dar Dumnezeu îngăduie şi ca eu să-l descopăr pe acest nefericit într-o dugheană de vechituri, să-l aduc la Fontainebleau, să-l examinez împreună cu câţiva savanţi, şi ca noi să punem la cale un mijloc aproape sigur de a-i reda viaţa. Toate acestea dovedesc un lucru, şi anume că Dumnezeu e mai drept, mai îngăduitor şi mai milostiv decât aceia care abuzează de numele lui pentru a vă aţâţa.

— Vă asigur, domnule, că nu sunt defel aţâţat. Cedez în faţa argumentelor dumneavoastră pentru că sunt bune şi pentru că sunteţi un om respectabil în oraş. Sper, de altfel, că nu veţi reproba un act de zel la care am fost îndemnat. Eu sunt funcţionar, domnule. Or, ce este un funcţionar? Un om care are un post, închipuiţi-vă acum că funcţionarii s-ar expune riscului de a-şi pierde postul, ce-ar mai rămâne din Franţa? Nimic, domnule, absolut nimic. Am onoarea să vă salut.

În ziua de 15 august dimineaţa, domnul Karl Nibor se

prezentă acasă la domnul Renault împreună cu doctorul Martout şi comisia numită la Paris de Societatea de biologie. Aşa cum se întâmplă deseori în provincie, intrarea ilustrului nostru savant fu un fel de deziluzie. Doamna Renault se aştepta să vadă apărând, dacă nu un magician în robă de catifea înstelată cu aur, cel puţin un bătrân de o prestanţă şi o gravitate extraordinară. Karl Nibor este un bărbat de statură mijlocie, foarte blond şi foarte firav. Are probabil patruzeci de ani, însă nu i-ai da mai mult de treizeci şi cinci. Poartă mustaţă şi muscă sub buza de jos; e vesel, vorbăreţ, agreabil şi destul de modern pentru a le amuza pe doamne. Dar Clémentine nu avu parte de conversaţia lui. Mătuşa sa o dusese la Moret pentru a o sustrage temerilor şi emoţiilor precum şi exaltărilor victoriei.

10

ALELUIA!

Domnul Nibor şi colegii săi, după complimentele de rigoare, cerură să vadă subiectul. Nu aveau timp de pierdut iar experienţa nu putea să dureze mai puţin de trei zile. Léon se grăbi să-i conducă în laborator şi să deschidă cele trei sipete ale colonelului.

Găsiră că bolnavul arăta destul de bine. Domnul Nibor îl despuie de veşminte, care se sfâşiară ca iasca, deoarece se uscaseră prea tare în etuva lui taica Meiser. Trupul, dezbrăcat, fu socotit intact şi perfect sănătos. Nimeni nu îndrăznea încă să garanteze succesul, dar toată lumea era plină de speranţă.

După acest prim examen, domnul Renault îşi puse laboratorul la dispoziţia oaspeţilor săi. El le oferi tot ce avea cu o generozitate care nu era lipsită de vanitate. Pentru cazul când folosirea electricităţii ar fi părut necesară, avea o puternică baterie de butelii de Leyda şi patruzeci de elemente Bunsen, toate nou-nouţe. Domnul Nibor îi mulţumi zâmbind.

— Păstraţi-vă comorile, îi spuse el. Cu o cadă de baie şi un cazan de apă clocotită vom avea tot ce ne trebuie. Colonelului nu-i lipseşte nimic altceva decât umiditatea. E vorba să-i redăm cantitatea de apă necesară funcţionării organelor. Dacă aveţi o încăpere unde să se poată aduce un jet de aburi, vom fi mai mult decât mulţumiţi.

Domnul Audret, arhitectul, tocmai construise lângă laborator o mică sală de baie, comodă şi luminoasă. Celebra maşină cu aburi nu era departe, iar cazanul ei nu slujise până în prezent decât la încălzirea băii pentru domnul şi doamna Renault.

Colonelul fu transportat în această încăpere cu toate atenţiile pe care le merita fragilitatea sa. Nu trebuia să i se rupă şi a doua ureche în graba mutării. Léon dădu fuga să aprindă focul cazanului, iar domnul Nibor îl numi fochist pe câmpul de luptă.

Curând un jet de abur călduţ pătrunse în sala de baie, creând

în jurul colonelului o atmosferă umedă care fu ridicată treptat, şi fără salturi, până la temperatura corpului omenesc. Aceste condiţii de căldură şi umiditate fură menţinute cu cea mai mare grijă timp de douăzeci şi patru de ceasuri. Nimeni din casă nu dormi. Membrii comisiei pariziene erau instalaţi în laborator: Léon întreţinea focul; domnul Nibor, domnul Renault şi domnul Martout mergeau cu rândul să supravegheze termometrul. Doamna Renault pregătea ceai, cafea şi chiar punci; Gothon, care se împărtăşise dimineaţa, se ruga lui Dumnezeu într-un ungher al bucătăriei pentru ca acest miracol nelegiuit să nu reuşească. O oarecare agitaţie domnea deja în oraş, însă nu-ţi dădeai seama dacă trebuia s-o atribui sărbătorii din 15, ori faimoasei întreprinderi a celor şapte savanţi din Paris.

În ziua de 16, la ceasurile două se obţinuseră rezultate încurajatoare. Pielea şi muşchii îşi redobândiseră aproape întreaga lor supleţe, dar articulaţiile erau încă dificil de flectat. Starea de surpare a pereţilor abdominali şi a intervalelor dintre coaste arăta, în sfârşit, că viscerele erau departe de a-şi fi recăpătat cantitatea de apă pe care o pierduseră odinioară la domnul Meiser. Fu preparată o baie şi menţinută la temperatura de 37 de grade şi jumătate. Îl lăsară pe colonel în ea timp de două ceasuri, având grijă să-i treacă des peste ţeastă un burete fin, îmbibat cu apă.

Domnul Nibor îl scoase din baie atunci când pielea, care se umflase mai repede decât alte ţesuturi, începu să capete o nuanţă albă şi să se rideze uşor. Îl menţinură, până în seara de 16, în această sală umedă, unde fu instalat un aparat care lăsa să cadă din când în când o ploaie fină, de 37 de grade şi jumătate. O nouă baie fu efectuată seara. În timpul nopţii, trupul fu înfăşurat în flanelă, însă menţinut constant în aceeaşi atmosferă de vapori.

În ziua de 17 dimineaţa, după o a treia baie de un ceas şi jumătate, ţesuturile chipului şi formele trupului aveau aspectul firesc: s-ar fi zis că era vorba de un om adormit. Cinci-şase curioşi fură admişi să-l vadă, între alţii colonelul regimentului 23. În prezenţa acestor martori, domnul Nibor îndoi pe rând toate articulaţiile şi dovedi că acestea îşi reluaseră supleţea. El

masă încetişor membrele, trunchiul, abdomenul, întredeschise buzele, îndepărtă maxilarele, care erau destul de puternic strânse, şi văzu că limba îşi revenise la volumul şi la consistenţa ei obişnuită. Întredeschise pleoapele: globul ocular era tare şi strălucitor.

— Domnilor, spuse savantul, iată semne care nu înşală; garantez de succes. În câteva ceasuri, veţi asista la primele manifestări ale vieţii.

— Dar, întrerupse unul din cei de faţă, de ce nu imediat?

— Pentru că ţesutul conjunctiv este un pic prea palid faţă de cât ar trebui. Dar vinişoarele acestea care parcurg albul ochilor au căpătat deja un aspect foarte liniştitor. Sângele s-a refăcut bine. Ce este sângele? Globule roşii înotând în *serum* sau zer. Serumul bietului Fougas se uscase în vine; apa pe care am introdus-o în mod gradat, printr-o lentă endosmoză, a umflat albumina şi fibrina din serum, care a revenit la starea lichidă. Globulele roşii, pe care uscarea le aglutinase, rămâneau nemişcate ca nişte corăbii eşuate la reflux. Iată-le repuse în stare de plutire: ele se îngroaşă, se umflă, îşi rotunjesc marginile, se dezlipesc unele de altele, se vor pune în circulaţie prin canalele lor la primul impuls pe care li-l vor da contracţiile inimii.

— Rămâne de ştiut, spuse domnul Renault, dacă inima va voi să se pună în mişcare. Într-un om viu, inima se mişcă sub impulsia creierului, transmisă prin nervi. Creierul acţionează sub impulsia inimii, transmisă prin artere. Totul formează un circuit perfect, în afara căruia nu există salvare. Atunci când nici inima, nici creierul nu funcţionează, cum e în cazul colonelului, eu nu văd care din cele două ar putea să dea impulsia celuilalt. Vă amintiţi acea scenă din *Şcoala femeilor,* în care Arnolphe vine să bată la propria-i poartă? Valetul şi slujnica, Alain şi Georgette, se află amândoi în casă. „Georgette! strigă Alain. – Ei, ce e? răspunde Georgette. – Du-te şi deschide! – Du-te tu! – Pe crucea mea, eu nu mă mişc! – Nici eu nu mă mişc. – Deschide odată! – Deschide tu!” şi nimeni nu deschide. Mă tem, domnule, să nu asistăm la o reprezentare a acestei comedii. Trupul colonelului e casa; Arnolphe, care vrea să intre,

este principiul vital. Inima şi creierul îndeplinesc rolul lui Alain şi al Georgettei. „Du-te şi deschide! spune unul. – Du-te tu”, răspunde celălalt. Iar principiul vital rămâne la poartă.

— Domnule, replică zâmbind doctorul Nibor, dumneata uiţi sfârşitul scenei. Arnolphe se enervează şi strigă:

Oricare dintre voi nu va deschide poarta,
Flămând va sta vreo patru zile bune!

Şi pe dată Alain sare degrabă, Georgette dă fuga şi poarta se deschide. Notează că, dacă vorbesc aşa, e pentru a intra în raţionamentul dumitale, deoarece cuvântul principiu vital este în contradicţie cu stadiul actual al ştiinţei. Viaţa se va manifesta îndată ce creierul sau inima, ori vreuna din părţile trupului care au proprietatea de a acţiona în mod spontan, îşi va fi recăpătat cantitatea de apă de care are nevoie. Substanţa organizată are proprietăţi care îi sunt inerente şi care se manifestă de la sine, fără impulsia nici unui principiu străin, numai să se afle în anumite condiţii de mediu. Pentru ce nu se contractă încă muşchii domnului Fougas? Pentru ce ţesutul creierului nu intră în acţiune? Deoarece ele nu au încă volumul de umiditate care le e necesar. Lipseşte poate o jumătate de litru de apă în cupa vieţii. Eu însă nu mă voi grăbi s-o umplu: prea mi-e frică să n-o sparg, înainte de a face o ultimă baie acestui viteaz, trebuie să-i mai masăm o dată toate organele, să-i supunem abdomenul unor apăsări metodice pentru ca seroasele pântecelui, ale pieptului şi ale inimii să fie perfect dezaglutinate şi susceptibile de a aluneca unele pe altele. Vă închipuiţi că cea mai mică agăţătură în acele regiuni, şi chiar cea mai mică rezistenţă, ar fi de-ajuns să-l ucidă pe omul nostru în clipa învierii sale.

Vorbind, el îmbina pilda cu preceptul, şi frământa torsul colonelului. Cum spectatorii umpleau cam prea exact sala de baie şi cum ţi-era aproape imposibil să te mişti acolo, domnul Nibor îi rugă să treacă în laborator. Dar laboratorul se dovedi atât de aglomerat încât trebuiră să-l evacueze în folosul salonului: comisarii societăţii de biologie aveau abia un colţ de masă pe care să-şi întocmească procesul-verbal. Salonul însuşi era înţesat de lume, ca şi sufrageria şi până şi curtea casei. Prieteni, străini, necunoscuţi, se strângeau unii într-alţii şi

aşteptau în tăcere. Însă liniştea unei mulţimi nu e cu mult mai puţin zgomotoasă decât vuietul mării. Voluminosul doctor Martout, extraordinar de aferat, se arăta din când în când şi despica valurile de curioşi, ca un galion încărcat cu veşti. Fiecare vorbă a sa circula din gură-n gură şi se răspândea până-n stradă, unde treizeci de grupuri de militari şi de civili se agitau în toate părţile. Niciodată această mică rue de la Faisanderie nu cunoscuse o asemenea îmbulzeală. Un trecător mirat se opri, întrebând:

— Ce s-a-ntâmplat? E o înmormântare?

— Dimpotrivă, domnule.

— Prin urmare, un botez?

— Cu apă caldă!

— O naştere?

— O renaştere!

Un bătrân judecător la tribunalul civil explica substitutului legenda bătrânului Aeson, fiert în cazanul Medeii.

— E aproape aceeaşi experienţă, zicea el, iar eu credeam că poeţii au calomniat-o pe vrăjitoarea din Colchos. Ar trebui făcute nişte frumoase versuri latineşti în legătură cu asta; dar nu mai am eu cutezanţa mea de altădată!

Fabula Medeam cur crimine carpit iniquo?
Ecce novus surgit redividus Aeson ab undis
Fortior, arma petens, juvenili pectore miles…

Redividus e luat în sens activ; e o licenţă, sau cel puţin o îndrăzneală. Ah, domnule! fost-a o vreme când eram omul care cuteza orice, în versuri latineşti!

— Dom’căprar! zicea un recrut din leatul 1859.

— Ce e, Freminot?

— Drept e c-au pus să fiarbă pe unu’ din ăi bătrâni într-o oală, cică să-l reîmbrace în hainele lui de colonel?

— Drept ori nu, subaltern, eu am stat şi-am ascultat.

— M-închipui că-i o poveste fără o bază, să ne fie cu pardon?

— Să-ţi intre-n cap, Freminot, că nimic nu-i imposibil pentru superiorii tăi! Accidental ignori că legumele uscate, puse la fiert, îşi recapitulează starea lor primitivă şi supranaturală?

— Numai că, domn’ căprar, dacă le-ai fierbe trei zile de-a

rândul, terci s-ar face!

— Păi, imbecilule, pentru ce se zice de ăi bătrâni că au carnea tare?

La prânz, comisarul de poliţie şi locotenentul de jandarmi îşi croiră drum prin îmbulzeală şi pătrunseră în casă. Domnii ăştia se grăbiră să declare domnului Renault-tatăl că vizita lor nu avea nimic oficial şi că veneau din curiozitate. Întâlniră în coridor pe subprefect, pe primar şi pe Gothon, care se plângea în gura mare, văzând că guvernul dădea o mână de ajutor la asemenea vrăjitorii.

Către ceasurile unu domnul Nibor îi făcu colonelului o nouă baie prelungită, după terminarea căreia trupul suportă un masaj mai puternic şi mai complet decât primul.

— Acum, spuse doctorul, îl putem transporta pe domnul Fougas în laborator, pentru a oferi învierii sale întreaga publicitate dorită. S-ar cuveni însă să-l îmbrăcăm, iar uniforma lui e ruptă fâşii.

— Eu cred, răspunse bunul domn Renault, că colonelul este cam de aceeaşi talie cu mine; pot deci să-i împrumut nişte haine de-ale mele. Facă cerul să le folosească! Însă, între noi fie vorba, eu unul nu sper.

Gothon aduse, bombănind, tot ce era necesar pentru a îmbrăca un om complet gol. Dar îmbufnarea îi trecu în faţa frumuseţii colonelului:

— Săracu domnu'! se văicări ea. E tânăr, e fraged, e alb ca un pui de găină! Mare păcat ar fi să nu-şi revină!

Se aflau circa patruzeci de persoane în laborator când îl transportară acolo pe Fougas. Domnul Nibor, ajutat de domnul Martout, îl aşeză pe o canapea şi ceru câteva clipe de tăcere absolută. Doamna Renault întrebă tocmai în acel moment dacă avea voie să intre; i se îngădui.

— Doamnă şi domnilor, spuse doctorul Nibor, viaţa se va manifesta peste câteva minute. E posibil ca muşchii să intre în acţiune primii şi ca acţiunea lor să fie convulsivă, ea nefiind încă reglată de influenţa sistemului nervos. Trebuie să vă previn asupra acestui lucru, pentru ca, dacă se va întâmpla, să nu vă înspăimântaţi. Doamna, care este mamă, trebuie că va fi

impresionată mai puţin ca oricine; ea a simţit în luna a patra a sarcinii efectul acestor mişcări dezordonate care probabil se vor produce la scară mare. Sper, pe deasupra, că primele contracţii spontane se vor produce în fibrele inimii. E ceea ce se întâmplă la embrion, la care mişcările ritmice ale inimii preced actele nervoase.

El începu din nou să exercite presiuni metodice asupra părţii de jos a pieptului, stimulând pielea mâinilor, întredeschizând pleoapele, examinând pulsul, ascultând regiunea inimii.

Atenţia spectatorilor fu o clipă atrasă de un tumult exterior. Un batalion al regimentului 23 trecea, cu muzica în frunte, pe rue de la Faisanderie. În timp ce alămurile domnului Sax zguduiau geamurile casei, o roşeaţă subită împurpura obrajii colonelului. Ochii săi, care rămăseseră întredeschişi, clipiră cu o lumină mai vie. În aceeaşi clipă, domnul Nibor, care asculta pieptul, exclamă:

— Aud bătăile inimii!

Abia rostise aceste cuvinte, că pieptul se umflă printr-o aspiraţie violentă, membrele se contractară, trupul se ridică şi se auzi un strigăt de: „Vive l'Empereur!"

Dar ca şi cum un asemenea efort i-ar fi epuizat energia, colonelul Fougas recăzu pe canapea, murmurând cu glas stins:

— Unde mă aflu? Băiete! anuarul!

11

ÎN CARE COLONELUL FOUGAS AFLĂ CÂTEVA NOUTĂŢI CE VOR PĂREA VECHI CITITORILOR MEI

Printre persoanele prezente în această scenă, nu exista măcar una singură care să fi văzut vreodată o înviere. Vă las să vă imaginaţi surpriza şi bucuria care se stârniră în laborator. O triplă salvă de aplauze amestecate cu strigăte salută triumful doctorului Nibor. Mulţimea, înghesuită în salon, pe culoare, în curte şi până şi în stradă, înţelese la acest semnal că miracolul se înfăptuise. Nimic nu o mai putu reţine, ea forţă uşile, trecu peste obstacole, răsturnă pe înţelepţii care vroiau s-o oprească, şi ajunse în sfârşit să năvălească în cabinetul de fizică.

— Domnilor! strigă domnul Nibor, vreţi să-l ucideţi!

Dar nimeni nu-l băgă în seamă. Cea mai feroce dintre toate patimile, curiozitatea, împingea mulţimea înainte; fiecare voia să vadă, cu riscul de a-i strivi pe ceilalţi. Domnul Nibor căzu, domnul Renault şi fiul său, încercând să-i sară în ajutor, fură doborâţi peste trupul lui; doamna Renault fu răsturnată la rândul ei la picioarele colonelului şi începu să ţipe.

— Pe toţi dracii! zise Fougas, ridicându-se ca împins de un resort, ticăloşii ăştia au să ne înăbuşe de nu-i omorâm!

Atitudinea, sclipirea din ochii lui, şi mai ales prestigiul miracolului făcură un vid în juru-i. S-ar fi zis că pereţii se îndepărtaseră, sau că spectatorii intraseră unii într-alţii.

— Afară cu toţii! răcni Fougas cu cel mai poruncitor glas al său.

Un concert de ţipete, de explicaţii, de raţionamente, se ridică în jurul lui; el crede că aude ameninţări, înşfacă primul scaun aflat la îndemână, îl învârte deasupra capului ca pe-o armă, împinge, loveşte, îi doboară pe civili, pe soldaţi, pe funcţionari, pe savanţi, pe prieteni, pe curioşi, pe comisarul de poliţie şi revarsă tot acest torent omenesc în stradă cu un vacarm

înspăimântător. Lucrul odată terminat, el închide uşa cu zăvorul, se întoarce în laborator, vede trei bărbaţi în picioare alături de doamna Renault şi spune bătrânei doamne, îndulcindu-şi glasul:

— Ce zici, măicuţă, să-i expediez şi pe ăştia trei ca pe ceilalţi?

— Să nu cumva să faceţi asta! strigă buna doamnă. Soţul meu şi fiul meu, domnule. Şi domnul doctor Nibor, care v-a redat viaţa.

— În acest caz, cinste lor, măicuţă! Fougas n-a încălcat niciodată legile recunoştinţei şi ale ospitalităţii. Cât despre dumneata, Esculap, poftim!

În aceeaşi clipă el observă că zece-doisprezece curioşi se căţăraseră de pe trotuarul străzii până la ferestrele laboratorului. Se duse drept la ei şi deschise fereastra cu o repeziciune care îi făcu să sară înapoi în mulţime.

— Popor! zise el, am doborât o sută de tâlhari care nu respectau nici sexul nici slăbiciunea. Pentru cei care nu vor fi mulţumiţi, mă numesc colonelul Fougas, din regimentul 23. Et vive l’Empereur!

Un amestec confuz de aplauze, de strigăte, de râsete şi de vorbe deşucheate răspunse acestei alocuţiuni bizare. Léon Renault se grăbi să iasă pentru a prezenta scuze tuturor celor cărora li se datorau. El invită pe câţiva prieteni să cineze în aceeaşi seară cu teribilul colonel şi, mai ales, nu uită să trimită un mesager la Clémentine.

Fougas, după ce vorbi poporului, se întoarse spre gazdele sale şi, legănându-se cu un aer trufaş, se aşeză călare pe scaunul care i se întinsese, îşi răsuci vârfurile mustăţilor şi zise:

— Aşa, să stăm de vorbă. Prin urmare am fost bolnav?

— Foarte bolnav.

— Nemaipomenit! Mă simt foarte bine. Mi-e foame şi, în aşteptarea cinei, chiar aş bea un pahar din schnick-ul vostru.

Doamna Renault ieşi, dădu un ordin şi se întoarse imediat.

— Dar spuneţi-mi unde mă aflu! reluă colonelul. După aceste simboluri ale muncii, recunosc un discipol al Uraniei; poate un prieten al lui Monge şi al lui Berthollet. Însă amabila

cordialitate întipărită pe feţele voastre îmi dovedeşte că nu sunteţi locuitori ai acestei ţări ai mâncătorilor de varză călită. Da, mi-o spun bătăile inimii mele. Prieteni, noi avem aceeaşi patrie. Sensibilitatea cu care m-aţi primit, în lipsa altor indicii, m-ar fi avertizat că sunteţi francezi. Ce întâmplări v-au adus atât de departe de pământul natal? Copii ai ţării mele, ce furtună v-a aruncat pe-un ţărm neospitalier?

— Dragul meu colonel, răspunse domnul Nibor, dacă vrei să fii cuminte, nu pune prea multe întrebări deodată. Lasă-ne nouă plăcerea să te informăm încetul cu încetul şi în mod ordonat, căci ai multe lucruri de aflat.

Colonelul se înroşi de furie şi răspunse cu aprindere:

— Nu dumneata ai să-mi dai mie lecţii, domnişorule!

O picătură de sânge care îi căzu pe mână îi schimbă şirul ideilor:

— Ia te uită! zise el, nu cumva sângerez?

— Nu-i nimic grav; circulaţia s-a restabilit iar urechea dumitale ruptă…

Îşi duse iute mâna la ureche şi zise:

— E desigur adevărat. Dar, la dracu' dacă-mi amintesc de accidentul ăsta!

— Am să-ţi fac un mic pansament şi în două zile n-are să se mai vadă.

— Nu te mai osteni, dragul meu Hippocrate; un pic de praf de puşcă e cel mai bun leac!

Domnul Nibor se pregăti să-l panseze ceva mai puţin milităreşte. În acest moment Léon intră pe uşă.

— Ah! ah! îi zise el doctorului, reparaţi răul pe care l-am făcut.

— Mii de tunete! răcni Fougas smulgându-se din mâinile domnului Nibor pentru a-l înşfăca pe Léon de guler. Aşadar tu, pramatie, mi-ai rupt urechea?

Léon era foarte blând, dar îşi pierdu calmul. Îl smuci brusc pe omul său.

— Da domnule, eu ţi-am rupt urechea, trăgând de ea, şi dacă această mică nenorocire nu mi s-ar fi întâmplat, e sigur că astăzi te-ai afla la şase picioare sub pământ. Eu sunt cel care ţi-

am salvat viaţa, după ce te-am cumpărat cu banii mei, atunci când nu erai cotat la mai mult de douăzeci şi cinci de ludovici. Eu sunt cel care a petrecut trei zile şi două nopţi îndesând cărbuni sub cazanul dumitale. Tatăl meu este cel care ţi-a dat veşmintele pe care le ai pe trup; te afli în casa noastră, bei păhărelul de rachiu pe care ţi-l aduce Gothon; dar pentru Dumnezeu! lasă obiceiul de-a mă numi pramatie, de a o numi pe mama măicuţă, şi de a-i azvârli pe prietenii noştri în stradă, fpcându-i tâlhari!

Colonelul, complet aiurit, îi întinse mâna lui Léon, domnului Renault şi doctorului, sărută galant mâna doamnei Renault, sorbi dintr-o înghiţitură un pahar de vin de Bordeaux plin ochi cu rachiu şi spuse cu emoție-n glas:

— Virtuoşi locuitori, daţi uitării ieşirile unui suflet aprig, dar generos. Domolirea patimilor va fi de-acum înainte lege pentru mine. După ce am biruit toate popoarele din univers, e frumos să te birui pe tine însuţi.

Acestea fiind spuse, îşi lăsă urechea pe mâna domnului Nibor, care termină pansamentul.

— Dar, zise el, adunându-şi amintirile, prin urmare n-am fost împuşcat?

— Nu.

— Şi n-am fost îngheţat în turn?

— Nu de tot.

— Pentru ce mi s-a scos uniforma? Am ghicit! Sunt prizonier!

— Eşti liber.

— Liber! Vive l'Empereur! Dar atunci, n-am nicio clipă de pierdut! Câte leghe sunt de-aici până la Dantzig?

— E foarte departe.

— Cum numiţi dumneavoastră văgăuna asta?

— Fontainebleau.

— Fontainebleau! În Franţa?

— În Seine-et-Marne. Tocmai vă prezentam pe subprefect atunci când l-aţi azvârlit în strada.

— Puţin îmi pasă mie de toţi subprefecţii! Eu am o misiune de la împărat pentru generalul Rapp şi trebuie să plec chiar astăzi spre Dantzig. Dumnezeu ştie dacă am să ajung la timp!

— Bietul meu colonel, aţi ajunge prea târziu. Dantzigul s-a predat.

— Imposibil. De când?

— De patruzeci şi şase de ani în curând.

— Mii de tunete! Nu înţeleg să fiu… luat peste picior!

Domnul Nibor îi puse în mână un calendar şi îi spuse:

— Vezi dumneata singur! Suntem în 17 august 1859; ai adormit în turnul din Liebenfeld în ziua de 11 noiembrie 1813; sunt aşadar patruzeci şi şase de ani de când lumea merge fără dumneata.

— Douăzeci şi patru şi cu patruzeci şi şase; dar atunci ar trebui să am şaptezeci de ani, după socoteala dumneavoastră.

— Vioiciunea dumitale arată bine că ai tot douăzeci şi patru.

El ridică din umeri, rupse calendarul şi îi spuse, izbind cu piciorul în parchet:

— Almanahul dumneavoastră e o glumă!

Domnul Renault dădu fuga în biblioteca sa, luă o jumătate de duzină de volume la întâmplare, şi îl puse să citească, în josul titlurilor, datele de 1826, 1833,1847,1858.

— Iertaţi-mă, spuse Fougas, cuprinzându-şi capul în mâini. Ceea ce mi se întâmplă e atât de nou! Nu cred ca vreo fiinţă omenească să fi trecut vreodată printr-o asemenea încercare. Am şaptezeci de ani!

Buna doamnă Renault se duse şi luă o oglindă din baie şi i-o dădu, spunând:

— Priviţi-vă!

El ţinea oglinda cu ambele mâini şi era ocupat în tăcere să facă din nou cunoştinţă cu el însuşi, când o orgă ambulantă pătrunse în curte şi cântă:

„Pornind spre Siria!”

Fougas trânti oglinda de pământ, strigând:

— Ce-mi tot îndrugaţi acolo? Aud cântecul reginei Hortense!

Domnul Renault îi explică cu răbdare, în timp ce aduna cioburile oglinzii, că frumosul cântec al reginei Hortense devenise o arie naţională şi chiar oficială, că muzica regimentelor substituise această melodie Marsiliezei şi că soldaţii noştri, lucru ciudat! nu luptau mai prost dintr-atât. Dar

deja colonelul deschisese fereastra şi striga la savoyard:

— Hei! amice! Ai un napoleon dacă-mi spui în ce an respir eu acum!

Artistul se porni să danseze cât putu de uşurel, clătinându-şi râşniţa lui muzicală.

— Ieşi la ordin! zbieră colonelul. Şi lasă în repaus maşina aia satanică!

— Un bănuţ, don'sorule!

— Am să-ţi dau nu un bănuţ, ci un napoleon, dacă îmi spui în ce an suntem!

— Ţe caraghios, hi! hi! hi!

— Iar dacă nu-mi spui mai iute, îţi tai urechile!

Savoyardul o luă la fugă, dar se întoarse imediat, de parcă ar fi meditat în goană la maxima: Cine nu riscă, nu câştigă.

„Conasule! zise el cu o voce mucalită, suntem în o mie optsute ţinzeţi şi nouă.

— Bun! răcni Fougas. Căută după bani în buzunare, dar nu găsi nimic. Léon îl văzu în încurcătură şi aruncă douăzeci de franci în curte, înainte de a închide fereastra, arătă cu degetul faţada unei mici clădiri noi şi cochete, pe care colonelul putu citi literă cu literă:

AUDRET, ARHITECT
MDCCCLIX

Informaţie perfect limpede, şi care nu costa douăzeci de franci.

Fougas, niţel încurcat, îi strânse mâna lui Léon şi îi spuse:

— Prietene, nu voi uita că încrederea este prima datorie a recunoştinţei faţă de binefacere. Dar vorbiţi-mi despre patrie! Eu calc pământul sacru pe care am luat fiinţă şi ignor destinele ţării mele. Franţa e tot regina lumii, nu-i aşa?

— Desigur, zise Léon.

— Ce mai face împăratul?

— Bine.

— Şi împărăteasa?

— Foarte bine.

— Şi regele Romei?

— Prinţul imperial? E un copil foarte frumos.

— Cum? un copil frumos? Şi ai obrazul să spui că suntem în 1859!

Domnul Nibor luă cuvântul şi explică pe scurt că suveranul actual al Franţei nu era Napoleon I, ci Napoleon III.

— Dar atunci, exclamă Fougas, împăratul meu a murit!

— Da.

— Imposibil! Îndrugaţi-mi tot ce vreţi, dar asta nu! Împăratul meu e nemuritor.

Domnul Nibor şi cei doi Renault, care nu erau totuşi istorici de profesie, fură obligaţi să-i facă în rezumat istoria secolului nostru. Se duseră să caute o carte groasă, scrisă de domnul de Norvins şi ilustrată cu nişte frumoase gravuri de Raffet. El nu acceptă adevărul decât pipăindu-l cu degetul, şi încă mai exclama la tot pasul: „Imposibil! Ce-mi citiţi dumneavoastră nu e istorie; e un roman scris spre a-i face pe soldaţi să plângă!"

Trebuie, într-adevăr, că acest tânăr avea un suflet tare şi bine călit, căci el află în patruzeci de minute toate nenorocirile pe care soarta le distribuise în răstimpul a douăzeci şi opt de ani, de la prima abdicare până la moartea regelui Romei. Mai puţin norocos decât foştii săi tovarăşi de arme, el nu avu un interval de odihnă între acele lovituri teribile şi repetate care îl izbeau toate în inimă, în acelaşi loc. Ar fi putut exista temerea ca lovitura să-şi atingă ţinta şi ca sărmanul Fougas să moară în primul ceas de viaţă. Însă acest diavol de om se încovoia şi zvâcnea rând pe rând, ca un arc. Ţipă de admiraţie ascultând despre frumoasele bătălii ale campaniei din Franţa; mugi de durere, asistând la scena de despărţire de la Fontainebleau, întoarcerea din insula Elba îi lumină frumosul şi nobilul chip; inima sa alergă la Waterloo o dată cu ultima armată a Imperiului şi se frânse acolo. Apoi îşi strângea pumnii şi spunea printre dinţi: „De-aş fi fost eu acolo, în fruntea regimentului 23, Blücher şi Wellington ar fi văzut ei!" Invazia, drapelul alb, martirul din Sfânta Elena, teroarea albă din Europa, uciderea lui Murat, acel dumnezeu al cavaleriei, moartea lui Ney, a lui Brune, a lui Mouton Duvernet şi a atâtor alţi oameni de suflet pe care-i cunoscuse, admirase şi iubise, îl aruncară într-o serie de crize de furie; nimic nu-l doborâ însă. Ascultând despre

moartea lui Napoleon, jura să sfâşie cu dinţii inima Angliei; lenta agonie a palidului şi fermecătorului moştenitor al Imperiului îi inspira tentaţia de a spinteca burta Austriei. Atunci când drama luă sfârşit şi cortina căzu peste Schoenbrunn, îşi şterse lacrimile şi zise:

— Bine. Am trăit într-o clipă o viaţă întreagă de om. Acum, arătaţi-mi harta Franţei!

Léon se apucă să răsfoiască un atlas, în timp ce domnul Renault încerca să rezume pentru colonel istoria Restauraţiei şi a monarhici de la 1830. Însă Fougas era cu mintea aiurea.

— Ce-mi pasă mie, zicea el, că două sute de palavragii de deputaţi au pus un rege în locul altuia? Regi! am văzut atâţia pe pământ! Dacă imperiul ar mai fi durat încă zece ani, aş fi putut să-mi iau un rege ca să-mi perie hainele!

Când i se puse atlasul sub ochi, exclamă mai întâi cu un profund dispreţ: „Asta – Franţa!" Dar îndată două lacrimi de duioşie, scăpându-i din ochi, udară Ardeche şi Gironde. Sărută harta şi spuse cu o emoţie care îi cuprinse aproape pe toţi cei de faţă:

— Iartă-mă sărmana mea bătrână, că ţi-am insultat nefericirea! Sceleraţii aceia, pe care i-am snopit pretutindeni în bătaie, au profitat de somnul meu pentru a-ţi reduce hotarele; dar, mică sau mare, bogată sau săracă, tu eşti maica mea, şi te iubesc ca un fiu bun! Iată Corsica, unde s-a născut gigantul secolului nostru, iată Toulouse, unde am văzut lumina zilei; iată Nancy, unde mi-am simţit inima bătând, unde cea pe care o numeam Egle a mea poate că mă aşteaptă încă! Franţa! tu ai un templu în inima mea; braţul acesta îţi aparţine; mă vei găsi mereu gata să-mi vărs sângele până la ultima picătură pentru a te apăra sau pentru a te răzbuna!

12

PRIMA MASĂ A CONVALESCENTULUI

Mesagerul pe care Léon îl trimisese la Moret nu putea ajunge acolo înainte de ceasurile şapte. Presupunând că le găsea pe doamne la masă la gazdele lor, că marea veste le-ar fi scurtat cina şi că ar fi putut să-şi procure cu uşurinţă o trăsură, Clémentine şi mătuşa ei aveau să fie probabil la Fontainebleau între ceasurile zece şi unsprezece. Fiul domnului Renault se bucura dinainte de fericirea logodnicei sale. Ce bucurie pentru ea şi pentru el, atunci când avea să-i prezinte pe omul miraculos pe care ea îl apărase de ororile mormântului, şi pe care el îl înviase la rugăminţile ei!

Între timp, Gothon, fericită şi mândră pe cât fusese de neliniştită şi scandalizată, aranja o masă de douăsprezece persoane. Tovarăşul ei de galeră, un tânăr mojic de optsprezece ani, născut în comuna Sablons, o ajuta cu braţele şi o amuza cu conversaţia lui.

— În căzu' ăsta don'şoară Gothon, zicea el aşezând teancul de farfurii adânci, este cum s-ar zice un strigoi care-a ieşit din cutie ca să se-ncaiere cu comisarul şi cu subprefectul!

— Strigoi dacă vrei, Celestin; sigur şi cert este că se-ntoarce de departe, săracu' tânăr; dar strigoi poate că nu-i un cuvânt să-l spui când vorbeşti de stăpâni.

— Aşa că e-adevărat c-o să fie şi stăpânul nostru, ăsta? Se întâmplă zilnic ceva în plus. Mi-ar place mai mult de-ar veni nişte servitori să ne într-ajute!

— Tacă-ţi gura, puturosule! Când îţi dau domnii bacşiş la plecare, nu te plângi că nu sunt decât doi la împărţeală.

— Aiurea! am cărat mai mult de cincizeci de găleţi de apă ca să-l fiarbă pe colonelul ăsta al matale, şi ştiu bin'că n-o să-mi dea bănuţu', că n-are para chioară-n buzunare! Îmi vine să cred că nu prea-s bani cu toptanu în ţara de un' se-ntoarce!

— Lumea zice că are testamente de moştenit de pe la

Strasbourg; un domn care i-a luat cu japca averea.

— Ia spune-mi, don'şoară Gothon, matale care citeşti toate duminicile într-o cărţulie, unde-o fi stat colonelu' nost' în vremea când nu era pe lumea asta?

— Eh! în purgatoriu, unde!

— Atunci, de ce nu-i ceri matale ştiri despre vestitul ăla de baptist, ibovnicul matale din 1837, care s-a lăsat devale din vârful unui acoperiş, de unde pui să-i ţină atâtea şi-atâtea slujbe? Ei trebuie că s-or fi întâlnit p-acolo.

— Poate că-i posibil.

— Doar dacă baptistul n-o fi ieşit de-acolo, de când tot plăteşti matale pentru asta!

— Păi bun! mă duc seara asta în odaia colonelului, şi cum nu-i trufaş din fire, o să-mi spună el ce ştie... Dar, Celestin, tu nu vrei să mai faci şi altceva? Uite, iar mi-ai frecat cuţitele mele de argint pentru dulce pe piatra de ascuţit!

Invitaţii intrară în salon, unde familia Renault se instalase împreună cu domnul Nibor şi cu colonelul. Îi prezentară pe rând lui Fougas pe primarul oraşului, pe doctorul Martout, pe maestrul Bonnivet, notar, pe domnul Audret şi trei membri ai comisiei pariziene; cei trei erau obligaţi să-i părăsească înainte de cină. Convivii nu erau întru totul liniştiţi: coastele lor învineţite de primele mişcări ale lui Fougas le permiteau să presupună că aveau să cineze cu un nebun. Curiozitatea fu însă mai puternică decât frica. Colonelul îi linişti imediat, făcându-le o primire din cele mai cordiale. El se scuză pentru faptul că se comportase ca un om care se-ntoarce de pe cealaltă lume. Vorbi mult, un pic prea mult poate, însă lumea era atât de fericită să-l audă, iar cuvintele sale făceau atât de preţioasă ciudăţenia evenimentelor, încât el obţinu un succes fără rezerve. I se spuse că doctorul Martout fusese unul din principalii factori ai învierii sale, împreună cu o altă persoană, despre care i se promise că îi va fi prezentată mai târziu. El mulţumi cu căldură domnului Martout, şi întrebă când va putea să-şi exprime recunoştinţa faţă de cealaltă persoană.

— Sper, zise Leon, că o veţi vedea astă-seară.

Nu-l mai aşteptau decât pe colonelul regimentului 23 de

linie, domnul Rollon. Acesta sosi, nu fără greutate, străbătând talazurile de popor care umpleau rue de la Faisanderie. Era un bărbat de patruzeci şi cinci de ani, cu o voce tăioasă, cu figura deschisă. Părul îi era vag încăruntţit, dar mustaţa brună, groasă şi cu vârfurile-n sus, se ţinea bine. Vorbea puţin, spunea ce trebuie, ştia multe şi nu se lăuda: într-un cuvânt, un frumos tip de colonel. El veni direct la Fougas şi îi întinse mâna ca unei vechi cunoştinţe.

— Scumpul meu camarad, îi spuse, am căpătat, un mare interes pentru învierea dumneavoastră, atât în numele meu personal, cât şi în numele regimentului. Regimentul 23, pe care am cinstea de a-l comanda, vă dădea ieri onorul ca unui strămoş. Începând din această zi, el vă va îndrăgi ca pe un prieten.

Nici cea mai mică aluzie la scena de dimineaţă, când domnul Rollon fusese tăvălit la fel ca şi ceilalţi.

Fougas răspunse cuviincios, dar cu o nuanţă de răceală:

— Dragă camarade, spuse el, vă mulţumesc pentru bunele sentimente. E ciudat că destinul mă pune în faţa succesorului meu, în chiar ziua în care deschid din nou ochii pe lume, căci, în sfârşit, nu sunt nici mort, nici general, nu m-am transferat, n-am fost scos la pensie şi văd totuşi un alt ofiţer, mai demn fără îndoială, în fruntea faimosului meu 23. Dacă însă aveţi ca deviză: „Onoare şi curaj”, aşa cum de altfel sunt convins, nu am dreptul să mă plâng, iar regimentul e în mâini bune.

Cina era servită. Doamna Renault îl luă de braţ pe Fougas. Ea îl aşeză în dreapta sa, iar pe domnul Nibor în stânga. Colonelul şi primarul îşi ocupară locurile alături de domnul Renault; ceilalţi convivi la întâmplare şi fără etichetă.

Fougas înghiţi ciorba şi antreurile, luând şi a doua oară din fiecare fel şi bând în aceeaşi proporţie. O poftă de pe lumea cealaltă!

— Stimabil amfitrion, îi spuse el domnului Renault, nu vă speriaţi văzându-mă că mă năpustesc asupra bucatelor. Am mâncat întotdeauna la fel de mult, în afară de retragerea din Rusia. Aveţi în vedere de altfel că m-am culcat ieri fără să cinez, la Liebenfeld.

El îl rugă pe domnul Nibor să-i povestească prin ce şir de împrejurări ajunsese de la Liebenfeld la Fontainebleau.

— Îţi aminteşti, spuse doctorul, un neamţ bătrân, care ţi-a slujit de interpret în faţa consiliului de război?

— Perfect. Un om de treabă care avea o perucă violetă. Am să-mi amintesc toată viaţa, căci nu există două peruci de culoarea aceea.

— Ei bine! omul cu peruca violetă, altfel zis celebrul doctor Meiser, e cel care ţi-a conservat viaţa.

— Unde este? vreau să-l văd, să-i cad în braţe, să-i spun…

— Avea şaizeci şi opt de ani trecuţi atunci când ţi-a adus acest mic serviciu: deci ar fi astăzi în al o sută cincisprezecelea an, dacă ar fi aşteptat mulţumirile dumitale.

— Aşadar nu mai este! Moartea l-a răpit recunoştinţei mele!

— Nu ştii încă tot ce îi datorezi. El ţi-a lăsat, în 1824, o avere de trei sute şaptezeci şi cinci de mii franci, al căror legitim proprietar eşti. Or, cum un capital plasat cu cinci la sută se dublează în patrusprezece ani, datorită dobânzilor compuse, dumneata posedai, în 1838, o bagatelă de şapte sute cincizeci de mii franci; în 1852, un milion şi jumătate. În sfârşit, dacă doreşti să-ţi laşi fondurile în mâinile domnului Nicolas Meiser, din Dantzig, acest om cumsecade îţi va datora trei milioane la începutul lui 1866, adică peste şapte ani. Îţi vom da astă-seară o copie după testamentul binefăcătorului dumitale; e un document foarte instructiv, la care vei putea medita mergând la culcare.

— Am să-l citesc cu plăcere, zise colonelul Fougas. Însă aurul n-are valoare în ochii mei. Opulenţa generează moliciunea. Eu! să lâncezesc în trândăvia fără vlagă a lui Sibaris! Să-mi efeminez simţurile pe un pat de roze, niciodată! Mirosul prafului de puşcă mi-e mai scump decât toate parfumurile Arabiei. Viaţa n-ar mai avea pentru mine nici farmec nici savoare dacă ar trebui să renunţ la tumultul ameţitor al armelor. Iar în ziua în care vi se va spune că Fougas nu mai mărşăluieşte în rândurile armatei, veţi putea răspunde cu îndrăzneală: înseamnă că Fougas nu mai este!

Se întoarse către noul colonel al lui 23 şi îi spuse:

— O, dumneavoastră, dragul meu camarad, spuneţi-le că fastul insolent al bogăţiei e de o mie de ori mai puţin dulce decât austera simplicitate a soldatului! A colonelului, mai ales! Coloneii sunt regii armatei. Un colonel este mai puţin decât un general, şi totuşi ceva mai mult. El trăieşte mai mult laolaltă cu soldatul, el pătrunde mai mult în intimitatea trupei. El este tatăl, judecătorul, prietenul regimentului său. Viitorul fiecăruia dintre oamenii săi se află în mâinile sale; drapelul e depus sub cortul său, ori în odaia sa. Colonelul şi drapelul nu pot fi despărţiţi, unul este sufletul, celălalt – trupul!

El ceru domnului Rollon îngăduinţa de a merge să revadă şi să sărute drapelul regimentului 23.

— Îl veţi vedea mâine dimineaţă, răspunse noul colonel, dacă îmi veţi face cinstea de a dejuna la mine acasă împreună cu câţiva dintre ofiţerii mei.

El acceptă invitaţia cu entuziasm şi se lansă în mii de întrebări despre soldă, despre efective, despre avansare, despre cadrele de rezervă, despre uniformă, despre marele şi micul echipament, despre armament, despre teorie. Înţelese fără dificultate avantajele carabinei cu piston, însă zadarnică fu încercarea de a i se explica despre tunul cu ţeava ghintuită. Artileria nu era partea lui tare; recunoştea totuşi că Napoleon datora numeroase victorii faimoasei lui artilerii.

În timp ce nenumăratele fripturi ale doamnei Renault se succedau pe masă, Fougas întrebă, fără însă a pierde prilejul de a fi niţel muşcător, care erau principalele războaie ale anului, câte naţiuni avea Franţa în seamă, dacă nu se gândea în sfârşit să reînceapă cucerirea lumii? Informaţiile ce i se dădură, fără a-l satisface în întregime, nu-i răpiră orice speranţă.

— Am făcut bine c-am venit, zise el, e de lucru.

Războaiele din Africa nu-l prea seduceau, cu toate că regimentul 23 dobândise acolo o frumoasă sporire a gloriei.

— Ca şcoală e un lucru bun, zicea el. Soldaţii trebuie să se formeze altfel decât în grădinile Tivoli, ascunşi după fustele doicilor. Dar de ce dracu' nu sunt aruncaţi cinci sute de mii de oameni în spatele Angliei? Anglia e sufletul coaliţiei, ascultaţi ce vă spun eu!

Câte argumente trebuiră pentru a-l face să înţeleagă campania din Crimeea, în care englezii luptaseră alături de noi!

— Înţeleg, spunea el, să-i ardem pe ruşi; m-au făcut să-mi mănânc cel mai bun cal al meu. Dar englezii sunt de o mie de ori mai răi! Dacă acest tânăr (împăratul Napoleon III) nu ştie asta, am să i-o spun. Nu mai poate fi vorba de îndurare după ceea ce au făcut în Sfânta Elena! Dacă aş fi fost în Crimeea, comandant şef, aş fi început prin a-i tăbăci ca lumea pe ruşi; după care m-aş fi întors împotriva englezilor şi i-aş fi azvârlit în mare, care e elementul lor!

I se dădură câteva amănunte asupra campaniei din Italia şi fu încântat să afle că regimentul 23 luase o redută sub ochii mareşalului duce de Solferino.

— Asta e tradiţia regimentului, spuse el plângând în şervet. Tâlharul ăsta de 23 n-o să facă niciodată altceva! Zeiţa Victoriei l-a atins cu aripa ei!

Ceea ce-l uimi mult, de pildă, e că un război de o asemenea importanţă se terminase într-un timp atât de scurt. Fu nevoie să i se explice că de câţiva ani se descoperise secretul de a transporta o sută de mii de oameni în patru zile, de la un capăt la celălalt al Europei.

— Bun! spuse el, admit asta. Ceea ce mă miră e că împăratul n-a inventat acest lucru în 1810, căci avea geniul transporturilor, geniul administraţiei, geniul birourilor, geniul oricărui lucru! Dar desigur că austriecii s-au apărat şi e cu neputinţă pentru dumneavoastră ca în mai puţin de trei luni să fi ajuns la Viena.

— N-am mers atât de departe, într-adevăr.

— N-aţi înaintat până la Viena?

— Nu.

— Ei bine, atunci, unde aţi semnat pacea?

— La Villafranco.

— La Villafranco? Prin urmare asta e capitala Austriei?

— Nu, e un sat din Italia.

— Domnule, eu nu admit ca pacea să fie semnată în altă parte decât în capitale. Acesta era principiul nostru, ABC-ul nostru, primul paragraf din *Teorie*. Se pare că lumea s-a

schimbat mult de când nu mai sunt eu de faţă. Răbdare însă!

Aici, adevărul mă obligă să spun că Fougas se ameţi la desert. Băuse şi mâncase ca un erou din Homer şi vorbise mai copios decât Cicero în zilele lui bune. Aburii vinului, ai cărnii şi ai elocinţei i se urcară la cap. Deveni familiar, îi tutui pe unii, îi repezi pe alţii şi lansă un torent de absurdităţi care ar fi putut pune-n mişcare patruzeci de mori. Beţia lui nu avea nimic brutal şi mai ales nimic abject; ca nu era decât revărsarea unui spirit tânăr, afectuos, vanitos şi dezordonat. Ţinu vreo cinci-şase toasturi: pentru glorie, pentru extinderea frontierelor noastre, pentru nimicirea ultimului englez, pentru domnişoara Mars, speranţă a scenei franceze, pentru sensibilitate, legătură fragilă, dar scumpă, care leagă pe îndrăgostit de obiectul său, pe tată de fiul său, pe colonel de regimentul său!

Stilul său, straniu amestec de familiaritate şi emfază, provocă numeroase zâmbete în rândul auditoriului. El observă acest lucru şi un rest de suspiciune se trezi în adâncul inimii lui. Din când în când el se întreba cu glas tare dacă oamenii aceia nu abuzau de naivitatea sa.

— Vai şi amar! strigă el, vai şi amar de aceia care ar vrea să mă facă să iau bostanii drept felinare! Felinarul ar exploda ca o bombă şi ar aduce numai prăpăd în jur!

După asemenea discursuri, nu-i mai rămânea decât să se rostogolească sub masă, iar acest deznodământ era destul de previzibil. Dar colonelul aparţinea unei generaţii de oameni robuşti, obişnuiţi cu excese de tot felul, la fel de rezistenţi când era vorba de plăcere ca şi în faţa primejdiilor, a privaţiunilor şi a eforturilor istovitoare. Atunci când doamna Renault îşi mişcă scaunul pentru a arăta că masa luase sfârşit, Fougas se ridică fără efort, îşi arcui braţul cu graţie şi îşi conduse vecina de masă în salon. Avea umbletul un pic ţeapăn şi dintr-o bucată, dar mergea drept înainte şi fără să se clatine. Bău două ceşti de cafea şi o cantitate acceptabilă de lichioruri, după care începu să vorbească în modul cel mai rezonabil cu putinţă. Către ceasurile zece, întrucât domnul Martout îşi exprimase dorinţa de a-i auzi povestea, luă loc singur pe banca acuzaţilor, se reculese o clipă şi ceru un pahar cu apă îndulcită. Se aşezară cu

toţii în cerc în jurul lui, iar el începu următorul discurs, al cărui stil niţel învechit face apel la indulgenţa dumneavoastră.

13

POVESTEA COLONELULUI FOUGAS, SPUSĂ DE EL ÎNSUŞI

Să nu vă aşteptaţi ca eu să-mi presar povestirea cu acele flori mai mult agreabile decât solide, cu care imaginaţia se împodobeşte uneori pentru a sulemeni adevărul. Francez şi soldat, eu ignor de două ori artificiul. Prietenia e cea care îmi pune întrebările, sinceritatea e cea care va răspunde.

M-am născut din părinţi săraci, dar cinstiţi, în pragul unui an fecund şi glorios care lumină Jeu de Paume cu o auroră de libertate. Sudul fu patria mea; limba îndrăgită de trubaduri fu aceea pe care o bâiguii în leagăn. Naşterea mea o costă viaţa pe mama. Autorul zilelor mele, modest posesor al unui ogor, îşi uda pâinea cu sudoarea muncii. Primele mele jocuri nu fură acelea ale opulenţei. Pietricelele pestriţe care se găsesc pe malul râului şi acea insectă bine cunoscută pe care copilăria o face să zburătăcească liberă şi captivă la capătul unui fir, îmi ţinură loc de jucării.

Un bătrân slujitor al altarului, eliberat din lanţurile întunecate ale fanatismului şi reconciliat cu instituţiile noi ale Franţei, fu *Chironul* şi *Mentorul* meu. El mă nutri cu măduva viguroasă a leilor Romei şi Atenei; buzele sale distilau în urechile mele mierea înmiresmată a înţelepciunii. Onoare ţie, bătrâne doct şi respectabil, care mi-ai dat primele lecţii de ştiinţă şi primele pilde de virtute!

Dar deja acea atmosferă de glorie, pe care geniul unui bărbat şi vitejia unui popor o făcură să plutească peste patria mea, îmi îmbăta toate simţurile şi făcea inima-mi tânără să palpite. Franţa, a doua zi după vulcanul războiului civil, îşi înmănunchease forţele pentru a le lansa asupra Europei, iar lumea uluită, dacă nu supusă, ceda la avântul torentului dezlănţuit. Care bărbat, care francez ar fi putut privi cu indiferenţă la acest ecou al victoriei repercutat de milioane de

inimi?

Abia ieşit din copilărie, simţii că onoarea este mai de preţ decât viaţa. Cântecul războinic al tobelor smulgea ochilor mei lacrimi bărbăteşti şi curajoase. Şi eu, spuneam urmând muzica regimentelor pe străzile din Toulouse, şi eu vreau să culeg laurii, de-ar fi să-i ud cu sângele meu! Palidul măslin al păcii nu-mi stârnea decât dispreţul. În zadar erau celebrate triumfurile paşnice ale baroului, lâncedele delicii ale comerţului ori finanţelor. Frazei Ciceronilor noştri, togilor magistraţilor noştri, scaunului de fildeş al legislatorilor noştri, opulenţei Medorilor noştri, eu le preferam paloşul. S-ar fi zis că supsesem laptele Bellonei. „Să învingi sau să mori” era deja deviza mea, şi nu aveam încă şaisprezece ani!

Cu ce nobil dispreţ auzeam povestindu-se istoria Proteilor politicii noastre! Cu ce privire scârbită bravam pe Turcareţii finanţei, ce se lăfaiau pe pernele unei căleşti magnifice, conduşi de un vizitiu galonat către budoarul vreunei Aspasii! Dacă însă auzeam repovestindu-se isprăvile cavalerilor Mesei rotunde, sau celebrându-se în versuri elegante vitejia cruciaţii lor; dacă hazardul îmi punea sub mână înaltele fapte ale modernilor noştri Rolanzi, evocate într-un buletin al armatei de către moştenitorul lui Carol cel Mare, o flacără vestitoare de focul bătăliilor se aprindea în ochii mei juvenili.

Ah! însemna să lâncezesc prea mult, iar frâul meu ros de nerăbdare avea să se rupă poate, când înţelepciunea unui tată îl dezlegă.

„Pleacă, îmi zise el, încercând, în van însă, să-şi înfrâneze lacrimile. Cel ce te-a zămislit nu-i un tiran, şi n-am să-ţi otrăvesc viaţa pe care cu însumi ţi-am dat-o. Credeam că mâna ta va rămâne în cocioaba noastră ca să-mi închidă ochii, însă, când patriotismul vorbeşte, egoismul trebuie să tacă. Urările mele te vor însoţi de acum înainte pe câmpurile unde Marte îi seceră pe eroi. Fie ca tu să meriţi distincţia curajului şi să te dovedeşti bun cetăţean, aşa după cum ai fost un fiu bun!”

Aşa vorbi şi-mi întinse braţele. Căzui la pieptul său, ne amestecarăm lacrimile, iar eu îi făgăduii să mă întorc la cămin de îndată ce steaua onoarei mi-ar fi atârnat pe piept. Însă, vai!

Nefericitul nu avea să mă mai vadă. Parcă, aceea care-mi aurea deja firul zilelor mele, pe al lui îl curmă fără milă. Mâna unui străin îi închise pleoapele, în timp ce eu îmi câştigam întâiul epolet în bătălia de la Jena.

Locotenent la Eylau, căpitan la Wagram şi decorat de propria mână a împăratului pe câmpul de bătaie, şef de batalion în faţa Almeidei, locotenent-colonel la Badajos, colonel la Moscova, am savurat, plină ochi, cupa victoriei. Am băut de asemenea şi potirul soartei potrivnice. Câmpiile îngheţate ale Rusiei m-au văzut singur, cu un pluton de viteji, ultimă rămăşiţă a regimentului meu, devorând rămăşiţele pământeşti ale aceluia care mă purtase de atâtea ori până în inima batalioanelor vrăjmaşe. Tandru şi fidel tovarăş al primejdiilor mele, pierzându-şi potcoavele în apropiere de Smolensk, până şi moartea şi-o închină salvării stăpânului său şi făcu din pielea sa un zid de apărare pentru picioarele mele îngheţate şi învineţite.

Limba mea refuză să evoce povestea nenorocirilor noastre din acea funestă campanie. O voi scrie poate într-o zi cu o pană muiată în lacrimi… lacrimi, tribut al slăbiciunii omeneşti. Surprinşi de anotimpul nămeţilor într-o zonă îngheţată, fără foc, fără pâine, fără încălţări, fără mijloace de transport, lipsiţi de ajutorul artei lui Esculap, hărţuiţi de cazaci, jefuiţi de ţărani, adevăraţi vampiri, ne vedeam trăsnetele amuţite, căzute în puterea vrăjmaşului, scuipând moartea împotriva noastră înşine. Ce să vă mai spun? Trecerea Berezinei, învălmăşeala de la Wilna, tot cutremurul de tunetul şi dumnezeii ei de soartă… dar simt că durerea mă face să-mi pierd şirul şi că povestea mea începe să se-ntunece de amărăciunea acelor amintiri.

Natura şi dragostea îmi rezervau scurte, dar preţioase mângâieri. Refăcut după chinurile acelea istovitoare, petrecui zile fericite pe pământul patriei, prin paşnicele vâlcele din Nancy. În timp ce falangele noastre se pregăteau de noi bătălii, în timp ce adunam în jurul drapelului meu trei mii de tineri dar valoroşi războinici, foarte hotărâţi să croiască pentru nepoţii lor drumul onoarei, un sentiment nou, pe care nu-l cunoşteam încă, se strecură pe furiş în sufletul meu.

Împodobită cu toate darurile firii, îmbogăţită cu roadele unei

educaţii alese, tânăra şi interesanta Clémentine ieşea abia din întunecimile copilăriei pentru a intra în dulcile iluzii ale tinereţii. Optsprezece primăveri alcătuiau vârsta ei; autorii vieţii ei ofereau câte unui şef al armatei o ospitalitate care, deşi nu era gratuită, nu era mai puţin cordială. S-o văd şi s-o îndrăgesc pe fiica lor fu pentru mine treabă de o zi. Inima ei novice surâse focului meu: la primele mărturisiri ce-mi fură dictate de pasiune îi văzui fruntea îmbujorându-se de o tandră pudoare. Schimbarăm jurăminte într-o frumoasă seară de iunie, sub un umbrar de viţă, unde fericitul ei tată turna uneori ofiţerilor însetaţi bruna licoare a nordului. Jurai că-mi va fi soţie, ea îmi făgădui să-mi aparţină; făcu mai mult chiar. Fericirea noastră tăinuită tuturor avu calmul unui pârâu a cărui undă pură nu e turburată de furtună şi care, curgând încetişor printre malurile presărate cu flori, răspândeşte răcoarea în crângul care-i protejează modesta curgere.

O lovitură de trăsnet ne despărţi unul de celălalt, în clipa când legea şi altarul se pregăteau să cimenteze nişte legături atât de dulci. Plecai înainte de-a fi putut să dau numele meu celei care îmi dăruise inima ei. Făgăduii să mă-ntorc, ea făgădui să mă aştepte, şi mă smulsei din braţele-i udat de lacrimile sale, pentru a alerga după laurii de la Dresda şi după chiparoşii de la Leipzig. Câteva rânduri scrise de mâna ei ajunseră până la mine în răstimpul dintre cele două bătălii: „Vei fi tată”, îmi spunea ea. Oare sunt într-adevăr? Dumnezeu ştie! M-a aşteptat ea oare? Eu aşa cred. Trebuie că i s-a părut lungă aşteptarea lângă leagănul acelui copil care are patruzeci şi şase de ani astăzi şi care ar putea la rându-i să-mi fie tată!

Iertaţi-mă că vă vorbesc atât de mult despre nefericire. Vroiam să trec repede peste această lamentabilă poveste, însă nefericirea virtuţii are în ea ceva blând, care temperează amărăciunea durerii!

La câteva zile după dezastrul de la Leipzig, gigantul secolului nostru mă chemă în cortul său şi îmi spuse:

— Colonele, eşti dumneata omul care să traverseze patru armate?

— Da, sire.

— Singur şi fără escortă?
— Da, sire.
— E vorba de a duce o scrisoare la Dantzig.
— Da, sire.
— O vei preda generalului Rapp, în mână.
— Da, sire.
— E posibil să fii prins şi ucis.
— Da, sire.
— Iată de ce trimit alţi doi ofiţeri cu copii ale aceleiaşi depeşe. Sunteţi trei, inamicii vor ucide doi, al treilea va ajunge, şi Franţa va fi salvată.
— Da, sire.
— Acela care se va întoarce va fi general de brigadă.
— Da, sire.

Toate amănuntele acestei convorbiri, toate cuvintele împăratului, toate răspunsurile pe care avui cinstea de a i le adresa sunt încă întipărite în mintea mea. Plecarăm separat toţi trei. Vai! niciunul dintre noi nu ajunse la ţinta curajului său, şi am aflat astăzi că Franţa nu fusese salvată. Când văd însă nişte civili de istorici povestind că împăratul a uitat să trimită ordine generalului Rapp, mă încearcă o poftă să le tai… cel puţin vorba.

Prizonier al ruşilor într-un sat german, avui mângâierea de a întâlni acolo un savant bătrân care îmi oferi cea mai rară dovadă de prietenie. Cine mi-ar fi putut spune, atunci când căzui pradă amorţelii frigului în turnul din Liebenfeld, că somnul acela nu avea să fie cel din urmă? Dumnezeu mi-e martor că, adresând din adâncul inimii un suprem rămas bun Clémentinei, nu-mi făceam iluzii că o voi mai revedea vreodată. Te voi revedea aşadar, o, dulce şi încrezătoare Clémentine, tu, cea mai bună dintre toate soţiile şi probabil dintre toate mamele! Ce spun eu? O revăd! Ochii nu mă-nşală! Chiar ea e! Iat-o aşa cum am lăsat-o! Clémentine! Vino în braţele mele! La pieptul meu! Aşa, vasăzică! Ce-mi tot cântaţi prin urmare, voi ăştia! Napoleon n-a murit şi lumea n-a îmbătrânit cu patruzeci şi şase de ani, de vreme ce Clémentine e aceeaşi!

Logodnica lui Léon Renault tocmai intrase în salon şi rămase

stană de piatră, văzându-se atât de bine primită de colonel.

14

JOCUL DRAGOSTEI ŞI AL SPADEI

Cum ea ezita în mod vizibil să se ducă să-i cadă-n braţe, Fougas imită pe Mahomet: alergă la munte.

— O, Clémentine! zise el, acoperind-o de sărutări, soarta prietenă te redă iubirii mele! O regăsesc pe tovarăşa vieţii mele şi pe mama copilului meu!

Tânăra fată, uluită, nu se mai gândea nici măcar să se apere. Din fericire, Léon Renault o smulse din mâinile colonelului şi se aşeză între ei ca un om hotărât să-şi apere bunul său.

— Domnule! ţipă el strângând pumnii, te înşeli amarnic de crezi că o cunoşti pe domnişoara! Ea nu e din vremea dumitale, e dintr-a noastră; nu e logodnica dumitale, ci a mea; ea n-a fost niciodată mama copilului dumitale, şi socot că va fi mama copiilor mei!

Fougas era de neclintit. Îl înşfacă pe rival de braţ, îl învârti ca pe un titirez şi se aşeză din nou în faţa fetei.

— Eşti Clémentine? îi spuse.

— Da, domnule.

— Sunteţi cu toţii martori că este Clémentine a mea!

Léon reveni la atac şi înşfacă pe colonel de gulerul redingotei, cu riscul de a fi zdrobit de pereţi.

— Destul cu gluma, îi spuse el. Nu cumva ai pretenţia de a le acapara pe toate Clémentinele de pe pământ? Domnişoara se numeşte Clémentine Sambucco; s-a născut în Martinica, unde dumneata nu ai pus niciodată piciorul, dacă e să cred tot ce-ai povestit adineauri. Ea are optsprezece ani…

— Cealaltă la fel!

— Eh! cealaltă are şaizeci şi patru astăzi, de vreme ce avea optsprezece în 1813. Domnişoara Sambucco e dintr-o familie onorabilă şi cunoscută. Tatăl ei, domnul Sambucco, era magistrat; bunicul ei făcea parte din serviciul administrativ al armatei. Vezi aşadar că nu se-nrudeşte cu dumneata nici de-

aproape, nici de departe; iar bunul simţ şi buna-cuviinţă, ca să nu mai vorbim de recunoştinţă, îţi impun ca o datorie s-o laşi în pace!

Îl îmbrânci pe colonel la rândul său şi-l făcu să cadă într-un fotoliu.

Fougas zvâcni din nou în picioare de parcă fusese aruncat pe un milion de resorturi. Dar Clémentine îl opri cu un gest şi cu un surâs.

— Domnule, îi spuse cu glasul cel mai dezmierdător, nu vă mâniaţi pe el; mă iubeşte.

— Un motiv mai mult, drăcia dracului!

Se calmă totuşi, o făcu pe tânăra fată să se aşeze alături de el, şi o cercetă din cap până-n picioare cu toată atenţia imaginabilă.

— Ea este! zise Fougas. Memoria, ochii, inima, totul în mine o recunoaşte şi îmi spune că ea e! Şi totuşi mărturia oamenilor, calculul timpului şi al distanţelor, într-un cuvânt, evidenţa însăşi pare că-şi dă osteneala să mă convingă de eroare. E oare cu putinţă ca două femei să semene până într-atât? Sunt cumva victima unei iluzii a simţurilor? Nu mi-am recăpătat viaţa decât pentru a-mi pierde minţile? Nu; mă recunosc, mă regăsesc pe mine însumi; judecata mea solidă şi dreaptă se orientează netulburată şi fără şovăire în această lume atât de frământată şi de nouă. Raţiunea mea nu se clatină decât într-un punct: Clémentine! Cred că te revăd şi nu-eşti tu! Eh! Ce contează, la urma urmei? Dacă destinul care mă scoate din groapă a avut grijă să-mi ofere la trezire portretul celei ce-o iubeam, o face fără îndoială pentru că a hotărât să-mi înapoieze rând pe rând toate bunurile pe care le-am pierdut. Peste câteva zile, epoleţii; mâine drapelul regimentului 23 de linie; astăzi acest adorabil chip care a făcut să-mi vibreze inima pentru prima dată! Vie icoană a trecutului celui mai promiţător şi mai scump, îţi cad la picioare; fii soţia mea!

Acest diavol de om îmbină gestul cu vorba, iar martorii acestei scene neprevăzute deschiseră ochii mari. Mătuşa Clémentinei însă, austera domnişoară Sambucco, socoti că era timpul să-şi arate autoritatea, îşi întinse spre Fougas mâinile

mari şi uscate, îl ridică energic şi îi spuse cu glasul ei cel mai acru:

— Destul, domnule; e timpul să punem capăt acestei farse scandaloase. Nepoata mea nu e pentru dumneata; am făgăduit-o şi am dat-o deja. Află că poimâine, în 19 ale lunii, la orele zece dimineaţa, ea se va căsători cu domnul Léon Renault, binefăcătorul dumitale!

— Iar eu mă opun; auzi dumneata, mătuşă? Şi, dacă e dispusă să-l ia de bărbat pe băiatul ăsta…

— Ce-ai să faci?

— O voi blestema!

Léon nu-şi putu stăpâni râsul. Blestemul acestui colonel de douăzeci şi patru de ani i se părea mai mult comic decât teribil. Clémentine păli, izbucni în lacrimi şi căzu la rândul ei la picioarele lui Fougas.

— Domnule, exclamă ea sărutându-i mâinile, nu zdrobiţi o biată fată care vă venerează, care vă iubeşte, care vă va sacrifica fericirea ei dacă i-o cereţi! Pe toate semnele de tandreţe pe care vi le-am arătat din belşug de o lună încoace, pe lacrimile pe care le-am vărsat deasupra sicriului dumneavoastră, pe zelul respectuos pe care l-am depus spre a vă grăbi învierea, vă conjur să ne iertaţi ofensele. Nu mă voi căsători cu Léon dacă mi-o interziceţi; voi face ce veţi dori dumneavoastră; vă voi da ascultare în toate privinţele; dar, pentru Dumnezeu! nu aruncaţi blestemul asupră-mi!

— Sărută-mă, zise Fougas. Tu cedezi, eu iert.

Clémentine se ridică strălucind de bucurie şi îi întinse frumoasa-i frunte. Stupefacţia celor de faţă, şi mai ales a celor interesaţi, e mai uşor de ghicit decât de descris. O fostă mumie dictând legi, rupând căsătorii şi impunându-şi dorinţele în casă! Drăgălaşa Clémentine, atât de rezonabilă, atât de supusă, atât de fericită să-l ia de bărbat pe Léon Renault, sacrificându-şi deodată sentimentele, fericirea şi aproape datoria sa în faţa capriciului unui intrus!… Domnul Nibor recunoscu că asta te putea face să-ţi pierzi capul. Cât despre Léon, el s-ar fi dat cu capul de toţi pereţii dacă nu l-ar fi reţinut mama sa.

— Ah! bietul meu copil, îi spunea ea, pentru ce ne-ai adus

asta de la Berlin?

— E vina mea! ţipă domnul Renault.

— Nu, reluă doctorul Martout, a mea este.

Membrii comisiei pariziene discutau cu domnul Rollon despre noutatea cazului. Înviaseră ei oare un nebun? Revivificarea produsese cumva unele dezordini în sistemul nervos? Oare abuzul de vin şi de băuturi din timpul acelei prime mese cauzase o urcare a sângelui la cap? Ce autopsie curioasă, dacă ar putea, acolo pe loc, să-l disece pe jupânul Fougas!

— Aţi face-o degeaba, domnilor, spunea colonelul regimentului 23. Autopsia ar explica poate delirul acestui nefericit, dar ea n-ar putea să dea seamă de impresia produsă asupra fetei. E vorba oare de fascinaţie, de magnetism, sau ce anume?

În timp ce prietenii şi rudele plângeau, discutau şi bâzâiau în jurul său, Fougas, surâzător şi senin, se oglindea în ochii Clémentinei, care îl privea cu aceeaşi duioşie.

— Trebuie să se termine odată! ţipă Virginie Sambucco, cea severă. Vino, Clémentine!

Fougas păru uimit.

— Ea nu locuieşte la noi?

— Nu, domnule, ea șade la mine!

— Atunci am s-o conduc. Îngeraş! vrei să mă iei de braţ?

— O, da, domnule! cu multă plăcere.

Léon scrâşnea din dinţi.

— Admirabil! el o tutuieşte şi ea găseşte lucrul ăsta foarte firesc!

Îşi căută pălăria pentru a ieşi cel puţin împreună cu mătuşa, dar pălăria nu mai era acolo; Fougas, care nu avea pălărie, o luase simplu. Bietul îndrăgostit îşi puse pe cap o şapcă şi îi urmă pe Fougas şi Clémentine odată cu respectabila Virginie, al cărei braţ era tăios ca o coasă.

Printr-o întâmplare care se repeta aproape zilnic, colonelul de cuirasieri fu întâlnit din nou în drumul Clémentinei. Fata îi atrase atenţia lui Fougas.

— Este domnul du Marnet, îi spuse ea. Cafeneaua sa se află

în capătul străzii noastre, iar apartamentul său, lângă parc. Îl cred foarte îndrăgostit de mica mea persoană, dar el nu mi-a plăcut niciodată. Singurul bărbat pentru care mi-a bătut inima este Léon Renault!

— Ei bine, dar eu? zise Fougas.

— O, cu dumneavoastră, e altceva. Vă respect şi mi-e teamă de dumneavoastră. Îmi păreţi a fi un bun şi respectabil părinte.

— Merci!

— Vă spun adevărul, atât cât îl pot citi în inima mea. Toate acestea nu sunt foarte clare, mărturisesc, însă nu mă înţeleg pe mine însămi.

— Floare azurie a inocenţei, ador fâstâceala ta plăcută. Lasă dragostea să-şi urmeze cursul, ea îţi va vorbi curând ca stăpân!

— Nu ştiu nimic; e posibil… Iată-ne ajunşi acasă. Bună seara, domnule! sărutaţi-mă!… Noapte bună, Leon; nu te lua la harţă cu domnul Fougas: îl iubesc din răsputeri, însă pe dumneata te iubesc în alt chip!

Mătuşa Virginie nu răspunse la salutul lui Fougas. Când cei doi bărbaţi rămaseră singuri în stradă, Léon merse fără o vorbă până la primul, felinar. Ajuns aici, se proţăpi cu hotărâre în faţa colonelului şi îi spuse:

— Aşa, deci! domnule, să ne explicăm, acum că suntem singuri. Nu ştiu cu ajutorul cărui filtru sau al cărei vrăji ai pus o asemenea prodigioasă stăpânire asupra viitoarei mele soţii; însă eu ştiu că o iubesc, că sunt iubit de ea de peste patru ani, şi că nu mă voi da înapoi de la niciun mijloc pentru a o păstra şi a o apăra.

— Prietene, răspunse Fougas, poţi să mă înfrunţi fără nicio teamă: braţul meu e încătuşat de recunoştinţă. Nu se va scrie în istorie: „Pierre-Victor fu ingrat!”

— Ar fi oare o mai mare ingratitudine să te tai în săbii cu mine decât să-mi furi femeia?

— O, binefăcătorule! încearcă să înţelegi şi să ierţi! Ferească Dumnezeu ca eu să mă însor cu Clémentine împotriva voinţei tale şi a ei. De la ea şi de la tine însuţi vreau s-o obţin. Gândeşte-te că mi-e dragă, nu de patru ani cum îţi este ţie, ci de aproape o jumătate de veac. Pune la socoteală faptul că sunt

singur pe lume, şi că dulcele-i chip e unica mea mângâiere. Tu care mi-ai dăruit viaţa, îmi interzici să trăiesc fericit? Oare nu m-ai readus pe lume decât pentru a mă da pradă durerii? Tigrule ce eşti! ia-mi aşadar înapoi zilele pe care mi le-ai redat, dacă nu vrei să le consacru adorabilei Clémentine!

— Zău aşa! dragul meu, este superb! Trebuie că obişnuinţa cuceririlor ţi-a deformat mintea. Pălăria mea e pe capul dumitale, o iei, fie! însă numai pentru că viitoarea mea soţie îţi aminteşte vag de o domnişoară din Nancy, va trebui să ţi-o cedez? Până aici!

— Prietene, am să-ţi înapoiez pălăria îndată ce-ai să-mi cumperi una nouă, însă nu-mi cere să renunţ la Clémentine. Ştii tu mai întâi dacă ea ar renunţa la mine?

— Sunt sigur!

— Mă iubeşte.

— Eşti nebun!

— Ai văzut-o la picioarele mele.

— Ce contează! La mijloc e frica, respectul, superstiţia, diavolul dacă vrei; nu e dragostea!

— Vom vedea noi, după şase luni de căsnicie.

— Dar, ţipă Léon Renault, ai oare dreptul să dispui de dumneata însuţi? Există o altă Clémentine, cea adevărată; ea ţi-a jertfit totul; te-ai angajat pe onoare faţă de ea; colonelul Fougas este oare surd la glasul onoarei?

— Îţi baţi joc?… Eu? să mă-nsor cu o femeie de şaizeci şi patru de ani?

— Ai datoria s-o faci! dacă nu pentru ea, cel puţin pentru fiul dumitale.

— Fiul meu e băiat mare; are patruzeci şi şase de ani, nu mai are nevoie de sprijinul meu.

— Are nevoie de numele dumitale.

— Am să-l adoptez.

— Legea se opune! Nu ai cincizeci de ani, iar el nu are cu cinsprezece ani mai puţin decât dumneata, dimpotrivă!

— Ei bine! îl voi legitima căsătorindu-mă cu tânăra Clémentine!

— Cum vrei dumneata ca ea să recunoască un copil de peste

două ori mai în vârstă ca ea?

— Dar atunci nu pot să-l recunosc nici eu, şi sunt nevoit să mă însor cu bătrâna! De altfel, bine-mi sade să-mi sparg capul cu un fiu care poate a şi murit… ce spun eu? poate că nici n-a ajuns la termen! Iubesc şi sunt iubit, iată lucrul solid şi sigur, iar tu vei fi cavalerul meu de onoare!

— Nu încă! Domnişoara Sambucco e minoră iar tutorele ei este tatăl meu.

— Tatăl tău e un om cumsecade; n-o să fie atât de ticălos încât să mi-o refuze.

— Cel puţin o să te întrebe dacă ai o situaţie, un rang, o avere spre a le oferi pupilei sale!

— Situaţia mea? colonel; rangul meu? colonel; averea mea? solda colonelului. Şi milioanele de la Dantzig! nu trebuie să le uit… Iată-ne acasă; dă-mi testamentul acelui bun bătrân care purta o perucă liliachie; dă-mi de asemenea cărţi de istorie, multe cărţi, pe toate acelea în care se vorbeşte de Napoleon!

Tânărul Renault se supuse cu tristeţe stăpânului pe care singur şi-l luase. Îl conduse pe Fougas într-o odaie bună, îi înmână testamentul domnului Meiser şi un raft întreg de bibliotecă, apoi îi ură seară bună celui mai de moarte duşman al său. Colonelul îl îmbrăţişa cu forţa şi îi spuse:

— N-am să uit niciodată că îţi datorez viaţa şi pe Clémentine. Pe mâine, nobil şi generos fiu al patriei mele! pe mâine!

Léon coborî la parter, trecu prin faţa sufrageriei, unde Gothon ştergea paharele şi aranja argintăria, îl regăsi pe tatăl şi pe mama sa, care îl aşteptau în salon. Invitaţii erau plecaţi, lumânările stinse. O singură lampă lumina singurătatea; cei doi mandarini de pe etajeră, nemişcaţi în ungherul lor întunecat, păreau că meditează grav asupra capriciilor norocului.

— Ei bine! întrebă doamna Renault.

— L-am lăsat în camera lui mai nebun şi mai înverşunat ca niciodată. Totuşi, am o idee.

— Cu atât mai bine! zise tatăl, căci noi nu mai avem niciuna. Durerea ne-a făcut stupizi. Fără scandal, mai ales! Aceşti soldaţi ai Imperiului erau nişte duelgii teribili.

— O! nu mi-e frică de el! Cea care mă înspăimântă e Clémentine. Cu câtă duioşie şi supunere îl asculta pe palavragiul ăsta blestemat!

— Inima femeii e un abis insondabil. În sfârşit! ce ai de gând să faci?

Léon îşi expuse vreme îndelungată proiectul pe care îl concepuse pe stradă, în timp ce conversa cu Fougas.

— Lucrul cel mai urgent, zise el, este s-o sustragem pe Clémentine acestei influenţe. Dacă el se îndepărtează mâine, judecata îşi recapătă stăpânirea, şi ne căsătorim poimâine. Lucrul odată făcut, răspund eu de restul.

— Însă cum să îndepărtezi un om atât de înverşunat?

— Nu văd decât un mijloc, dar e aproape infailibil; să-i exploatez patima lui dominantă. Oamenii ăştia îşi închipuie uneori că sunt îndrăgostiţi, dar, în fond, ei nu iubesc decât praful de puşcă. Vorba e să-l aruncăm pe Fougas în curentul ideilor războinice. Dejunul de mâine de la colonelul regimentului 23 va constitui o bună pregătire. L-am făcut să înţeleagă că trebuie înainte de orice să-şi reclame gradul şi epoleţii, şi a căzut în cursă. Se va duce deci la Paris. Poate va da acolo peste vreo deşcă bătrână pe care o cunoaşte; în orice caz, va reintra în serviciu. Ocupaţiile slujbei lui vor constitui o diversiune puternică; el nu se va mai gândi la Clémentine pe care eu o voi fi pus la adăpost. Noi suntem cei care trebuie să-i oferim mijloacele de a bântui lumea; însă toate sacrificiile băneşti nu înseamnă nimic pe lângă fericirea aceasta pe care vreau s-o salvez.

Doamna Renault, femeie practică, blama un pic generozitatea fiului ei.

— Colonelul e un ingrat, spunea ea. Deja am făcut prea mult redându-i viaţa. Să se descurce acum!

— Nu, zise tatăl. Nu avem dreptul să-l trimitem la plimbare dezbrăcat. Binefacerea obligă!

Această deliberare care durase cinci sferturi bune de ceas fu întreruptă de o hărmălaie înspăimântătoare. S-ar fi zis că se dărâma casa.

— Tot el este! ţipă Leon. Fără îndoială, un acces de nebunie

furioasă!

Porni în goană, urmat de părinţii săi, şi urcă scara sărind câte patru trepte. O luminare ardea în pragul odăii. Léon o luă şi împinse uşa întredeschisă.

E oare nevoie să vă mai spun? speranţa şi bucuria vorbeau în el mai tare ca teama. Se credea deja debarasat de colonel. Însă spectacolul oferit ochilor săi îi schimbă brusc cursul ideilor, iar îndrăgostitul acesta nemângâiat se apucă să râdă ca un nebun. Un zgomot de lovituri de picioare, de pumni şi de palme; un grup inform rostogolindu-se pe parchet în convulsiile unei lupte desperate; asta e tot ce putu el vedea şi auzi mai întâi. Curând Fougas, luminat de licărul roşiatic al luminării, îşi dădu seama că se lupta cu Gothon întocmai ca Iacob cu îngerul, şi intră încurcat şi vrednic de milă în pat.

Colonelul adormise citind istoria lui Napoleon fără să stingă lumânarea. Gothon, după ce-şi terminase serviciul, observă lumină pe sub uşă. Ea îşi aduse aminte de acel sărman baptist care poate că gemea în purgatoriu pentru că-şi dăduse drumul de pe acoperiş. Nădăjduind că Fougas ar fi putut să-i dea veşti despre ibovnicul ei, ea bătu de mai multe ori, la început încetişor, apoi mult mai tare. Tăcerea colonelului şi luminarea aprinsă o făcură pe servitoare să înţeleagă că exista un pericol în locuinţă. Focul putea să cuprindă draperiile şi de aici întreaga casă. Îşi puse deci jos lumânarea, deschise uşa şi se apropie în vârful picioarelor să stingă lumânarea. Însă, fie că ochii celui adormit au perceput vag trecerea unei umbre, fie că Gothon, o persoană zdravănă şi necioplită, făcuse să trosnească o foaie a parchetului, Fougas se deşteptă pe jumătate, auzi foşnetul unei rochii, visă vreuna din acele aventuri care animau viaţa de garnizoană sub primul imperiu, îşi întinse braţele la întâmplare chemând-o pe Clémentine! Gothon, apucată de păr şi de corsaj, ripostă cu o palmă atât de masculină încât inamicul se crezu atacat de un bărbat. Din represalii în represalii, sfârşiră prin a se înşfăca strâns şi a se rostogoli pe parchet.

Cui i se făcu ruşine? jupânului Fougas. Gothon se duse la culcare, destul de învineţită; familia Renault vorbi cu cap colonelului şi obţinu aproape tot ce dori de la dânsul. El

făgădui să plece a doua zi, acceptă cu titlu de împrumut suma ce-i fu oferită, şi jură să nu se întoarcă fără a-şi fi recuperat epoleţii şi fără a-şi fi încasat moştenirea de la Dantzig.

— Atunci, spuse el, am să mă însor cu Clémentine.

Asupra acestui punct, era zadarnică orice discuţie cu el: era o idee fixă.

Toată lumea dormi zdravăn în casa Renault: stăpânii casei, deoarece petrecuseră trei nopţi albe; Fougas şi Gothon, deoarece se snopiseră în bătaie, iar tânărul Celestin deoarece băuse ceea ce rămăsese pe fundul tuturor paharelor.

A doua zi dimineaţa, domnul Rollon veni să afle dacă Fougas era în stare să vină la el la dejun; nu se temea câtuşi de puţin să-l găsească sub duş. Nicidecum! Smintitul din ajun era cuminte ca o icoană şi proaspăt ca un boboc de trandafir, îşi rădea barba cu briciul lui Léon şi fredona o arietă de Nicolo. Fu fermecător cu gazdele sale şi făgădui lui Gothon să-i facă o rentă din succesiunea domnului Meiser.

Îndată ce el plecă la dejun, Léon alergă la logodnica sa.

— Totul merge mai bine, zise el. Colonelul e mult mai rezonabil. A făgăduit să plece chiar astăzi la Paris; ne putem căsători aşadar mâine.

Domnişoara Virginie Sambucco lăudă din toată inima acest plan de acţiune, nu numai pentru că făcuse mari pregătiri pentru nuntă, ci mai ales pentru că o căsătorie amânată ar fi fost de poveste în tot oraşul. Invitaţiile se aflau deja la poştă, primarul fusese anunţat, capela Fecioarei reţinută la parohie. A amâna toate acestea pentru capriciul unui strigoi şi al unui nebun însemna o nesocotire a uzanţelor, a judecăţii şi a cerului însuşi. Clémentine nu răspundea decât cu lacrimi. Ea nu putea fi fericită, decât căsătorindu-se cu Léon, însă mai degrabă ar fi murit, spunea ea, decât să-i acorde mâna fără îngăduinţa domnului Fougas. Ea făgădui să-l implore în genunchi, dacă era nevoie, şi să-i smulgă consimţământul.

— Dar dacă, refuză? Şi e foarte probabil!

— Îl voi implora din nou până când va spune da.

Cu toţii se uniră-n cor spre a-i dovedi că era nebună; mătuşă-sa, Léon, domnul şi doamna Renault, domnul Martout, domnul

Bonnivet şi toţi prietenii celor două familii. Ea se supuse în sfârşit, însă aproape în aceeaşi clipă uşa se deschise şi domnul Audret se năpusti în salon spunând:

— Ei bine! iată o noutate! Colonelul Fougas se bate mâine cu domnul du Marnet!

Tânăra fată căzu ca trăsnită în braţele lui Léon Renault.

— Mă pedepseşte Dumnezeu, ţipă ea. Iar pedeapsa pentru impietatea mea nu s-a lăsat aşteptată! Mă mai forţezi să-ţi dau ascultare? Voi fi târâtă oare în faţa altarului fără dezlegarea lui, în ceasul chiar când el îşi va risca viaţa?

Nimeni nu îndrăzni să mai insiste văzând-o într-o stare atât de jalnică. Léon însă îşi exprimă dorinţa sinceră ca victoria să fie de partea colonelului de cuirasieri. Era nedrept, sunt de acord, dar care îndrăgostit ar putea fi destul de virtuos ca să-i arunce piatra?

Iată în ce chip îşi petrecuse frumosul Fougas acea zi.

La ceasurile zece dimineaţa, doi dintre cei mai tineri căpitani ai lui 23 veniră să-l ia cu ceremonie pentru a-l conduce la casa colonelului. Domnul Rollon locuia într-un mic palat din epoca imperială. O placă de marmură, încrustată deasupra porţii pentru trăsuri, purta încă cuvintele: *Ministerul finanţelor*. Amintire a epocii glorioase când curtea lui Napoleon îl urma pe stăpân la Fontainebleau!

Colonelul Rollon, locotenentul-colonel, maiorul, cei trei şefi de batalion, chirurgul maior şi vreo zece-doisprezece ofiţeri aşteptau în aer liber sosirea ilustrului strigoi. Drapelul era înălţat în mijlocul curţii, sub paza portdrapelului şi a unui pluton de subofiţeri aleşi pentru această cinste. Muzica regimentului ocupa fundalul tabloului, la intrarea spre grădină. Opt mănunchiuri de arme, improvizate în aceeaşi dimineaţă de către armurierii corpului, împodobeau zidurile şi grilajul. O companie de grenadieri, cu arma la picior, stătea în aşteptare.

La intrarea lui Fougas, fanfara cântă faimosul: Pornind spre Siria; grenadierii prezentară arma; tamburii bătură de atac; subofiţerii şi soldaţii strigară: „Trăiască colonelul Fougas!”; ofiţerii se îndreptară în masă către decanul regimentului lor. Toate acestea nu erau nici regulamentare, nici disciplinare; însă

trebuie să le trecem ceva cu vederea unor bravi soldaţi care îşi regăsesc un strămoş. Pentru ei era un fel de desfrâu al gloriei.

Eroul serbării dădu mâna cu colonelul şi cu ofiţerii cu atâta efuziune de parcă reîntâlnise nişte vechi camarazi. Îi salută cordial pe subofiţeri şi pe soldaţi, se apropie de drapel, îşi puse un genunchi pe pământ, se ridică semeţ, apucă prăjina steagului, se întoarse către mulţimea atentă şi zise:

— Prieteni, după patruzeci şi şase de ani, la umbra drapelului îşi regăseşte astăzi un soldat al Franţei familia. Onoare ţie, simbol al patriei, bătrân tovarăş al victoriilor noastre, eroic sprijin al nenorocirilor noastre! Vulturul tău luminos a planat peste Europa prosternată şi tremurândă! Vulturul tău zdrobit încă lupta cu încăpăţinare împotriva destinului şi îi îngrozea pe cei puternici! Onoare ţie care ne-ai condus la glorie, ţie care ne-ai apărat de povara deznădejdii! Te-am văzut mereu înălţat în momentele de supremă primejdie, mândru drapel al ţării mele! Oamenii cădeau în jurul tău ca spicele retezate de secerător; singur, tu arătai duşmanului tău fruntea ta neînduplecată şi superbă. Gloanţele şi ghiulelele te-au ciuruit cu răni, însă niciodată cutezătorul străin n-a pus mâna pe tine. Fie ca viitorul să-ţi încingă fruntea cu noi lauri! Fie ca tu să cucereşti noi şi întinse regate, pe care fatalitatea nu ni le va mai lua înapoi! Marca epocă va renaşte; crede glasului unui războinic care iese din mormânt pentru a-ţi spune: „Înainte!” Da, o jur pe mormântul celui care ne comanda la Wagram! Vor fi zile frumoase pentru Franţa, atâta timp cât faldurile tale glorioase vor ocroti soarta bravului regiment 23!

Această elocinţă militară şi patriotică înălţă toate inimile. Fougas fu aplaudat, sărbătorit, îmbrăţişat şi aproape purtat în triumf în sala festinului. Şezând la masă în faţa domnului Rollon, ca şi cum ar fi fost un al doilea stăpân al casei, el prânzi bine, vorbi mult şi bău şi mai mult. Întâlneşti în lume oameni care ameţesc fără să bea, Fougas nu se număra printre aceştia. Deseori chiar, el mergea mult mai departe, fără să cadă.

Toasturile care se rostiră la desert se distingeau prin energie şi prin cordialitate. Vroiam să le citez pe toate la rând, însă bag seama că ele ar ocupa prea mult loc şi că ultimele, care fură

cele mai mişcătoare, nu erau de o claritate voltairiană.

Se ridicară de la masă la ceasurile două şi se îndreptară în bloc spre cafeneaua militară, unde ofiţerii lui 23 ofereau un punci celor doi colonei. Ei invitaseră, dintr-un sentiment de înaltă curtoazie, pe ofiţerii superiori ai regimentului de cuirasieri.

Fougas, mai beat el singur decât un batalion de elveţieni, distribui o groază de strângeri de mână. Însă, prin norul care îi învăluia mintea, el recunoscu figura şi numele domnului du Marnet, şi se strâmbă. Între ofiţeri şi mai ales între ofiţerii de arme diferite, politeţea e niţel excesivă, eticheta cam severă, amorul propriu cam susceptibil. Domnul du Marnet, care era un om de lume, înţelese după atitudinea domnului Fougas că nu se afla în prezenţa unui prieten.

Punciul apăru, pâlpâi, se stinse în puterea sa şi fu împărţit cu polonicul în vreo şaizeci de pahare. Fougas ciocni cu toată lumea, în afară de domnul du Marnet. Conversaţia, care era variată şi zgomotoasă, ridică cu imprudenţă o chestiune de meserie. Un comandant de cuirasieri îl întrebă pe Fougas dacă văzuse acea admirabilă şarjă a lui Bourdesoulle care i-a aruncat pe austrieci în valea Pauen. Fougas cunoscuse personal pe generalul Bourdesoulle şi văzuse cu ochii lui frumoasa manevră de cavalerie grea care decisese victoria de la Dresda. Însă el se gândi să-i fie dezagreabil domnului du Marnet, afectând un aer de ignoranţă sau de indiferenţă.

— Pe vremea noastră, zise el, cavaleria servea îndeosebi după bătălie; noi o foloseam pentru a-i aduna pe inamicii pe care îi risipisem.

Se ridicară proteste puternice, fu aruncat în balanţă numele lui Murat.

— Fără-ndoială, fară-ndoială, zise el clătinând din cap, Murat era un bun general în micul său domeniu; el era perfect satisfăcător pentru ceea ce se aştepta de la el. Dacă, însă, cavaleria îl avea pe Murat, infanteria îl avea pe Napoleon.

Domnul du Marnet observă în mod judicios că Napoleon, dacă cineva ar ţine neapărat să-l confişte în folosul unei singure arme, ar aparţine artileriei.

— Chiar doresc asta, domnule, răspunse Fougas, artileria şi infanteria. Artileria de departe, infanteria de aproape… cavaleria pe alături.

— Încă o dată iertare, reluă domnul du Marnet, vreţi să spuneţi pe laturi, ceea ce e cu totul altceva.

— Pe laturi, pe alături, nu-mi pasă! În ceea ce mă priveşte, dacă aş fi comandant şef, aş pune cavaleria deoparte.

Mai mulţi ofiţeri de cavalerie se aruncau deja în discuţie. Domnul du Marnet îi opri şi făcu semn că dorea să-i răspundă singur lui Fougas.

— Şi pentru ce, mă rog, aţi pune cavaleria deoparte?

— Deoarece cavaleristul este un soldat incomplet.

— Incomplet!

— Da, domnule, iar dovada este că statul e obligat să cheltuiască patru sau cinci sute de franci pe un cal, pentru a-l completa! Iar atunci când calul primeşte un glonte sau o lovitură de baionetă, cavaleristul nu mai e bun de nimic. Aţi văzut vreodată un călăreţ pe jos? E ceva nostim!

— Eu mă văd zilnic umblând pe jos, şi nu mă găsesc ridicol.

— Sunt prea politicos ca să vă contrazic!

— Iar cu domnule, sunt prea drept pentru a opune un paradox altuia. Ce-aţi crede despre logica mea, (ideea nu-mi aparţine, am găsit-o într-o carte), dacă v-aş spune: Stimez infanteria, dar infanteristul este un soldat incomplet, un dezmoştenit, un infirm lipsit de acel complement firesc al războinicului, care se numeşte cal! Îi admir curajul, recunosc că se face util în bătălii, dar, în sfârşit, sărmanul, nu are decât două picioare în serviciul său, pe când noi avem patru! Găsiţi că un călăreţ pe jos este ridicol; dar infanteristul este oare totdeauna foarte strălucit atunci când i se pune un cal între picioare? Am văzut excelenţi căpitani de infanterie pe care ministrul de război îi punea cu cruzime în încurcătură numindu-i şefi de batalion. Ei spuneau, scărpinându-se-n ureche: „Nu totul e să urci în grad, mai trebuie să urci şi pe cal!”

Această glumă veche amuză o clipă auditoriul. Râseră, iar lui Fougas încet-încet îi sări muştarul.

— În vremea mea, zise el, un infanterist devenea cavalerist în douăzeci şi patru de ceasuri, iar aceluia care ar vrea să facă o partidă de călărie cu mine, cu sabia-n mână, i-aş arăta eu ce înseamnă infanteria!

— Domnule, răspunse rece domnul du Marnet, nădăjduiesc că prilejurile nu vă vor lipsi la război. Acolo îşi arată un adevărat soldat talentul şi curajul. Infanterişti şi cavalerişti, noi aparţinem cu toţii Franţei. Pentru dânsa beau eu, domnule, şi sper că nu veţi refuza să ciocniţi paharul cu mine. Pentru Franţa!

Era, pe crucea mea, un lucru fain vorbit şi bine încheiat. Clinchetele paharelor dădură dreptate domnului du Marnet. Fougas însuşi se apropie de adversarul său şi ciocni sincer cu el. Însă îi spuse la ureche, graseind apăsat:

— Sper, la rândul meu, că nu veţi refuza partida de sabie pe care am avut onoarea să v-o ofer?

— Cum doriţi, zise colonelul de cuirasieri.

Strigoiul, mai beat ca oricând, ieşi din mulţime împreună cu doi ofiţeri pe care îi luă la-ntâmplare. Le declară că se considera ofensat de domnul du Marnet, că provocarea era făcută şi acceptată, şi că afacerea avea să meargă de la sine.

— Cu atât mai mult, adăugă el confidenţial, cu cât există o femeie între noi! Iată condiţiile mele, cu totul în onoarea infanteriei, a armatei şi a Franţei: ne vom lupta călare, goi până la centură, călărind fără şa pe doi armăsari! Arma? sabia de cavalerie! La prima sângerare! Vreau să aplic o lecţie unui marţafoi, nicidecum să răpesc un soldat Franţei!

Aceste condiţii fură socotite absurde de martorii domnului du Marnet; fură acceptate totuşi, căci onoarea militară cere să fie înfruntate toate primejdiile, chiar absurde.

Fougas folosi restul zilei ducându-i la exasperare pe bieţii Renault. Mândru de puterea ce-o exercita asupra Clémentinei, îşi declară intenţiile, jură s-o ia de soţie îndată ce-şi va fi redobândit gradul, familia şi averea şi îi interzise să dispună, până atunci, de ea însăşi. Îi repezi pe Léon şi pe părinţii acestuia, le refuză serviciile şi părăsi casa lor după un solemn schimb de cuvinte grele. Léon încheie spunând că nu-şi va ceda

soţia decât o dată cu viaţa; colonelul ridică din umeri şi se întoarse pe călcâie, luând cu el, fără să se sinchisească, hainele tatălui şi pălăria fiului. Ceru 500 de franci domnului Rollon, închirie o cameră la hotelul Cadran-Bleu, se culcă fără să cineze şi dormi neîntors până la sosirea martorilor săi.

Nu fu nevoie să i se povestească ce se petrecuse în ajun. Aburii punciului şi ai somnului se risipiră într-o clipă. Îşi cufundă capul şi mâinile într-un ciubăr cu apă rece şi zise:

— Iată toaleta mea. Acum, vive l'Empereur! Să facem alinierea!

Terenul ales de comun acord era câmpul de manevre. Acesta e o câmpie nisipoasă, înconjurată de pădure, la o bună depărtare de oraş. Toţi ofiţerii din garnizoană se duseră acolo singuri; nu trebui să-i invite nimeni. Numeroşi soldaţi alergară acolo în ascuns şi ocupară locurile în copaci. Jandarmeria însăşi împodobea cu prezenţa sa această mică serbare de familie. Lumea mergea să vadă încleştându-se într-un turnir eroic nu numai infanteria şi cavaleria, dar şi vechea şi noua armată. Spectacolul răspunse pe deplin aşteptării publicului. Nimeni nu fu ispitit să fluiere piesa şi toată lumea fu mulţumită pentru banii daţi.

La ceasurile nouă precis, combatanţii intrară în arenă împreună cu cei patru martori şi cu judecătorul de câmp. Fougas, gol până la centură, era frumos ca un zeu tânăr. Trupul său zvelt şi nervos, capul său surâzător şi semeţ, virila cochetărie a mişcărilor sale îi aduseră un succes de la intrare. El îşi cabra calul englezesc şi saluta asistenţa cu vârful sabiei.

Domnul du Marnet, blond, puternic, destul de păros, modelat ca un Bacchus indian şi nu ca un Achille, lăsa să i se vadă pe frunte un nor uşor de nelinişte. Nu trebuia să fii vrăjitor ca să ghiceşti că acest duel în *naturalibus,* sub ochii propriilor săi ofiţeri, îi părea inutil şi chiar ridicol. Calul său era un demi-sânge *percheron*, un animal viguros şi focos.

Martorii lui Fougas călăreau destul de prost; ei îşi împărţeau atenţia între luptă şi scările şeii lor. Domnul du Marnet alesese pe cei mai buni doi călăreţi din regimentul său, un şef de escadron şi un căpitan comandant. Judecătorul de câmp era

colonelul Rollon, excelent călăreţ.

La semnalul pe care acesta îl dădu, Fougas goni drept spre adversarul său, prezentând vârful sabiei în poziţia de gardă, ca un soldat de cavalerie care-i atacă pe infanterişti în careu. Dar el se opri la trei lungimi de cal şi descrise în jurul domnului du Marnet şapte sau opt cercuri rapide, întocmai ca un arab într-o *fantasia*. Domnul du Marnet, obligat să se învârtă pe loc, apărându-se din toate părţile, dădu pinteni calului, rupse cercul, ieşi în câmp liber şi ameninţă să reînceapă aceeaşi manevră în jurul lui Fougas. Însă strigoiul nu-l aşteptă. El o luă la fugă în mare galop şi făcu un tur de hipodrom, mereu urmărit de domnul du Marnet. Cuirasierul, mai greu şi călărind un cal mai puţin iute, fu distanţat. El se răzbună, strigându-i lui Fougas: „Hei! Domnule! trebuia să-mi spui că e o alergare şi nu o luptă! Mi-aş fi luat cravaşa în locul spadei!” Însă deja Fougas se întorcea asupra lui, gâfâind şi furios. „Aşteaptă-mă acolo! strigă el; ţi l-am arătat pe călăreţ, acum ai să-l vezi pe soldat!”

Şi îi dădu cu vârful sabiei o lovitură care l-ar fi străpuns ca pe un cerc de butoi, dacă domnul du Marnet n-ar fi reuşit să pareze la timp. El ripostă printr-o frumoasă lovitură de cuartă, destul de puternică pentru a-l despica în două pe infailibilul Fougas. Dar celălalt era mai agil ca o maimuţă. Pară cu tot corpul, lăsându-se să alunece la pământ, şi sări în spinarea calului său în aceeaşi clipă.

— Complimentele mele! spuse domnul du Marnet. Nici la circ nu se face mai bine!

— Şi nici la război, răspunse celălalt. Ah! sceleratule! Batjocoreşti vechea armată? Ţine! Ratat! Mulţumesc pentru ripostă, dar încă nu e cea bună; n-am să mor din asta! Na! Ţine! Ţine! Ah! pretinzi că infanteristul e un om incomplet! Noi o să-ţi descompletăm membrele! Na, cizmă! A parat-o! Şi crede poate că se va plimba diseară pe sub ferestrele Clémentinei! Na! Ţine pentru Clémentine, şi ţine pentru infanterie! O parezi şi pe asta? Da, trădătorule! Dar asta? Iarăşi! nu cumva ai să le parezi pe toate, dumnezeii mamii ei! Victorie! Ah! domnule! Îţi curge sânge! Ce-am făcut? La naiba spada şi calul şi tot! Maior! maior, dă fuga iute! Domnule, dă-ţi drumul în braţele mele! Animal ce

sunt! Ca şi când toţi soldaţii n-ar fi fraţi! Prietene, iartă-mă! Aş vrea să răscumpăr fiecare picătură din sângele tău cu tot sângele meu! Mizerabilul de Fougas, incapabil să-şi stăpânească patimile-i feroce! O dumneata, Esculap al lui Marte! spune-mi că firul zilelor nu-i va fi curmat! Nu i-aş supravieţui, căci e un viteaz!

Domnul du Marnet avea o crestătura magnifică ce-i brăzda braţul şi flancul stâng iar sângele şiroia înfiorător. Chirurgul, care se aprovizionase cu apă hemostatică, se grăbi să oprească hemoragia. Rana era mai mult lungă decât profundă; putea fi vindecată în câteva zile. Fougas îl purtă el însuşi pe adversarul său la trăsură şi nu fu lucrul pe care-l făcu cu cea mai mică energie. Vroi neapărat să se alăture celor doi ofiţeri care-l duceau pe domnul du Marnet acasă; îl copleşi pe rănit cu proteste şi îi jură tot drumul o prietenie veşnică. Ajunşi acasă, îl culcă, îl sărută, îl scaldă în lacrimile sale şi nu-l părăsi decât atunci când îl auzi sforăind.

Bătea de Ceasurile şase; el se duse să cineze la hotel împreună cu martorii săi şi cu judecătorul de câmp, pe care-i invitase după bătălie. Îi trată magnific şi se ameţi la fel.

15

ÎN CARE SE VA VEDEA CĂ NU ESTE CALE LUNGĂ DE LA CAPITOLIU LA STÂNCA TARPEIANĂ

A doua zi, după o vizită la domnul du Marnet, îi scrise Clémentinei:

> *Lumina vieţii mele, eu părăsesc aceste locuri, martore ale funestului meu curaj şi depozitare ale iubirii mele. În sânul capitalei, la picioarele tronului îmi port eu primii paşi. Dacă moştenitorul zeului bătăliilor nu este surd la glasul sângelui ce-i curge în vine, el îmi va redea spada şi epoleţii pentru ca eu să le depun la picioarele tale. Să-mi fii credincioasă, aşteaptă, nădăjduieşte: fie ca aceste rânduri să-ţi slujească drept talisman împotriva primejdiilor ce-ţi ameninţă independenţa. O, Clémentine a mea, păstrează-te pentru al tău*
>
> VICTOR FOUGAS

Clémentine nu-i răspunse nimic, însă, în clipa când el urcă în vagon, fu acostat de un comisioner care îi înmână un frumos portofel din piele roşie şi o luă la fugă de-i sfârâiau călcâiele. Carnetul acesta nou-nouţ, solid şi bine închis, conţinea o mie douăsute de franci în bancnote, toate economiile tinerei fete. Fougas nu avu timp să chibzuiască asupra acestui subiect delicat. El fu împins în vagon, locomotiva fluieră şi trenul porni.

Colonelul începu prin a rememora diferitele evenimente care se succedaseră în viaţa sa în mai puţin de o săptămână. Arestarea sa pe gheţurile Vistulei, condamnarea sa la moarte, captivitatea în fortăreaţa de la Liebenfeld, deşteptarea sa la Fontainebleau, invazia din 1814, întoarcerea din insula Elba, cele o sută de zile, moartea împăratului şi a regelui Romei, restauraţia bonapartistă din 1852, întâlnirea unei tinere fete întru totul asemănătoare eu Clémentine Pichon, drapelul

regimentului 23, duelul cu un colonel de cuirasieri, toate acestea, lui Fougas, nu-i luaseră mai mult de patru zile! Noaptea din 11 noiembrie 1813 spre 17 august 1859 îi părea chiar ceva mai puţin lungă decât altele; era singura dată când dormise neîntors şi fără vise.

Un spirit mai puţin activ, o inimă mai puţin fierbinte ar fi căzut poate într-o oarecare melancolie. Căci, în sfârşit, cel care a dormit patruzeci şi şase de ani trebuie să se simtă cam dezrădăcinat în propria-i ţară. Fără rude, fără prieteni, fără un chip cunoscut pe toată faţa pământului! Adăugaţi o mulţime de cuvinte, de idei, de obiceiuri, de invenţii noi care îl fac să simtă nevoia unui cicerone şi care îi dovedesc că este un străin. Însă Fougas, redeschizând ochii, se aruncase direct în miezul acţiunii, urmând preceptul lui Horaţiu. Îşi improvizase prieteni, duşmani, o armată, un rival. Fontainebleau, al doilea oraş natal al său, era în mod provizoriu centrul existenţei sale. Aici se simţea iubit, urât, temut, admirat, în sfârşit, cunoscut. El ştia că în această subprefectură numele său n-ar mai putea fi rostit fără a trezi un ecou. Dar ceea ce îl lega mai ales de epoca modernă era înrudirea sa bine stabilită cu marea familie a armatei. Pretutindeni unde fâlfâie un drapel francez, soldatul, tânăr sau bătrân, se simte acasă. În jurul acestei clopotniţe a patriei, în alt chip scumpă şi sacră decât clopotniţa din sat, limba, ideile, instituţiile se schimbă puţin. În zadar mor oamenii; ei sunt înlocuiţi cu alţii care le seamănă, care gândesc, vorbesc şi acţionează la fel; care nu se mulţumesc să îmbrace uniforma înaintaşilor lor; ci le moştenesc şi amintirile, gloria lor dobândită, tradiţiile lor, glumele, anumite intonaţii ale glasului lor. Acest lucru explică subita prietenie a lui Fougas pentru noul colonel al lui 23, după o primă pornire de gelozie, precum şi brusca simpatie pe oare o dovedi faţă de domnul du Marnet, îndată ce văzu curgându-i sângele din rană. Certurile între soldaţi sunt discuţii de familie, care nu desfiinţează rudenia.

Ferm convins că nu era singur pe lume, domnul Fougas se bucura de toate obiectele noi pe care civilizaţia i le punea sub ochi. Iuţeala drumului de fier îl ameţea în mod pozitiv. Era cuprins de un adevărat entuziasm pentru această forţă a

aburului, a cărei teorie rămânea literă moartă pentru el, dar el se gândea la rezultate:

„Cu o mie de maşini ca aceasta, cu două mii de tunuri ghintuite şi cu două sute de mii de vlăjgani ca mine, Napoleon ar fi cucerit lumea în şase săptămâni. Pentru ce tânărul ăsta care se află la tron nu se slujeşte oare de instrumentele pe care le are în mână? Poate că nu s-a gândit la asta. Bun, am să văd eu. Dacă o să-mi lase impresia unui om de ispravă, am să-i prezint ideea mea, el o să mă numească ministru de război şi – înainte marş!"

Ceruse să i se explice la ce foloseau acele lungi fire de oţel care aleargă pe stâlpi de-a lungul drumului.

„Fir-ar să fie! zicea el, iată nişte aghiotanţi rapizi şi discreţi. Puneţi toată chestia asta în mâinile unui şef de stat-major ca Berthier şi universul va fi prins ca într-o plasă prin simpla voinţă a unui om!"

Meditaţia îi fu întreruptă, la trei kilometri de Melun, de sunetele unei limbi străine. Ciuli urechea, apoi sări în sus în colţul său ca un om care s-a aşezat pe o legătură de spini. Oroare! era engleza! Unul din acei monştri care l-au asasinat pe Napoleon în Sfânta Elena, pentru a-şi asigura monopolul bumbacului, intrase în compartiment împreună cu o femeie destul de drăguţă şi cu doi copii magnifici.

— Conductor! opreşte! strigă Fougas, aplecându-se cu trupul pe jumătate în afara portierei.

— Domnule, îi spuse englezul într-o franceză corectă, vă sfătuiesc să aveţi răbdare până la staţia următoare. Conductorul nu vă aude şi riscaţi să cădeţi pe linie. Dacă de-acum încolo v-aş putea fi de folos cu ceva, am aici un clondir cu rachiu şi o farmacie de voiaj.

— Nu, domnule, răspunse Fougas pe tonul cel mai arogant. N-am nevoie de nimic şi mai degrabă aş muri decât să accept ceva de la un englez! Chem conductorul pentru a mă muta în alt vagon şi a-mi purifica ochii de un duşman al împăratului!

— Vă asigur, domnule, replică englezul, că eu nu sunt un duşman al împăratului. Am avut cinstea de a fi primit la dânsul atunci când locuia la Londra; el a binevoit chiar să se oprească

pentru câteva zile la micul meu castel din Lancashire.

— Cu atât mai bine pentru dumneata dacă acest tânăr este destul de amabil pentru a uita ce i-aţi făcut familiei sale; dar Fougas nu va ierta niciodată crimele voastre împotriva ţării mele!

Acestea spuse, întrucât trenul intra în gara Melun, deschise portiera şi se năpusti în alt compartiment. Se trezi singur în faţa a doi domni tineri care nu aveau fizionomii engleze şi care vorbeau franceza cu cel mai pur accent din Touraine. Şi unul şi celălalt îşi purtau emblemele la degetul mic, pentru ca nimeni să nu ignore calitatea lor de gentilomi. Fougas era prea plebeian pentru a gusta prea mult nobilimea; însă, ieşind dintr-un compartiment populat de insulari, fu fericit să întâlnească doi francezi.

— Prieteni, zise el aplecându-se spre ei cu un zâmbet cordial, noi suntem copii ai aceleiaşi mume. Vă salut; aspectul dumneavoastră mă întremează!

Cei doi tineri făcură ochii mari, se înclinară pe jumătate şi se izolară în conversaţia lor, fără a răspunde în alt mod avansurilor lui Fougas.

— Prin urmare, dragul meu Astophe, zicea unul, l-ai văzut pe rege la Froshdorf?

— Da, bunul meu Améric; şi m-a primit cu graţia cea mai mişcătoare. „Viconte, mi-a spus el, dumneavoastră sunteţi dintr-un sânge cunoscut pentru fidelitatea sa. Ne vom aminti de dumneavoastră, în ziua în care Dumnezeu ne va restabili pe tronul strămoşilor noştri. Spuneţi bravei noastre nobilimi din Touraine că implorăm rugăciunile ei şi că noi nu o uităm niciodată în rugăciunile noastre”.

— Pitt şi Cobourg! murmură Fougas printre dinţi. Uite doi voinici care conspiră cu armata lui Conde! Răbdare, însă!

Strânse pumnii şi trase cu urechea.

— Nu ţi-a spus nimic despre politică?

— Câteva vorbe-n vânt. Între noi fie zis, eu nu cred că se prea ocupă de asta; el aşteaptă evenimentele.

— Nu va mai aştepta multă vreme.

— Cine ştie?

— Cum aşa! cine ştie? Imperiul nu o mai duce nici şase luni. De Montereau o spunea încă lunea trecută, la mătuşa mea, călugăriţa.

— Eu le dau un an, deoarece campania lor din Italia i-a întărit în rândul poporului de jos. O! nu m-am jenat să i-o spun regelui!

— Pe toţi dracii! domnilor, e prea de tot! îi întrerupse Fougas. Oare în Franţa nişte francezi să vorbească astfel despre instituţiile franceze? Întoarceţi-vă la stăpânul vostru, spuneţi-i că imperiul este veşnic, deoarece este întemeiat pe granitul popular şi cimentat cu sângele eroilor. Iar dacă regele vă întreabă cine a spus asta, să-i răspundeţi: colonelul Fougas, decorat la Wagram de propria mână a împăratului!

Cei doi tineri se priviră, schimbară un zâmbet, iar vicontele spuse către marchiz:

— What is that?

— A mad man.

— No, dear: a mad dog.

— Nothing else[2].

— Foarte bine, domnilor, strigă colonelul. Vorbiţi englezeşte acum; sunteţi demni de asta!

Se mută în alt compartiment la staţia următoare şi dădu peste un grup de pictori tineri. Îi numi discipoli ai lui Xeuxis şi le ceru veşti despre Gerard, despre Gros şi despre David. Domnii aceştia găsiră gluma originală şi îi recomandară să meargă să-l vadă pe Talma în noua tragedie a lui Arnault.

Fortificaţiile Parisului îl uimiră mult, îl scandalizară un pic.

— Nu-mi place asta, spuse el vecinilor săi. Adevăratul zid de apărare al Capitalei este curajul unui mare popor. A îngrămădi bastioane în jurul Parisului înseamnă a spune duşmanului că poate birui Franţa.

Trenul se opri în sfârşit în gara Mazas. Colonelul, care nu avea bagaje, porni ţanţoş, cu mâinile în buzunare, în căutarea hotelului Nantes. Cum petrecuse trei luni la Paris prin anul 1810, el credea că ştie bine oraşul. Iată de ce nu întârzie să se rătăcească, ajungând aici. Însă, în diferitele cartiere pe care le străbătu la-ntâmplare, el admiră marile schimbări care se

făcuseră în absenţa sa. Fougas adora străzile foarte lungi, foarte largi, mărginite de case mari, uniforme; el fu obligat să recunoască că edilitatea pariziană se apropia activ de idealul său. Nu era încă perfecţiunea absolută, dar ce progres!

Printr-o iluzie foarte naturală, el se opri de douăzeci de ori pentru a saluta figuri cunoscute; nimeni nu-l recunoscu însă.

După cinci ceasuri de mers, ajunse în Place du Carroussel. Hotelul Nantes nu mai era acolo; în schimb, Luvrul fusese terminat. Fougas pierdu un sfert de ceas privind acest monument. Şi o jumătate de ceas contemplând doi zuavi din gardă, care jucau pichet. El se informă dacă împăratul se afla la Paris; i se arătă drapelul care fâlfâia pe Tuileries.

„Bun, zise el, trebuie însă mai întâi să mă îmbrac în haine noi."

Reţinu o cameră la hotelul din strada Saint-Honoré şi-l întrebă pe băiatul de servici care era cel mai celebru croitor din Paris. Băiatul îi împrumută un *Almanah al comerţului.* Fougas căută pe cizmarul împăratului, pe lenjerul împăratului, pe pălărierul, pe croitorul, pe frizerul, pe mănuşarul împăratului; îşi notă numele şi adresele lor în carnetul primit de la Clémentine, după care luă o trăsură şi porni după cumpărături.

Cum avea piciorul mic şi bine format, el găsi fără dificultate încălţăminte de gata; i se făgădui de asemenea să i se aducă în cursul serii toată lenjeria de care avea nevoie. Însă atunci când îi explică pălărierului ce fel de obiect avea de gând să-şi planteze pe cap, el întâmpină mari dificultăţi. Idealul său era o pălărie enormă, largă sus, îngustă la bază, îngroşată la margini, cambrată în spate şi în faţă; pe scurt, mobila istorică căreia întemeietorul Boliviei îi dăduse odinioară numele său. A fost nevoie să se răscolească magaziile şi să se scotocească până şi arhivele pentru a se găsi ce dorea el.

— În sfârşit! exclamă pălărierul, iată obiectul dumneavoastră. Dacă e pentru un costum de teatru, veţi fi mulţumit: efectul comic este asigurat.

Fougas răspunse sec că pălăria aceasta era mult mai puţin ridicolă decât toate cele care circulau pe străzile Parisului.

La celebrul croitor din rue de la Paix, avu loc aproape o

bătălie.

— Nu, domnule, spuse Alfred, n-am să vă fac niciodată o redingotă cu brandemburguri şi un pantalon à la cosaque! Duceţi-vă la Babin ori la Moreau, dacă doriţi un costum de carnaval; dar nu se va putea spune că un bărbat atât de bine făcut a ieşit de la noi în chip de caricatură!

— Tunetu' şi patria! răspundea Fougas; dumneata eşti cu un cap mai mare ca mine, domnule uriaş, dar eu sunt colonel al marelui Imperiu şi nu tamburii majori sunt cei care trebuie să dea ordine coloneilor!

Diavolul acesta de om avu ultimul cuvânt. I se luă măsura, se deschise un album şi i se promise că va fi îmbrăcat, în douăzeci şi patru de ore, după ultima modă din 1813. I se arătară stofe pe alese, stofe englezeşti. Le refuză cu dispreţ.

— Postav albastru francez, spuse el, şi fabricat în Franţa! Şi croieşte-mi-l în aşa fel ca toţi cei care mă vor vedea trecând în civil să exclame: „E un militar”!

Ofiţerii din vremea noastră au exact cochetăria inversă; ei se străduiesc să semene cu toţi ceilalţi *gentlemeni* atunci când îmbracă haina civilă.

Fougas îşi comandă, în strada Richelieu, un guler de satin negru care ascundea cămaşa şi se ridica până la urechi; apoi coborî spre Palais-Royal, intră într-un restaurant celebru şi comandă o cină. Cum prânzise la botul calului într-o patiserie de pe bulevard, pofta sa, aţâţată de atâta umblat, făcu minuni. Bău şi mâncă aşa cum o făcea la Fontainebleau. Însă nota de plată îi păru greu de digerat: avea de dat o sută zece franci şi câteva centime. „Drace! zise el, viaţa s-a scumpit la Paris!” Rachiul intra în acest total pentru o sumă de nouă franci. I se servise o sticlă şi un păhărel cât un degetar; jucăria aceea îl amuzase pe Fougas; găsi distractiv să-l umple şi să-l golească de douăsprezece ori. Însă, ridicându-se de la masă, el nu era beat: o veselie plăcută, nimic mai mult, îi reveni fantezia să recâştige câteva monede de o sută de centime pe numărul 113. Un negustor de sticle stabilit în casă îl informă că Franţa nu mai juca de vreo treizeci de ani. Porni mai departe până la Theâtre-Français pentru a vedea dacă nu cumva comedianţii Imperiului

dădeau vreo frumoasă tragedie, dar afişul îi displăcu. Comedii moderne, jucate de actori noi! Nici Talma, nici Fleury, nici Thenard, nici soţii Baptiste, nici domnişoara Mars, nici domnişoara Raucourt! Se înfiinţă la Operă, unde se dădea *Carol al VI-lea*. Muzica îl năuci la început; nu era obişnuit să audă atâta zgomot în afara câmpurilor de luptă. Curând, totuşi, urechile sale deveniră mai rezistente la vacarmul instrumentelor, oboseala zilei, plăcerea de a şedea comod, acţiunea digestiei, îl făcură să aţipească. Se deşteptă cu o tresărire la acest faimos cântec patriotic:

Război tiranilor! în veci de veci, în Franţa,
Englezul nu va fi stăpân!

— Nu! răcni el, întinzând braţele spre scenă. Nicicând! s-o jurăm cu toţi împreună pe altarul sacru al patriei! Piară perfidul Albion! Vive l'Empereur!

Spectatorii de la parter şi din fotoliile de orchestră se ridicară în acelaşi timp, mai puţin pentru a se asocia jurământului lui Fougas cât pentru a-i impune tăcere. În antractul următor, un comisar de poliţie îi spuse la ureche că atunci când ai luat o asemenea cină mergi la culcare în linişte, în loc să tulburi reprezentaţia de la Operă.

El răspunse că cinase după cum îi era obiceiul şi că acea explozie a unui sentiment patriotic nu pornea din stomac.

— Dar, spuse el, întrucât în acest palat al opulenţei trândave ura faţă de duşman este stigmatizată ca o crimă, mă duc să respir un aer mai liber şi să salut templul Gloriei înainte de a merge la culcare.

— Veţi face foarte bine, spuse comisarul.

Se îndepărtă, mai semeţ şi cu pieptul mai bombat ca oricând, ajunse la linia bulevardelor şi o străbătu cu paşi mari până la templul corinthian de la capătul ei. În drum, admiră mult iluminatul oraşului. Domnul Martout îi explicase fabricarea gazului, el nu înţelesese nimic, dar flacăra aceea roşie şi vie era pentru ochii săi o adevărată încântare.

Când ajunse în dreptul monumentului care domină intrarea străzii Royale, se opri pe trotuar, se reculese o clipă şi zise:

— Inspiratoare a acţiunilor frumoase, văduvă a marelui

biruitor al Europei, o, Glorie! primeşte omagiul amantului tău Victor Fougas! Pentru tine am îndurat foamea, sudoarea şi nămeţii şi am mâncat pe cel mai credincios dintre bidivii. Pentru tine, sunt gata să înfrunt alte primejdii şi să văd din nou moartea în faţă pe toate câmpurile de bătaie. Eu te prefer fericirii, bogăţiei, puterii. Nu refuza ofranda inimii mele şi jertfa sângelui meu. Drept răsplată pentru atâta iubire, eu nu cer decât un surâs din ochii tăi şi un laur căzut din mâna ta!

Rugăciunea asta ajunse fierbinte la urechile sfintei Maria-Magdalena, protectoarea fostului templu al Gloriei. Tot astfel achizitorul unui castel primeşte câteodată o scrisoare adresată fostului proprietar.

Fougas se întoarse, trecând prin rue de la Paix şi prin piaţa Vendôme, şi salută singura figură cunoscută pe care o mai întâlnea în Paris. Noul costum al lui Napoleon de pe coloană nu-i era defel pe plac. El prefera, mica pălărie în locul coroanei şi redingota cenuşie în locul mantiei teatrale.

Noaptea fu agitată. Mii de planuri diferite se încrucişau în toate sensurile în creierul colonelului. El îşi pregătea discursurile pe care avea să le ţină împăratului, adormea în mijlocul unei fraze şi se trezea tresărind, crezând că a prins o idee care dispărea brusc. Stinse şi aprinse lumânarea de douăzeci de ori. Amintirea Clémentinei se amesteca în răstimpuri cu visurile războiului şi cu utopiile politicii; însă trebuie să mărturisesc că în planul secund chipul fetei nu-l părăsi deloc.

Pe cât de lungă îi păru acea noapte, pe atât de scurtă îi păru dimineaţa următoare. Ideea de a-l vedea în faţă pe noul stăpân al Imperiului îl ameţea şi îl îngheţa rând pe rând. Nădăjdui o clipă că îi va lipsi ceva din costumaţie, că un furnizor îi va oferi un pretext onorabil pentru a amâna această vizită pe a doua zi. Însă toată lumea dovedi o promptitudine exasperantă. La ceasurile douăsprezece precis, pantalonii *à la cosaque* şi redingota cu brandemburguri se etalau pe capul patului, alături de faimoasa pălărie à la Bolivar.

„Să ne-mbrăcăm! zise Fougas. Tânărul acela poate că nu va fi acasă. În cazul ăsta, am să-mi las numele şi am să aştept să mă

cheme”.

Se făcu frumos în felul său şi, ceea ce va părea poate de necrezut cititoarelor mele, Fougas, cu guler de satin negru şi în redingotă cu brandemburguri, nu era nici urât, nici chiar ridicol. Statura sa înaltă, trupul său zvelt, chipul său semeţ şi hotărât, mişcările sale bruşte formau o anumită armonie cu acel costum din alte vremuri. Era bizar, atâta tot. Pentru a căpăta un pic de aplomb, intră într-un restaurant, mâncă patru cotlete, o pâine de două livre şi o bucată de brânză, şi bău două sticle de vin. Cafeaua şi păhărelul care-i urmă îl reţinură până la ceasurile două. Acesta era momentul pe care şi-l fixase pentru sine.

Îşi înclină uşor pălăria pe-o ureche, îşi butonă mănuşile din piele de căprioară, tuşi energic de două-trei ori în faţa santinelei din strada Rivoli şi o coti vitejeşte pe lângă ghişeul de la Echelle.

— Domnule! strigă portarul, pe cine căutaţi?

— Pe împărat!

— Aveţi bilet de audienţă?

— Colonelul Fougas n-are nevoie de aşa ceva. Du-te şi interesează-te la acela care planează deasupra pieţii Vendôme: îi va spune că numele lui Fougas a fost întotdeauna sinonim cu vitejie şi credinţă.

— L-aţi cunoscut pe împăratul dintâi?

— Da, hâtrule, şi i-am vorbit cum îţi vorbesc ţie.

— Adevărat? Dar ce vârstă aveţi prin urmare?

— Şaptezeci de ani după orologiul timpului, douăzeci şi patru de ani pe tabletele istoriei!

Portarul îşi ridică ochii la cer murmurând:

„Încă unul! E al patrulea pe săptămâna asta!”

El făcu un semn unui domn mărunt, îmbrăcat în negru, care îşi fuma pipa în curtea Tuileriilor, apoi îi spuse lui Fougas, punându-i mâna pe braţ:

— Bunul meu prieten, pe împărat vrei să-l vezi?

— Ţi-am mai spus o dată, familiar personaj ce eşti!

— Ei bine! ai să-l vezi astăzi. Domnul care vine încoace, cu pipă, este cel care introduce vizitele; el te va conduce. Dar

împăratul nu e la Castel. E plecat la ţară. Dumitale ţi-e totuna, nu-i aşa, dacă mergi la ţară?

— Ce dracu ai vrea să am împotrivă?

— Cu atât mai mult cu cât n-ai să mergi pe jos. Ţi s-a adus deja o trăsură. Haide, urcă, bunul meu prieten, şi fii cuminte!

Două minute mai târziu, Fougas, însoţit de un agent, călătorea spre biroul comisarului de poliţie.

Treaba nu dură mult. Comisarul care-l primi era acelaşi care îi vorbise în ajun la Operă. Fu chemat un medic care dădu cel mai frumos verdict de monomanie care a trimis vreodată un om la Charenton. Toate acestea fură făcute cu politeţe, frumos, fără o vorbă care ar fi putut să-l pună pe colonel în gardă şi să-l avertizeze despre soarta ce i se rezerva. El găsea numai că acest ceremonial era lung şi bizar, şi pregătea în legătură cu asta câteva fraze bine simţite, pe care îşi făgăduia să le facă auzite de împărat.

I se îngădui în sfârşit să pornească la drum. Fiacrul se afla tot acolo; introducătorul îşi aprinse iarăşi pipa, spuse trei vorbe vizitiului şi se aşeză în dreapta colonelului. Trăsura porni la trap, ajunse la bulevard şi o apucă în direcţia Bastiliei.

Ea ajungea prin dreptul porţii Saint-Martin, şi Fougas, cu faţa spre portieră, continua să-şi pregătească improvizaţia, când o caleaşca, trasă de doi roibi superbi, trecu, ca să zicem aşa, pe sub nasul visătorului. Un bărbat voluminos, cu mustaţa cenuşie, întoarse capul şi strigă:

— Fougas!

Robinson descoperind în insula sa amprenta unui picior omenesc nu fu nici mai uluit nici mai încântat decât Fougas auzind acel strigăt: „Fougas!” Să deschidă portiera, să sară pe macadam, să alerge la caleaşcă, să se arunce în ea dintr-o săritură fără a atinge scara şi să cadă în braţele bărbatului voluminos cu mustaţă cenuşie: toate astea îi luară o secundă. Caleaşca plecase de mult atunci când agentul de poliţie, în galop, urmat de fiacrul său în trap mărunt, începu să alerge încolo şi încoace pe linia bulevardelor, întrebând pe toţi sergenţii de stradă dacă nu văzuseră trecând un nebun.

16

MEMORABILA ÎNTREVEDERE A COLONELULUI FOUGAS CU M.S. ÎMPĂRATUL FRANCEZILOR

Sărind de gâtul bărbatului voluminos cu mustaţă cenuşie, Fougas era convins că-l îmbrăţişa pe Massena. O şi spuse cu naivitate, şi proprietarul căleşti dădu drumul unui mare hohot de râs.

— Eh! sărmanul meu prieten, îi spuse el, e mult de când l-am îngropat noi pe Copilul Victoriei. Priveşte-mă bine în ochi: eu sunt Leblanc, din campania din Rusia.

— Nu-i cu putinţă! Tu eşti micul Leblanc?

— Locotenent în regimentul 3 de artilerie, care a împărţit cu tine mii de milioane de primejdii, şi acea faimoasă friptură de cal pe care o sărai cu lacrimile tale.

— Cum! eşti tu! eşti tu, care mi-ai croit o pereche de cizme din pielea nefericitului Zefir? fără a pune la socoteală de câte ori mi-ai salvat viaţa! O, viteazul şi credinciosul meu prieten, să te mai sărut o dată! Te recunosc acum, însă nu-i vorbă: te-ai schimbat!

— Păi cum! eu nu m-am conservat într-un borcan cu spirt. Eu unul am trăit!

— Îmi cunoşti prin urmare povestea?

— Am auzit-o povestindu-se ieri seară acasă la ministrul instrucţiunii publice. Se afla acolo savantul care te-a repus pe picioare. Chiar ţi-am scris, întorcându-mă acasă, pentru a-ţi oferi hogeac şi haleală, dar scrisoarea mea se plimbă pe-alături de Fontainebleau.

— Mulţumesc! eşti un tip de nădejde! Ah! bietul meu prieten! câte evenimente de la Berezina încoace! Ai aflat de toate nenorocirile care s-au întâmplat?

— Eu le-am văzut, ceea ce e şi mai trist. Eram şef de escadron după Waterloo; Bourbonii m-au dat deoparte cu

jumate soldă. Prietenii m-au ajutat să reintru în serviciu în 1822, însă aveam note proaste şi am rulat garnizoanele, Lille, Grenoble şi Straslbourg, fără să avansez. Al doilea epolet n-a venit decât în 1830; de data asta am făcut o bucată de drum în Africa. Am fost numit general de brigadă la Isly, m-am întors, am hoinărit într-o parte şi-n alta până în 1848. Am avut în anul acela o campanie de iunie în plin Paris. Inima îmi sângerează încă de fiecare dată când mă gândesc la asta şi zău! tu eşti un fericit că n-ai trăit s-o vezi. Am primit trei gloanţe în tors şi am trecut general de divizie. În sfârşit, nu am dreptul să mă plâng, deoarece campania din Italia mi-a purtat noroc. Iată-mă mareşal al Franţei, cu o sută de mii de franci venit, şi chiar duce de Solferino. Da, împăratul a pus chiar o coadă numelui meu. Adevărul e că Leblanc pur şi simplu era cam simplu.

— Mii de tunete! exclamă Fougas, uite un lucru bun. Îţi jur, Leblanc, că nu sunt gelos pe ce ţi se întâmplă! E destul de rar un soldat care se bucură de avansarea altuia; dar cinstit, din adâncul inimii, ţi-o spun: cu atât mai bine! Meritai toate onorurile, şi trebuie că oarba zeiţă ţi-a văzut inima şi geniul tău prin legătura care-i acoperă ochii!

— Mulţumesc! dar să vorbim despre tine: unde mergeai când te-am întâlnit?

— Să-l văd pe împărat.

— Şi eu la fel; dar unde naiba îl căutai tu?

— Nu ştiu; eram condus.

— Dar el se află la Tuileries!

— Nu mai spune!

— Chiar aşa! e ceva necurat la mijloc; povesteşte-mi toată tărăşenia.

Fougas nu se lăsă rugat; mareşalul înţelese de la ce fel de primejdie îşi scăpase prietenul.

— Portarul s-a înşelat, îi spuse el. Împăratul se află la castel, şi întrucât am ajuns, vino cu mine: te voi prezenta la sfârşitul audienţei mele.

— Fir-ar să fie! Leblanc, inima-mi bate la gândul că am să-l văd pe acest tânăr. E amabil? Te poţi bizui pe el? Are vreo asemănare cu celălalt?

— Ai să-l vezi; aşteaptă aici.

Prietenia celor doi bărbaţi data din iarna lui 1812. În deruta armatei franceze, întâmplarea îi apropiase pe locotenentul de artilerie şi pe colonelul lui 23. Unul era în vârstă de douăzeci şi opt de ani, celălalt nu număra decât douăzeci şi patru. Distanţa dintre gradele lor fu lesne micşorată datorită primejdiei comune; toţi oamenii sunt egali în faţa foamei, a frigului şi a oboselii. Într-o dimineaţă, Leblanc, în fruntea a zece oameni, îl smulsese pe Fougas din mâinile cazacilor; apoi Fougas tăiase cu sabia o jumătate de duzină de urmăritori care râvneau la mantaua lui Leblanc. Opt zile mai târziu, Leblanc îşi scoase prietenul dintr-o coşmelie căreia ţăranii îi dăduseră foc; la rândul său Fougas îl pescui pe Leblanc din apă la malul Berezinei. Lista primejdiilor lor şi a serviciilor lor mutuale e prea lungă ca s-o dau în întregime. Astfel, colonelul, la Koenigsberg, petrecuse trei săptămâni la căpătâiul locotenentului atins de febra degerăturii. Fără îndoială că numai acele îngrijiri devotate i-au salvat viaţa. Această reciprocitate a devotamentului crease între ei legături atât de strânse încât o despărţire de patruzeci şi şase de ani nu putu să le rupă.

Fougas, singur în mijlocul unui salon mare, se cufundă din nou în amintirile acelor vremuri frumoase, când un uşier îl invită să-şi scoată mănuşile şi să treacă în cabinetul împăratului.

Respectul faţă de puterile stabilite, care este fondul însuşi al naturii mele, nu-mi îngăduie să introduc în scenă personaje auguste. Însă corespondenţa lui Fougas aparţine istoriei contemporane, şi iată scrisoarea pe oare o scrise el Clémentinei, reîntors la hotel:

La Paris, ce spun? în cer! la 21 august 1859

Frumosul meu înger,

Sunt beat de bucurie, de recunoştinţă şi de admiraţie. L-am văzut, i-am vorbit; el mi-a întins mâna, mi-a oferit loc. E un mare prinţ; va fi stăpânitorul pământului! Mi-a dat medalia Sfânta

Elena şi crucea de ofiţer. Micul Leblanc, un vechi prieten şi o inimă nobilă, este cel care m-a condus acolo; de aceea este el mareşal al Franţei şi duce al noului imperiu! La avansare nu trebuie să mă gândesc încă: prizonier de război în Prusia şi într-un triplu sicriu, eu reintru în gradul meu; aşa cere legea militară. Însă până în trei luni voi fi general de brigadă, e lucru sigur; a binevoit să mi-o promită el însuşi. Ce om! un zeu pe pământ! Nu mai trufaş decât acela de la Wagram şi de la Moscova, şi tată al soldatului ca şi dânsul! Vroia să-mi dea bani din caseta sa pentru a-mi reface echipamentul. I-am răspuns: „Nu, sire! Am o creanţă de încasat la Dantzig: dacă mi se va plăti, voi fi bogat; dacă se neagă datoria, solda mea îmi va fi de-ajuns”. La acestea… o, generozitate a prinţilor, tu nu eşti aşadar o vorbă goală! el zâmbi cu şiretenie şi îmi spuse, răsucindu-şi mustaţa: „Dumneata ai rămas în Prusia din 1813 până în 1859?

— Da, sire. — Prizonier de război în condiţii excepţionale? — Da, sire. — Tratatele din 1814 şi 1815 stipulează remiterea prizonierilor? — Da, sire. — Ei bine, Prusia îţi datorează o despăgubire. Voi da dispoziţii să fie reclamată pe cale diplomatică. — Da, sire. Câte amabilităţi!” Iată o idee care mie nu mi-ar fi venit niciodată! Să iau înapoi nişte bani Prusiei, Prusiei care s-a arătat atât de lacomă de comorile noastre în 1814 şi 1815! Vive L’Empereur! iubita mea Clémentine! O! trăiască în veci slăvitul şi mărinimosul nostru suveran! Trăiască împărăteasa şi prinţul imperial! Eu i-am văzut! Împăratul m-a prezentat familiei sale! Prinţul este un mic soldat admirabil! A catadicsit să bată toba pe pălăria mea nouă; plângeam de înduioşare. M. S. Împărăteasa, cu un surâs angelic, mi-a spus că auzise vorbindu-se despre nenorocirile mele. „O, doamnă! i-am spus eu, un moment precum acesta le răscumpără însutit. —

Va trebui să veniţi să dansaţi la Tuileries la iarnă. — Vai! doamnă, cu n-am dansat niciodată decât după bubuitul tunurilor; însă niciun efort nu va fi prea greu pentru a vă fi pe plac! Voi studia arta lui Vestris. — Eu am învăţat contradanţul”, adăugă Leblanc.

Împăratul a binevoit să-mi spună că era fericit să regăsească un ofiţer ca mine, care a făcut, ca să zic aşa, ieri cele mai frumoase campanii ale secolului şi care a păstrat tradiţiile marelui război. Elogiul acesta m-a încurajat. Nu m-am sfiit să-i amintesc faimosul principiu din vremurile bune: pacea să fie semnată în capitale! „Ai grijă, zise el; în virtutea acestui principiu armatele aliate au venit de două ori să semneze pacea la Paris. Nu vor mai veni, exclamai eu, decât trecând peste trupul meu.” Insistai asupra inconvenientelor unei prea mari familiarităţi cu Anglia. Îmi exprimai dorinţa de a începe în viitorul apropiat cucerirea lumii. Mai întâi, frontierele care ne aparţin; pe urmă, frontierele naturale ale Europei; căci Europa este suburbia Franţei şi niciodată n-ar putea fi anexată prea devreme, împăratul clătină din cap cum că nu era de părerea mea. O fi ascunzând nişte proiecte paşnice? Nu vreau să mă opresc la această idee, ea m-ar ucide!

El întrebă ce sentiment încercasem la vederea schimbărilor care s-au făcut în Paris? Îi răspunsei cu sinceritatea unui suflet mândru: „Sire, noul Paris este capodopera unui regim măreţ; dar îmi place să cred că edilii dumneavoastră nu şi-au spus ultimul lor cuvânt. — Ce mai rămâne aşadar de făcut după părerea dumitale? — Înainte de toate, îndreptarea cursului Senei, a cărei curbă neregulată are ceva şocant. Linia dreaptă este cel mai scurt drum de la un punct la altul, pentru fluvii ca şi pentru bulevarde. În al doilea rând, nivelarea suprafeţei solului şi suprimarea tuturor accidentelor de teren ce

par să spună administraţiei: „Tu eşti mai puţin puternică decât natura!” După ce s-a înfăptuit această treabă pregătitoare, eu aş trasa un cerc cu un diametru de trei leghe, a cărui circumferinţă, reprezentată printr-un grilaj elegant, ar forma incinta Parisului, în centru aş construi un palat pentru Majestatea Voastră şi pentru prinţii familiei imperiale; vast şi grandios edificiu, cuprinzând în dependinţele sale toate serviciile publice: statele-majore, tribunalele, muzeele, ministerele, arhiepiscopia, poliţia, academiile, ambasadele, închisorile, banca Franţei, liceele, teatrele, *Le Moniteur,* imprimeria imperială, manufactura de Sèvres şi Gobelins, manutanţa alimentelor. Către acest palat de formă circulară şi de arhitectură magnifică s-ar îndrepta douăsprezece bulevarde largi de o sută douăzeci de metri, terminate prin douăsprezece căi ferate şi desemnate prin numele a doisprezece mareşali ai Franţei. Fiecare bulevard este mărginit de case uniforme, înalte de patru etaje, precedate de un grilaj de fier şi de o mică grădiniţă de trei metri plantată cu flori uniforme. O sută de străzi largi de şaizeci de metri unesc bulevardele între ele; ele sunt legate unele cu altele prin străduţe de treizeci şi cinci de metri, totul clădit uniform după planuri oficiale, cu grilaje, grădini şi flori obligatorii. Interzis proprietarilor să îngăduie în casa lor vreun negoţ, căci vederea dughenelor înjoseşte spiritele şi degradează inimile; negustorii sunt liberi să se stabilească în suburbii, conformându-se legilor. Parterul tuturor caselor va fi ocupat de grajduri şi bucătării; primul etaj închiriat celor cu o avere de o sută de mii de franci rentă şi peste; al doilea, celor cu averi de la optzeci până la o sută de mii de franci; al treilea, celor cu averi de la şaizeci la optzeci de mii de franci, al patrulea, celor cu averi de Ia cincizeci la şaizeci – mii de franci. Sub cincizeci de

mii de franci, interzis să locuieşti în Paris. Meşteşugarii sunt cazaţi la zece kilometri de centură, în orăşele muncitoreşti. Îi scutim de impozite pentru ca să ne iubească; îi înconjurăm cu tunuri pentru ca să se teamă de noi. Iată Parisul meu!” împăratul mă asculta răbdător şi-şi răsucea mustaţa. „Planul dumitale, îmi spuse el, ar costa cam scump. — Nu cu mult mai scump decât cel care a fost adoptat”, răspunsei eu. La aceste cuvinte, o sinceră ilaritate, a cărei cauză nu mi-o explic, înveseli fruntea lui serioasă. „Nu crezi, îmi spuse el, că proiectul dumitale ar ruina multă lume? — Eh! ce contează? exclamai eu, de vreme ce nu-i ruinez decât pe cei bogaţi!” începu iar să râdă şi mai dihai şi mă concedie, spunând: „Colonele, rămâi colonel până când te vom, face general!” îmi îngădui pentru a doua oară să-i strâng mâna; eu făcui un semn de bun rămas acelui viteaz Leblanc, care m-a invitat la cină diseară, şi mă întorsei la hotel pentru a-mi revărsa bucuria în sufletul tău frumos. O Clémentine! nădăjduiesc; tu vei fi fericită, iar eu voi fi mare! Mâine dimineaţă pornesc spre Dantzig. Aurul este o himeră, însă vreau ca tu să fii bogată.

Un blând sărut pe fruntea ta curată!

V. FOUGAS

Abonaţii ziarului *Patria*, care păstrează colecţia, sunt rugaţi să caute numărul din 23 august 1859. Ei vor citi acolo o notiţă şi un fapt divers pe care mi-am luat libertatea de a le transcrie aici.

„Exc. S. Mareşalul duce de Solferino a avut onoarea de a prezenta ieri M. S. Împăratului pe un erou al primului Imperiu, domnul colonel Fougas, pe care un eveniment aproape miraculos, deja menţionat într-un raport la Academia de ştiinţe, l-a redat de curând ţării sale”.

Aceasta este notiţa; iată faptul divers:

„Un nebun, al patrulea în cursul săptămânii, acesta însă din

cea mai primejdioasă speţă, s-a prezentat ieri la ghişeul de la Echelle. Împopoţonat cu un costum grotesc, cu ochii injectaţi, cu pălăria pe-o ureche, şi tutuind persoanele cele mai respectabile cu o grosolănie nemaipomenită, el a vrut să forţeze consemnul şi să se introducă, Dumnezeu ştie cu ce intenţie, până la persoana Suveranului. Printre spusele sale fără şir, se distingeau cuvintele: „Vitejie, coloana Vendôme, credinţă, orologiul timpului, tabletele istoriei”. Arestat de un agent al serviciului de siguranţă şi condus la comisarul secţiei de la Tuileries, el a fost recunoscut drept acelaşi individ care, în ajun, la Operă, tulburase prin strigăte dintre cele mai necuviincioase reprezentaţia operei *Carol al VI-lea.* După constatările de rigoare, el a fost îndreptat către ospiciul de la Charenton. Însă, prin dreptul porţii Saint-Martin, profitând de o învălmăşeală de trăsuri şi de forţa herculeană cu care e înzestrat, el s-a smuls din mâinile păzitorului său, l-a doborât la pământ, l-a lovit şi a ţâşnit dintr-un salt pe bulevard, pierzându-se în mulţime. Cercetările cele mai active au început imediat şi deţinem din sursă sigură informaţia că s-a dat deja de urma fugarului.”

17

ÎN CARE DOMNUL NICOLAS MEISER, BOGAT PROPRIETAR DIN DANTZIG, PRIMEŞTE O VIZITĂ PE CARE NU O DOREA DEFEL

Înţelepciunea populară spune că banul nemuncit nu aduce niciodată câştig. Eu susţin că el aduce mai mult câştig hoţilor decât celor furaţi, iar frumoasa avere a domnului Nicolas Meiser este o dovadă în sprijinul afirmaţiei mele.

Nepotul ilustrului fiziolog, după ce fabricase o grămadă de bere cu puţin hamei şi culesese pe nedrept moştenirea destinată lui Fougas, strânsese din afaceri o avere de opt până la zece milioane! Din ce fel de afaceri? Nu mi s-a spus niciodată, însă ştiu că el socotea drept bune toate acelea în care se câştigă bani. Împrumutarea de mici sume cu dobânzi mari, adunarea de mari rezerve de grâu pentru a potoli foametea după ce tot el o provocase, exproprierea debitorilor nenorocoşi, armarea unei corăbii sau două, pentru negoţul cu carne neagră pe coasta Africii, iată speculaţii pe care unchiaşul nu le dispreţuia defel. Nu se lăuda cu aceste lucruri, căci era modest, dar nici nu roşea, căci, rotunjindu-şi capitalul, îşi lărgise şi conştiinţa. Altminteri, om de onoare, în sensul negustoresc al cuvântului, şi capabil să căsăpească mai degrabă neamul omenesc decât să îngăduie să i se protesteze semnătura. Băncile din Dantzig, din Berlin, din Viena şi din Paris aveau pentru el o mare stimă; ele deţineau bani de-ai lui.

El era mare, gras şi coliliu şi trăia în bucurie. Nevastă-sa avea nasul prea lung şi oasele prea ascuţite, însă îl iubea din toată inima şi îi pregătea mici dulciuri între două feluri la masă. O desăvârşită potrivire a sentimentelor îi unea pe cei doi soţi. Îşi vorbeau cu inima deschisă şi nu-şi ascundeau gândurile necurate. În fiecare an, de Sfântul Martin, la strânsul chiriilor, ei lăsau pe drumuri cinci-şase familii de meseriaşi care nu

putuseră să-şi plătească suma trimestrială; însă din această pricină nu cinau cu mai puţină poftă, iar sărutul de seară nu era mai puţin dulce.

Bărbatul avea şaizeci şi şase de ani, nevasta şaizeci şi patru; fizionomiile lor erau dintre acelea care inspiră bunăvoinţă şi impun respect. Pentru a semăna pe deplin cu patriarhii, nu le mai lipseau decât nişte copii şi nişte nepoţei. Natura le dăruise un fiu, unul singur, deoarece ei nu-i ceruseră mai mult. Ar fi socotit o crimă de lése-scuzi să-şi împartă averea între mai mulţi. Din nefericire, acel fiu unic, moştenitor prezumtiv al atâtor milioane, muri la universitatea din Heidlelbleg, dintr-o indigestie cu cârnaţi. El plecă la douăzeci de ani spre acea Walhalla a studenţilor teutonici, în care se mănâncă nişte cârnaţi nesfârşiţi şi se bea o bere care nu se mai termină; unde lumea cântă nişte lieduri de opt sute de milioane de cuplete în timp ce-şi crestează vârful nasului cu lovituri de spadă. Moartea cea rea îl răpi autorilor săi când aceştia nu mai erau la vârsta de a-i improviza un înlocuitor. Aceşti bătrâni bogătaşi nefericiţi îi recuperară cu pioşenie boarfele spre a le vinde. În timpul acestei operaţiuni lamentabile (căci lipsea multă rufărie nouă-nouţă), Nicolas Meiser îi spunea neveste-sii: „Îmi sângeră inima la gândul că scuzii noştri şi casele noastre, bunurile noastre de sub soare şi cele de la umbră au să meargă la nişte străini. Părinţii ar trebui întotdeauna să aibă un fiu de schimb, aşa cum la tribunalul de comerţ este numit un judecător supleant”.

Dar timpul, care este un mare stăpân în Germania şi în alte câteva ţări, le demonstra că te poţi consola de orice, în afară de banii pierduţi. Cinci ani mai târziu, doamna Meiser îi spunea soţului ei cu un zâmbet duios şi filozofic: „Cine poate pătrunde decretele Providenţei? Fiul tău ne-ar fi dus poate la sapă de lemn. Uită-te la Théobald Scheffler, fostul lui coleg. A păpat douăzeci de mii de franci la Paris pentru o femeie care ridica piciorul în mijlocul contradanţului. Noi înşine cheltuiam peste două mii de taleri în fiecare an pentru secătura aia a noastră; moartea lui înseamnă o mare economie şi, prin urmare, o bună afacere!”

În vremea când cele trei sicrie ale lui Fougas se aflau încă în

casă, buna doamnă îşi râdea de vedeniile şi de insomniile soţului ei. „La ce te tot gândeşti? îi spunea ea. Iar m-ai lovit cu piciorul toată noaptea. Să aruncăm pe foc zdreanţă asta de francez: n-are să mai turbure odihna unui menaj fericit. O să vindem lada de plumb; cântăreşte pe puţin două sute de livre; din mătasea albă mi-aş face o căptuşeală de rochie iar din lâna capitonajului ne-ar ieşi o saltea". Însă un rest de superstiţie îl împiedică pe Meiser să urmeze sfaturile neveste-sii: el preferă să se descotorosească de colonel comercializându-l.

Casa celor doi soţi era cea mai frumoasă şi cea mai solidă din strada Fântânii-Publice, în cartierul aristocratic. Grilaje puternice din fier fasonat decorau magnific toate ferestrele, iar uşa era căptuşită cu fier ca un cavaler din vremurile de altădată. Un sistem de mici oglinzi ingenioase, agăţate de faţadă, îngăduiau recunoaşterea unui musafir înainte chiar ca el să fi bătut la uşă. O servitoare unică, un adevărat cal de povară, o adevărată cămilă prin sobrietate, locuia sub acest acoperiş binecuvântat de zei.

Servitorul bătrân se culca afară, în interesul său chiar, şi pentru a nu fi ispitit să sucească gâtul venerabil al stăpânilor săi. Câteva cărţi de negoţ şi de rugăciuni alcătuiau biblioteca celor doi bătrâni. Nu avuseseră chef de grădină în spatele casei, deoarece copacii se complac în a-i ascunde pe hoţi. Închideau poarta cu zăvoare în fiecare seară la ceasurile opt şi nu ieşeau în oraş fără a fi obligaţi, de teama unor întâlniri neplăcute.

Şi totuşi, în ziua de 29 aprilie 1859, la ceasurile nouă dimineaţa, Nicolas Meiser se afla destul de departe de casa lui dragă. Dumnezeule! ce departe era de casa lui, acest cumsecade burghez din Dantzig! El măsura cu pas apăsat acea alee din Berlin care poartă numele unui roman de Alphonse Karr: *Pe sub tei.* În germană: *Unter den Linden.*

Ce mobil puternic aruncase afară din bomboniera sa această bomboană roşie pe două picioare? Acelaşi care îl mânase pe Alexandru spre Babylon, pe Scipio spre Carthagina, pe Godefroi de Bouillon spre Ierusalim şi pe Napoleon spre Moscova: ambiţia! Meiser nu trăgea nădejde că i se vor prezenta cheile oraşului pe o pernă de catifea roşie, însă el cunoştea un mare

senior, un şef de birou şi o fată-n casă care lucrau să obţină pentru el acte de nobleţe. Să se numească von Meiser în loc de Meiser sec! Ce vis frumos!

Unchiaşul avea în el acel amestec de josnicie şi orgoliu care îi plasează pe lachei la o atât de mare distanţă de ceilalţi oameni. Plin de respect pentru putere şi de admiraţie pentru mărire, el nu rostea numele de rege, de prinţ şi chiar de baron decât cu emfază şi beatitudine. Se delecta cu silabe nobile şi simplul cuvânt *monsenior* îi umplea gura cu o fiertură îmbătătoare. Indivizii cu acest temperament nu sunt rari în Germania şi se găsesc chiar şi prin alte părţi. Dacă i-ai duce într-o ţară unde toţi oamenii sunt egali, nostalgia slugărniciei i-ar ucide.

Titlurile care erau puse în valoare în favoarea lui Nicolas Meiser nu erau dintre acelea care răstoarnă balanţa, ci din acelea care o fac să se încline încetul cu încetul. Nepot al unui savant ilustru, proprietar impus, om cu frica lui Dumnezeu, abonat la *Noua Gazetă a Crucii,* plin de dispreţ faţă de opoziţie, autor al unui toast împotriva demagogiei, fost consilier al oraşului, fost judecător al tribunalului comercial, fost caporal în Landwehr, duşman declarat al Poloniei şi al tuturor naţiunilor care nu sunt cele mai puternice. Acţiunea sa cea ma strălucită data din urmă cu zece ani. Denunţase printr-o scrisoare anonimă un membru al parlamentului din Frankfurt, refugiat la Dantzig.

În momentul când Meiser trecea pe sub tei, afacerea sa se afla pe calea cea bună. El primise această dulce asigurare chiar din gura protectorilor săi. Astfel că alerga uşurel spre gara dinspre nord-est, fără alt bagaj decât un revolver în buzunar. Geamantanul său din piele neagră de viţel i-o luase înainte şi-l aştepta la oficiu. În drum, arunca priviri rapide spre vitrinele prăvăliilor. Stop! El se opri brusc în faţa unei papetarii şi se frecă la ochi: leac fără greş, se spune, împotriva orbului găinilor. Între portretele doamnei Sand şi al domnului Merimée, care sunt cei doi cei mai mari scriitori ai Franţei, el zărise, ghicise, presimţise o figură binecunoscută.

*

„Cu siguranţă, zise el, l-am mai văzut pe omul ăsta, însă era mai puţin înfloritor. Oare fostul nostru pacient s-a reîntors la viaţă? Imposibil! Am ars reţeta unchiului meu şi, datorită mie, s-a pierdut secretul de a reînvia oamenii. Totuşi, asemănarea e izbitoare. Portretul ăsta o fi fost oare făcut în 1813, pe când trăia domnul colonel Fougas? Nu, de vreme ce fotografia nu fusese inventată. Dar poate că fotograful l-a copiat după vreo gravură? Iată-l pe regele Ludovic al XVI-lea şi pe regina Maria-Antoaneta reproduşi în acelaşi mod: asta nu dovedeşte că Robespierre i-a înviat. Tot un drac, am avut o întâlnire neplăcută."

Făcu un pas spre uşa prăvăliei pentru a lua informaţii, însă o oarecare reţinere îl opri. Lumea ar putea fi curioasă, ar putea să-i pună întrebări, să cerceteze motivele îngrijorării lui. La drum! Îşi reluă cursa în trap mărunt, încercând să se autoliniştească:

„Aşi! e o halucinaţie, efectul unei idei fixe. De altfel, portretul acela e îmbrăcat după moda din 1813, asta rezolvă totul."

Ajunse la gară, îşi înregistră geamantanul din piele neagră de viţel şi se trânti cât era de lung într-un compartiment de clasa întâi. Îşi fuma pipa de porţelan; cei doi vecini ai săi adormiră; făcu şi el curând ca ei şi începu să sforăie. Sforăitul acestui om voluminos avea ceva sinistru: ai fi crezut că auzi oficleidele judecăţii de apoi. Ce umbră îl vizită în acel ceas de somn? Niciun străin n-a aflat vreodată, căci el îşi păstra visele pentru sine, ca tot ceea ce-i aparţinea.

Dar între două staţii, trenul gonind cu iuţeală maximă, el simţi distinct cum două mâini energice îl trag de picioare. Senzaţie prea bine cunoscută, vai! şi care îi aducea iar în minte cele mai neplăcute amintiri din viaţa sa. Deschise ochii cu spaimă şi-l văzu pe omul din fotografie, în costumul din fotografie! Părul i se făcu măciucă, ochii i se holbară, rotunjindu-se ca două bile de loto, el scoase un ţipăt şi se aruncă orbeşte între cele două banchete, printre picioarele vecinilor săi.

Câteva lovituri de picior viguroase îl readuseră în simţiri. Se

ridică de jos cum putu şi privi în jur. Nimeni, în afară de cei doi vecini, care trăgeau maşinal ultimele lovituri de picior în gol, frecându-se la ochi cu toată forţa braţelor. El îi trezi de-a binelea, întrebându-i despre vizita pe care o primise, dar domnii aceia declarară că nu văzuseră nimic.

Meiser se cufundă trist în el însuşi, remarcând faptul că viziunile sale căpătau o consistenţă teribilă. Ideea aceasta nu-i îngădui să adoarmă la loc.

„Dacă mai continuă multă vreme, gândea el, duhul colonelului o să-mi zdrobească nasul cu un pumn sau o să-mi învineţească ochii!"

Puţin după aceea, îşi aminti că prânzise foarte sumar şi-şi închipui că probabil coşmarul era o urmare a dietei. Coborî în timpul celor cinci minute de oprire şi ceru o supă. I se servi o supă cu fidea fierbinte, iar el suflă în ceaşcă precum un delfin în Bosfor.

Un bărbat trecu prin faţa lui fără să se ciocnească de el, fără să-i spună nimic, fără să-l vadă. Şi, totuşi, ceaşca sări din mâinile bogatului Nicolas Meiser, fideaua se vărsă pe jiletca şi pe cămaşa sa, unde formă o dantelărie elegantă care amintea arhitectura porţii Saint-Martin. Câteva fire gălbui detaşate din masă, atârnau în chip de stalactite de nasturii redingotei. Fideaua se opri la suprafaţă, însă zeama a pătruns mult mai adânc. Era o căldură plăcută; un ou pe care l-ai lăsat acolo zece minute s-ar fi transformat într-un ou tare. Fatală zeamă, care se răspândi nu numai în buzunare, dar în cutele cele mai tainice ale omului însuşi! Clopotul sună de plecare, băiatul de la bufet ceru doisprezece bănuţi şi Meiser urcă în vagon, precedat de un plastron de fidea şi urmat de un firicel de supă care şiroia de-a lungul pulpei piciorului.

Toate astea, pentru că văzuse sau crezuse că vede teribila figură a colonelului Fougas mâncând nişte sandvişuri!

O! ce lungă i se păru călătoria! Ce nerăbdător era să se vadă acasă, între nevastă-sa Catherina şi servitoarea Berbel, cu toate uşile bine încuiate! Cei doi vecini râdeau să plesnească; lumea râdea şi în compartimentul din dreapta şi în cel din stânga. Pe măsură ce-şi curăţa fideaua, micile ochiuri de grăsime se

închegau la aer şi păreau că râd pe tăcute. Cât de greu e pentru un milionar să amuze oamenii care n-au para chioară! El nu mai coborî până la Dantzig, nu-şi lipi nasul de geamul portierei, se întreţinu între patru ochi cu pipa sa de porţelan, pe care Leda mângâia o lebădă, şi nu râdea defel.

Tristă, tristă călătorie! Ajunseră totuşi la capătul ei. Erau ceasurile opt seara; bătrânul servitor aştepta cu cârligele pentru a căra geamantanul stăpânului. S-a sfârşit cu figurile înspăimântătoare, s-a sfârşit cu râsetele batjocoritoare. Povestea cu supa căzuse în uitare întocmai ca un discurs al domnului Keller. În sala de bagaje, Meiser apucase deja de mâner un geamantan din piele neagră de viţel, când văzu la cealaltă extremitate spectrul lui Fougas care trăgea în direcţia opusă şi părea hotărât să-şi apere prin luptă bunul său. El se încorda, trase mai cu putere şi-şi vârî chiar mâna în buzunarul unde dormea revolverul. Însă privirea luminoasă a colonelului îl fascină, picioarele i se muiară, se prăbuşi şi i se păru că vede că şi Fougas şi geamantanul din piele neagră de viţel se prăbuşeau unul peste altul. Când îşi reveni, bătrânul său servitor îl bătea uşor peste mâini, geamantanul era deja atârnat în cârlige, iar colonelul dispăruse. Servitorul jură că nu văzuse pe nimeni şi că primise el însuşi geamantanul din mâinile factorului.

Douăzeci de minute mai târziu, milionarul se afla în casă şi-şi freca cu bucurie obrazul de colţurile ascuţite ale neveste-sii. El nu îndrăzni să-i povestească viziunile sale, căci doamna Meiser era o liber-cugetătoare în felul ei. Ea fu aceea care-i vorbi despre Fougas.

— Mi s-a-ntâmplat o întreagă poveste, îi spuse ea. Ţi-ai putea închipui că poliţia ne scrie de la Berlin pentru a ne întreba dacă unchiul nostru ne-a lăsat o mumie, şi în ce perioadă, şi cât timp am păstrat-o, şi ce-am făcut cu ea? Le-am spus adevărul, adăugând că acel colonel Fougas era într-o stare atât de proastă şi atât de deteriorat de molii, încât l-am vândut ca pe o zdreanţă. Ce s-o fi amestecând poliţia în afacerile noastre?

Meiser scoase un oftat adânc.

— Să vorbim despre bani, continuă doamna. Guvernatorul băncii a venit să mă vadă. Milionul pe care l-ai cerut pentru

mâine e pregătit; ţi-l vor elibera pe semnătură. Se pare că au avut de furcă să procure suma în scuzi; dacă ai fi vrut bani în hârtii plătibile la Viena sau la Paris, i-ai fi liniştit. Dar, în sfârşit, au făcut ce doreai tu. Alte noutăţi nu sunt, decât că Schmidt, negustorul, s-a omorât. Avea o scadenţă de zece mii de taleri şi nici jumătate din sumă în casă. A venit să-mi ceară bani; i-am oferit zece mii de taleri cu douăzeci şi cinci la sută, plătibili în nouăzeci de zile, cu prima ipotecă asupra clădirilor lui. Imbecilul a preferat să se spânzure în prăvălia lui; fiecare cu gustul său.

— S-a spânzurat destul de sus?

— Habar n-am; de ce?

— Pentru că am putea face rost de o bucată de funie, ieftin, şi avem mare nevoie de aşa ceva, sărmana mea Catherina! Acest colonel Fougas mă îngrijorează!

— Iarăşi ideile tale! Vino să cinăm, dragul meu.

— Haidem!

Colţuroasa Baucis îl conduse pe Philemon al ei într-o mare şi frumoasă sufragerie unde Berbel le servi o masă demnă de zei. Ciorbă cu perişoare de pâine parfumate cu anason, chifteluţe de peşte cu sos negru, chifteluţe de berbec împănate, chifteluţe din vânat, varză călită cu slănină, garnisită cu cartofi prăjiţi, friptură de iepure cu jeleu de coacăze, creveţi cu verdeaţă, somon de Vistula, jeleuri, tarte cu fructe şi alte asemenea. Şase sticle cu vin de Rin, alese dintre soiurile cele mai bune, aşteptau sub capişonul lor de argint o îmbrăţişare din partea stăpânului. Dar seniorului tuturor acestor bunuri nu-i era nici foame, nici sete. El mânca fără poftă şi bea din vârful buzelor, în aşteptarea unui mare eveniment care, de altfel, nu se făcu deloc aşteptat. O lovitură de ciocan formidabilă zgudui curând casa.

Nicolas Meiser tresări; nevastă-sa încercă să-l liniştească.

— Nu s-a-ntâmplat nimic, îi spuse ea. Guvernatorul băncii mi-a spus că vine să-ţi vorbească. E gata să ne plătească prima, dacă acceptăm hârtii în locul scuzilor.

— De bani este vorba! ţipă unchiaşul. Infernul e cel oare ne vine în vizită!

În aceeaşi clipă servitoarea dădu buzna în încăpere ţipând:

— Domnule, doamnă! e francezul din cele trei sicrie! Isuse! Maria, Maica Domnului!

Fougas salută şi zise:

— Oameni buni, nu vă deranjaţi, vă rog, avem o mică afacere de discutat împreună şi sunt gata să v-o expun în două vorbe. Dumneavoastră sunteţi grăbiţi şi eu la fel; dumneavoastră n-aţi cinat şi nici eu!

Doamna Meiser, mai nemişcată şi mai slabă ca o statuie din secolul treisprezece, căsca o gură mare şi ştirbă. Spaima o paraliza. Bărbatul, mai pregătit pentru vizita fantomei, îşi armă revolverul sub masă şi-l ţinti pe colonel, strigând: *Vade retro, Satana!* Exorcismul şi pistoletul ratară în acelaşi timp.

Meiser nu se descurajă: trase cele cinci focuri unul după altul asupra demonului care-l privea liniştit. Niciunul nu porni.

— Ce dracu' de joc jucaţi aici? zise colonelul, aşezându-se călare pe un scaun. Niciodată nu s-a primit vizita unui om de treabă cu ceremonialul ăsta.

Meiser îşi aruncă revolverul şi se târî ca o lighioană la picioarele lui Fougas. Nevastă-sa, care nu era mai liniştită, îl urmă. Şi unul şi celălalt îşi împreunară mâinile; iar bărbatul voluminos ţipă:

— Umbră! îmi mărturisesc păcatele şi sunt gata să mi le îndrept. Sunt vinovat faţă de tine, am încălcat poruncile unchiului meu. Ce doreşti? Ce porunceşti? Un mormânt? Un monument bogat? Rugăciuni? Rugăciuni multe?

— Imbecilule! zise Fougas împingându-l cu piciorul. Nu sunt o umbră şi nu cer decât banii pe care mi i-ai furat!

Meiser se rostogolea încă, pe când nevestica lui, în picioare, cu mâinile-n şolduri, îl înfrunta pe colonelul Fougas.

— Bani! ţipa ea. Dar nu-ţi datorăm niciun sfanţ. Ai titluri? arată-ne niţel semnătura noastră! Unde-am ajunge, sfinte Dumnezeule! dacă ar trebui să dăm bani tuturor aventurierilor care se prezintă? Şi, în primul rând, cu ce drept te-ai introdus dumneata în domiciliul nostru, dacă nu eşti o umbră? A! eşti un om ca toţi oamenii! A! nu eşti un duh! Ei bine! domnule, există judecători la Berlin; există şi în provincie şi o să vedem noi

dacă ai să te atingi de banii noştri! Ridică-te odată, nătărăule ce eşti: nu-i decât un om! Iar dumneata, strigoiule, afară de-aici! Şterge-o!

Colonelul nu se clinti nici măcar cât o stâncă.

— Dar-ar dracu-n limba muierii! Stai jos, bătrânico… şi ia-ţi mâinile din ochii mei: înţeapă. Tu, umflatule, aşează-te pe scaunul tău şi ascultă-mă. O să avem destul timp să ne judecăm, dacă nu cădem la-nvoială. Însă hârtia timbrată îmi pute: de aceea prefer să discutăm prieteneşte.

Domnul şi doamna Meiser îşi reveniră din prima lor emoţie. Nu aveau încredere în magistraţi, ca toţi cei care nu au conştiinţa curată. Dacă acest colonel era un pârlit pe care îl poţi trimite la plimbare azvârlindu-i câţiva taleri, era mai bine să se evite procesul.

Fougas le expuse pe scurt cazul, cu o francheţe specific militară. El dovedi evidenţa dreptului său, povesti că ceruse să i se constate identitatea la Fontainebleau, la Paris, la Berlin; cită din memorie două-trei pasaje din testament şi termină declarând că guvernul prusac, de acord cu Franţa, va sprijini la nevoie cererile sale juste.

— Înţelegi, aşadar, adăugă el zgâlţâindu-l pe Meiser de nasturele hainei, că nu sunt un vulpoi care umblă cu tertipuri. Dacă ai avea braţul destul de viguros pentru a mânui o sabie, ne-am duce pe teren, braţ la braţ, şi ţi-aş câştiga suma din trei mişcări, pe cât de adevărat e că duhneşti a supă!

— Din fericire, domnule, spuse Meiser, vârsta mea mă pune la adăpost de orice brutalitate. Doar nu veţi fi vrând să călcaţi în picioare cadavrul unui bătrân!

— Venerabilă canalie! tu însă m-ai fi ucis ca pe-un câine, dacă pistoletul n-ar fi ratat!

— Nu era încărcat, domnule colonel! Aproape că… nu era încărcat. Dar eu sunt om de înţeles şi putem foarte bine să cădem la-nvoială. Nu îţi datorez nimic, şi de altfel există prescripţia, dar în sfârşit… cât ceri dumneata?

— Uite o vorbă cu judecată. Acum să mă văd!

Complicea bătrânului ticălos îşi îndulci glasul:

Închipuiţi-vă un fierăstrău lingând un copac înainte de a-şi

înfige colţii în el.

— Ascultă, dragă Claus, ascultă ce-o să-ţi spună domnul colonel Fougas. Ai să vezi ce rezonabil este! Nu-i el omul care să vrea să ruineze nişte bieţi oameni ca noi. Ah! cerule! nu-i el capabil de aşa ceva. E un suflet atât de nobil! Un om atât de dezinteresat! Un demn ofiţer al marelui Napoleon (Dumnezeu să-i odihnească sufletul!)…

— Destul, bătrâno! zise Fougas cu un gest energic care curmă acest discurs la jumătate. Am cerut la Berlin să se facă socoteala a ceea ce mi se datorează în chip de capital şi de dobânzi.

— Dobânzi! ţipă Meiser. Dar în ce ţară, sub ce latitudine se plătesc dobânzi la bani? Asta se face poate în comerţ, dar între prieteni! niciodată, în vecii vecilor, scumpul meu domn colonel! Ce-ar zice bietul meu unchi, care ne vede din înaltul cerului, dacă ar şti că dumneata pretinzi dobânzi la succesiunea lui?

— Dar mai tacă-ţi gura, Nickle! reluă femeia. Domnul colonel tocmai ţi-a, spus el însuşi că nu vroia să audă de dobânzi.

— Trăsnetul şi tunul ghintuit! nu tăceţi odată, mori stricate ce sunteţi? Eu crăp de foame şi nu mi-am adus boneta de bumbac ca să mă culc aici!… Uite care-i treaba. Voi îmi datoraţi mult, însă suma nu e rotundă, există fracţiuni iar eu sunt pentru afacerile limpezi. De altfel, gusturile mele sunt modeste. Eu am atât cât îmi trebuie pentru nevastă-mea şi pentru mine; nu mai e vorba decât să-mi înzestrez fiul!

— Foarte bine! strigă Meiser. Eu mă însărcinez cu educaţia micuţului!…

— Or, de vreo zece zile, de când am redevenit cetăţean al lumii, peste tot nu aud decât acelaşi cuvânt. La Paris, ca şi la Berlin, nu se vorbeşte decât despre milioane; de altceva nu mai auzi şi toată lumea are gura plină de milioane. Tot auzind vorbindu-se, am avut şi eu curiozitatea să ştiu ce-i aia. Aduceţi-mi un milion şi vă dau chitanţă!

Dacă doriţi să vă faceţi o idee aproximativă despre ţipetele ascuţite care îi răspunseră, duceţi-vă în Jardin des Plantes la ora când prânzesc păsările de pradă şi încercaţi să le smulgeţi carnea din cioc. Fougas îşi astupă urechile şi rămase neclintit.

Rugăminţile, argumentele, minciunile, linguşelile, josniciile alunecau pe el ca ploaia pe un acoperiş de zinc. Însă la ceasurile zece seara, atunci când socoti că orice învoială era imposibilă, îşi luă pălăria:

— Bună seara, zise el. Nu mai vreau un milion, ci două milioane şi restul. Ne vom judeca. Mă duc să cinez.

Era deja pe scară, când doamna Meiser îi spuse bărbatului ei:

— Cheamă-l înapoi şi dă-i milionul!

— Eşti nebună?

— Nu-ţi fie teamă.

— N-am s-o fac în vecii vecilor!

— Doamne! ce proşti sunt bărbaţii! Domnule! domnule Fougas! domnule colonel Fougas! Veniţi înapoi, vă rog! consimţim la tot ce doriţi!

— Drăcia dracului! spuse el întorcându-se, ar fi trebuit să vă hotărâţi mai repede. Dar, în sfârşit, să vedem bănetul!

Doamna Meiser îi explică cu glasul ei cel mai duios că nişte bieţi capitalişti ca ei nu aveau un milion în casa lor de fier.

— Însă nu pierdeţi nimic dacă mai aşteptaţi, scumpul meu domn! Mâine, veţi încasa suma în argint strălucitor: soţul meu vă va semna un bon către Banca Regală din Dantzig.

— Dar… mai zicea încă nefericitul Meiser. El semnă totuşi, căci avea o încredere nemărginită în geniul practic al Catherinei. Bătrâna îl rugă pe Fougas să ia loc în capul mesei şi îi dictă o chitanţă de două milioane, pentru sold şi toată socoteala. Puteţi fi siguri că ea nu uită un cuvinţel din formulele legale şi că se puse în regulă cu codul prusac. Chitanţa, scrisă în întregime de mâna colonelului, umplea trei pagini mari.

Uf! El semnă şi parafa toată chestia şi primi în schimb semnătura lui Nicolas, pe care o ştia valabilă.

— Hotărât lucru, îi spuse el bătrânului, nu eşti atât de arab pe cât mi s-a spus la Berlin. Bate palma, pungaş bătrân! Eu nu dau mâna decât cu oamenii cumsecade de obicei; dar într-o zi ca asta se poate face o mică excepţie.

— Faceţi două, domnule Fougas, spuse cu umilinţă doamna Meiser. Acceptaţi cota-parte a dumneavoastră din această

modestă cină!

— Zău aşa! bătrâno; nu-i de refuzat. Cina mea trebuie să se fi răcit la hanul Clopotului, iar bucatele voastre care aburesc pe reşouri îmi făceau de multă vreme cu ochiul. De altfel, iată nişte flaute de sticlă gălbuie din care Fougas nu s-ar supăra să cânte o arie.

Respectabila Catherina puse să se adauge un tacâm şi porunci lui Berbel să meargă la culcare. Colonelul împături în opt milionul lui taica Meiser, îl înfăşură cu grijă într-un pachet de bancnote şi închise totul în acel carneţel pe care scumpa sa Clémentine i-l trimisese. Pendula bătea de ceasurile unsprezece.

La unsprezece şi jumătate, Fougas începu să vadă lumea în roz. Lăudă sus şi tare vinul de Rin şi mulţumi soţilor Meiser pentru ospitalitate. La miezul nopţii le acordă stima sa. La douăsprezece şi un sfert, îi îmbrăţişa. La douăsprezece şi jumătate, făcu elogiul ilustrului Jean Meiser, binefăcătorul şi prietenul său. Când află că Jean Meiser murise în casa aceea, vărsă un şuvoi de lacrimi. La unu fără un sfert, o luă pe calea confidenţelor, vorbi despre fiul său pe care avea să-l facă fericit, despre logodnica sa care-l aştepta. Pe la orele unu, gustă dintr-un celebru vin de Porto pe care doamna Meiser îl adusese ea însăşi din pivniţă. La unu şi jumătate, limba i se împletici, ochii i se tulburară, luptă câtva timp cu beţia şi cu somnul, anunţă că vrea să povestească despre campania din Rusia, murmură numele împăratului şi alunecă sub masă.

— Dacă vrei să mă crezi, spuse doamna Meiser către bărbatul ei, cel ce ne-a intrat în casă nu-i un om, e diavolul însuşi!

— Diavolul!

— Păi altminteri te-aş fi sfătuit eu să-i dai un milion? Am auzit un glas care-mi spunea: „Dacă nu daţi ascultare trimisului din infern, veţi muri în noaptea asta şi unul şi celălalt”. Atunci l-am chemat eu înapoi de pe scară. A! dacă am fi avut de-aface cu un om, ţi-aş fi spus să te judeci până la ultimul sfanţ.

— Acum mai vii de-acasă! Ei bine! ai să-ţi mai baţi joc de viziunile mele?

— Iartă-mă, dragul meu Claus, eram nebună!

— Şi eu care începusem s-o cred!

— Sărmane inocent! credeai poate şi că ăsta era domnul colonel Fougas!

— Păi cum?

— Ca şi cum ar fi cu putinţă să reînvii un om! E un demon, îţi spun, care a luat chipul colonelului pentru a ne fura banii!

— Ce să facă demonii cu banii?

— I-auzi! construiesc catedrale!

— Dar după ce poţi recunoaşte un diavol care e deghizat?

— În primul rând după copita despicată, însă îşi pune ghete; pe urmă după urechea lui cârpită.

— Aş! Şi pentru ce?

— Pentru că diavolul are urechea ascuţită şi, pentru a o face rotundă, trebuie să mai taie din ea.

Meiser se aplecă sub masă şi scoase un ţipăt de spaimă.

— E chiar diavolul! zise el. Dar cum s-a lăsat adormit?

— Păi n-ai văzut că urcând din pivniţă am trecut prin odaia mea? Am pus o picătură de apă sfinţită în vinul de Porto; vrajă contra vrajă! Şi s-a prăbuşit.

— Ăsta-i un lucru bun. Dar ce facem cu el, acum, că e în puterea noastră?

— Ce se face cu demonii, în Scriptură? Domnul îi azvârle în mare.

— Marea e departe de casa noastră.

— Dar, bătrân naiv ce eşti! fântâna publică e colea!

— Şi ce-o să se spună mâine, când i se va găsi trupul?

— Nu se va găsi absolut nimic şi chiar hârtia aia pe care ne-a semnat-o se va schimba în frunză uscată.

Zece minute mai târziu, domnul şi doamna Meiser balansau ceva greu deasupra puţului public, iar doamna Catherina murmura cu glas scăzut descântecul următor:

Demone, fiu al iadului, fii afurisit!
Demone, fiu al iadului, fii prăbuşit!
Demone, fiu al iadului, întoarcete-n iad!

Un zgomot înfundat, zgomotul unui trup ce cade-n apă, puse capăt ceremoniei iar cei doi soţi se întoarseră acasă, cu satisfacţia care urmează întotdeauna datoriei împlinite. Nicolas

zicea în sinea lui:

„Nu o credeam atât de credulă!”

„Nu-l credeam atât de naiv!” gândea doamna Kettle, soţia legitimă a lui Claus.

Dormiră somnul neprihănirii. Ah! pernele lor li s-ar fi părut mult mai puţin moi dacă Fougas s-ar fi întors acasă cu milionul la el!

La ceasurile zece dimineaţa, pe când îşi luau cafeaua cu lapte şi chiflele cu unt, guvernatorul Băncii intră la ei şi le spuse:

— Vă mulţumesc că aţi acceptat o trată asupra Parisului în locul milionului în argint şi fără primă. Francezul acela tânăr pe care ni l-aţi trimis e niţel cam repezit, însă vesel şi băiat de treabă.

18

COLONELUL CAUTĂ SA SE DESCOTOROSEASCĂ DE UN MILION CARE ÎL STÂNJENEŞTE

Fougas părăsise Parisul, îndreptându-se spre Berlin a doua zi după audienţa sa. Drumul acesta îi luă trei zile, căci se opri câtva timp la Nancy. Mareşalul îi dăduse o scrisoare de recomandare către prefectul departamentului Meurthe, care îl primi foarte bine şi făgădui să-l ajute în cercetările sale. Din nefericire, casa în care o iubise pe Clémentine Pichon nu mai exista. Municipalitatea o demolase prin 1827, străpungând o stradă. E lucru sigur că edilii nu doborâseră familia odată cu casa, însă o nouă dificultate se ivi deodată: numele de Pichon supraabunda în oraş, în suburbii şi în departament. În acea mulţime de Pichoni, Fougas nu ştia cui să-i sară de gât. Ostenit de căutări şi grăbit să alerge pe calea Fortunei, lăsă o notă la comisariatul de poliţie:

A se căuta în registrele Stării civile şi aiurea, o tânără fată numită Clémentine Pichon. Avea optsprezece ani în 1813; părinţii ei ţineau o pensiune pentru ofiţeri. Dacă trăieşte, să se afle adresa ei; dacă a murit, să se culeagă informaţii despre moştenitorii ei. De acest lucru depinde fericirea unui tată!

*

Sosind la Berlin, colonelul află că reputaţia sa îl precedase. Nota ministrului de război fusese transmisă guvernului prusac prin legaţia Franţei; Léon Renault, în durerea sa, găsise timp să scrie o vorbă doctorului Hirtz; jurnalele începeau să vorbească şi societăţile ştiinţifice să se înduioşeze. Prinţului Regent nu-i fu ruşine să pună întrebări medicului său: Germania e o ţară ciudată, în care ştiinţa interesează până şi pe prinţi.

Fougas, care citise scrisoarea doctorului Hirtz anexată la testamentul domnului Meiser, se gândi că datora oarecari mulţumiri bătrânului. Îi făcu o vizită şi-l îmbrăţişa, numindu-l oracol din Epidaur. Doctorul îl luă în stăpânire, puse să i se ia

bagajele de la hotel şi-i oferi cea mai bună odaie din casa lui. Până pe 29 ale lunii, colonelul fu răsfăţat ca un prieten şi exhibat ca un fenomen. Şapte fotografi îşi disputară un om atât de preţios; oraşele Greciei n-au făcut mai mult pentru sărmanul şi bătrânul nostru Homer. A.S.R. Prinţul Regent dori să-l vadă în persoană naturală şi rugă pe domnul Hirtz să-l aducă la palat. Fougas se lăsă niţel rugat: el pretindea că un soldat nu trebuie să întreţină relaţii cu duşmanul, şi se credea încă în anul 1813.

Prinţul este un militar distins, care a comandat în persoană asediul de la Rastadt. Conversaţia lui Fougas îi făcu plăcere; eroica naivitate a acestui tânăr veteran îl fermeca, îi făcu mari complimente şi îi spuse că împăratul francezilor era foarte fericit având în jurul său ofiţeri atât de merituoşi.

— Nu are mulţi din aceştia, răspunse colonelul. Dacă am fi măcar patru sau cinci sute de soiul meu, de mult Europa dumneavoastră ar fi fost în sac!

Răspunsul acesta păru mai mult comic decât ameninţător şi efectivul armatei prusace nu fu sporit în ziua aceea.

Alteţa Sa Regală anunţă direct pe Fougas că despăgubirea sa fusese fixată la două sute cincizeci de mii de franci şi că el va putea încasa această sumă la Trezorerie când îi va face plăcere.

— Monseniore, răspunse el, întotdeauna e o plăcere să vâri în buzunar banii duşma… Banii străinilor. Poftim, însă! eu nu sunt un linguşitor al lui Plutus: daţi-mi înapoi Rinul şi Posenul, şi vă las cei două sute cinzeci de mii de franci.

— Asta aveţi în minte? spuse prinţul râzând. Rinul şi Posenul!

— Rinul aparţine Franţei iar Posenul Poloniei, în mod mai legitim decât îmi aparţin mic aceşti bani. Însă aşa sunt marii seniori: ei îşi fac o datorie din a plăti micile datorii şi un punct de onoare din a nega pe cele mari!

Prinţul făcu o strâmbătură şi toate figurile de la curte începură să se strâmbe în mod uniform. Găsiră că domnul Fougas dăduse dovadă de prost gust lăsând să cadă o fărâmă de adevăr pe-un mare platou de inepţii.

Însă o micuţă baroană vieneză, care asistă la prezentarea lui,

fu mai mult fermecată de figura sa decât de discursurile sale. Doamnele din Viena şi-au făurit o reputaţie de ospitalitate pe care se străduiesc s-o justifice pretutindeni, chiar şi în afara patriei lor.

Baroana de Marcomarcus avea şi un alt motiv să-l atragă pe colonel: de vreo doi-trei ani, ea colecţiona bărbaţi celebri, în fotografii, bineînţeles. Albumul ei era populat cu generali, cu oameni de stat, cu filozofi şi cu pianişti, care se dăruiseră ei scriind în partea de jos a portretului: „Omagiu respectuos”. Se puteau număra acolo mai mulţi prelaţi romani şi chiar un cardinal celebru, însă lipsea de acolo un strigoi. Ea îi scrise prin urmare lui Fougas un răvaş plin de nerăbdare şi de curiozitate, rugându-l să supeze la dânsa acasă. Fougas, care pleca a doua zi spre Dantzig, luă o foaie de hârtie cu blazon şi se pregăti să se scuze în mod politicos. El se temea, această inimă delicată şi plină de cavalerism, ca o seară de conversaţie şi de plăcere în compania celor mai frumoase femei din Germania să nu apară ca o infidelitate morală faţă de amintirea Clémentinei. Căută aşadar o formulă convenabilă şi scrise:

„Prea îngăduitoare frumuseţe, cu...” Muza nu-i mai dictă nimic. Nu se afla în dispoziţia de a scrie, simţea mai degrabă că are chef să meargă la supeu. Scrupulele sale se risipiră ca nişte nori alungaţi de un frumos vânt de nord-est; îşi puse redingota cu brandemburguri şi duse răspunsul el însuşi. Era prima oară că supa de la reînvierea sa. Făcu dovada unei frumoase pofte de mâncare şi se cam ameţi, însă nu ca de obicei. Baroana de Marcomarcus, fermecată de spiritul şi de verva lui inepuizabilă, îl reţinu cât putu mai mult. Şi astăzi, încă, ea spune prietenilor ei, arătându-le portretul colonelului: „Numai aceşti ofiţeri francezi sunt în stare să cucerească lumea!”

A doua zi, el îşi împacheta lucrurile într-un geamantan din piele neagră de viţel pe care-l cumpărase la Paris, îşi încasă banii la Trezorerie şi porni la drum spre Dantzig. Dormi în vagon, deoarece supase în ajun. Îl treziră nişte sforăieli cumplite. Îl căută pe sforăitor, nu-l găsi în jurul lui, deschise uşa compartimentului vecin, căci vagoanele nemţeşti sunt mult mai comode decât ale noastre, şi zgâlţâi pe un domn gras ce

părea să ascundă un întreg joc de orgi în trupul său. La una din staţii, bău o sticlă de vin de Marsala şi mâncă două duzine de sandvişuri, întrucât supeul din ajun îl lăsase cu stomacul gol. La Dantzig, îşi smulse geamantanul negru din mâinile unui enorm borfaş care se pregătea să pună mâna pe el.

Ceru să fie condus la cel mai bun hotel din oraş, îşi comandă cina şi alergă la adresa domnului şi doamnei Meiser. Prietenii săi de la Berlin îi dăduseră informaţii despre această încântătoare familie. Ştia că va avea de-a face cu cel mai bogat şi cel mai avar dintre pungaşi, iată de ce luă el tonul galant care a putut părea ciudat multora dintre cititori în capitolul precedent.

Din nefericire, el se umaniză ceva mai mult decât trebuia atunci când avu milionul în buzunar. Curiozitatea de a studia în profunzime lungile butelii galbene fu cât pe-aci să-i joace un renghi. Minţile i se rătăciră, pe la ora unu dimineaţa, dacă e să cred ceea ce a povestit el însuşi! El afirma că după ce şi-a luat rămas bun de la acei oameni cumsecade care-l trataseră atât de bine, a căzut într-o fântână adâncă şi largă, al cărei ghizd, ridicat foarte puţin deasupra nivelului străzii, ar merita cel puţin un felinar. „Mă trezii (tot el e cel care vorbeşte) într-o apă foarte rece şi cu un gust excelent. După ce înotai un minut, două, căutând un punct de sprijin solid, mă apucai de o funie groasă şi mă căţărai fără efort la suprafaţa pământului, care nu se afla la mai mult de patruzeci de picioare. Nu e nevoie decât de nişte încheieturi zdravene şi de un pic de gimnastică şi treaba nu e deloc un tur de forţă. Sărind pe pavaj, mă văzui în faţa unui soi de pândar de noapte care zbiera orele pe stradă şi care mă întrebă insolent ce făceam acolo. L-am cotonogit zdravăn şi acest mic exerciţiu mi-a făcut bine, restabilind circulaţia sângelui. Înainte de a mă întoarce la han, mă oprii sub un felinar, îmi deschisei portofelul şi văzui cu plăcere că milionul meu nu se udase. Pielea era groasă iar fermoarul solid; de altfel, înfăşurasem bonul domnului Meiser într-o jumătate de duzină de bilete de o sută de franci, unsuroase ca nişte călugări. Vecinătatea asta i-a ferit.”

Verificarea odată făcută, el se întoarse la han, se culcă şi

dormi ca un prunc. A doua zi, trezindu-se, primi nota următoare, emanată de la poliţia din Nancy:

> Clémentine Pichon, optsprezece ani, fiică minoră a lui Auguste Pichon, hotelier, şi a lui Léonie Francelot, măritată în acest oraş Nancy în ziua de 11 ianuarie cu Louis-Antoine Langevin, fără profesie specificată.
>
> Numele de Langevin este tot atât de rar în departament pe cât de comun este numele de Pichon. În afară de onorabilul domn Victor Langevin, consilier de prefectură la Nancy, nu se cunoaşte decât numitul Langevin (Pierre), zis Pierrot, morar în comuna Vergaville, cantonul Dieuze.

Fougas sări până-n tavan strigând:

— Am un fiu!

Îl chemă pe chelnerul şef şi îi spuse:

— Fă-mi nota şi trimite bagajele la gară. Ia-mi bilet pentru Nancy; nu mă opresc în drum. Uite două sute de franci pe care ţi-i dau să bei în sănătatea fiului meu! îl cheamă Victor ca şi pe mine! E consilier de prefectură! Mi-ar fi plăcut mai mult să fie soldat, n-are importanţă! A! trimite mai întâi pe cineva să mă conducă la Bancă! Trebuie să mă duc să iau un milion care e al lui!

Cum nu există o cursă directă între Dantzig şi Nancy, el fu obligat să se oprească la Berlin. Domnul Hirtz, pe care îl vizită în trecere, îl anunţă că societăţile savante din oraş pregăteau un imens banchet în onoarea lui; el refuză însă net.

— Nu că aş dispreţui, zise el, un prilej de a bea într-o societate aleasă, însă natura a vorbit: glasul ei mă cheamă! Beţia cea mai dulce pentru toate inimile nobile este aceea a iubirii paterne!

Pentru a-l pregăti pe scumpul său copil pentru bucuria unei reîntoarceri atât de puţin aşteptate, îşi trimise milionul în plic pe adresa domnului Victor Langevin, împreună cu o lungă scrisoare, care se încheia astfel:

Binecuvântarea unui tată este mai de preţ, decât tot aurul din lume!

VICTOR FOUGAS

Trădarea Clémentinei Pichon îi jigni uşor amorul propriu, se consolă însă repede.

„Cel puţin, se gândea el, nu voi fi obligat să mă-nsor cu o femeie bătrână, când există una tânără care mă aşteaptă la Fontainebleau. Şi apoi fiul meu are un nume şi chiar un nume foarte prezentabil. Fougas sună mult mai bine, dar nici Langevin nu e rău.” El debarcă în ziua de 2 septembrie la ceasurile şase seara în acel oraş mare şi frumos, cam trist, care e un fel de Versailles al Lorenei. Inima îi bătea să-i sară din piept. Pentru a prinde puteri, luă o cină bună. Şeful chelnerilor, interogat la desert, îi furniza cele mai bune informaţii despre domnul Victor Langevin: un bărbat încă tânăr, căsătorit de şase ani, tată al unui băiat şi al unei fete, stimat în ţinut şi prosper în afaceri.

— Eram sigur, spuse Fougas. Îşi turnă un pahar plin dintr-un anume Kirsch din Pădurea Neagră care îi păru delicios la macaroane.

În seara aceea, domnul Langevin povesti soţiei sale că, întorcându-se de la club, la orele zece, fusese acostat eu brutalitate de un beţivan. Îl luă la început drept un răufăcător şi se pregăti să se apere; însă omul se mulţumi să-l îmbrăţişeze şi o luă la sănătoasa. Acest ciudat accident îi aruncă pe cei doi soţi într-o serie de presupuneri, unele mai neverosimile decât altele. Însă, cum erau tineri amândoi şi căsătoriţi abia de şapte ani, schimbară repede conversaţia.

A doua zi dimineaţa, Fougas, încărcat cu bomboane ca un măgar cu faină, se prezentă la domnul Langevin. Pentru a avea o bună primire din partea celor doi nepoţei, cumpărase tot ce era mai bun în prăvălia celebrului Lebègue, care e un fel de Boissier la Nancy. Servitoarea care-i deschise uşa întrebă dacă el era cel pe care îl aştepta domnul.

— Bun! zise el; scrisoarea mea a sosit?

— Da, domnule; ieri dimineaţă. Şi geamantanele

dumneavoastră?

— Le-am lăsat la hotel.

— Domnul n-are să fie mulţumit. Camera dumneavoastră e pregătită sus.

— Mulţumesc! mulţumesc. Ia hârtia asta de o sută de franci pentru vestea cea bună.

— O, domnule, nu trebuia!

— Dar unde e el? Vreau să-l îmbrăţişez, să-i spun…

— Se îmbracă, domnule, şi doamna la fel.

— Şi copiii, scumpii mei nepoţei?

— Dacă doriţi să-i vedeţi, sunt acolo în sufragerie.

— Dacă doresc! deschide degrabă!

El găsi că băieţaşul îi semăna şi se bucură văzându-l în costum de artilerist cu sabie. Buzunarele lui se deşertară pe parchet şi cei doi copii, la vederea atâtor bunătăţi, îi săriră de gât.

— O, filozofi! exclamă colonelul, mai îndrăzniţi să negaţi glasul firii?

O cuconiţă drăguţă (toate femeile tinere sunt drăguţe la Nancy) veni în fugă la strigătele de bucurie ale liotei de copii.

— Nora mea! strigă Fougas, întinzându-i braţele.

Stăpâna casei se dădu înapoi cu prudenţă şi spuse cu un zâmbet subţire:

— Vă înşelaţi, domnule; eu nu sunt nici a dumneavoastră, nici frumoasă şi nici fată[3], sunt doamna Langevin.

„Ce dobitoc sunt, gândi colonelul; eram gata să povestesc în faţa acestor copii secretele noastre de familie! Ţinuta, Fougas. Te afli într-o societate distinsă, în care ardoarea sentimentelor celor mai tandre se ascunde sub masca de gheaţă a indiferenţei!”

— Luaţi loc, spuse doamna Langevin; sper că aţi călătorit bine?

— Da, doamnă. Doar trenul mi se părea că se mişcă prea încet!

— Nu vă ştiam atât de grăbit să ajungeţi.

— Nu înţelegeţi că ardeam de nerăbdare să fiu aici?

— Cu atât mai bine; e o dovadă că judecata şi familia au

ajuns la înţelegere în cele din urmă.

— Este oare vina mea că familia n-a vorbit mai devreme?

— Important e că i-aţi dat ascultare. Ne vom da silinţa să nu vă plictisiţi la Nancy.

— Dar cum aş putea să mă plictisesc, atâta timp cât voi rămâne în mijlocul vostru?

— Mersi. Casa noastră va fi şi a dumneavoastră. Obişnuiţi-vă cu gândul că faceţi parte din familie.

— Cu gândul şi cu inima, doamnă.

— Şi nu vă veţi mai gândi la Paris?

— Parisul?… nu-mi pasă nici cât negru sub unghie!

— Vă previn că aici lumea nu se bate în duel.

— Cum? aţi aflat deja…

— Ştim totul, chiar şi povestea acelui faimos supeu cu femei cam uşoare.

— Cum naiba aţi aflat?… De data asta însă, să vedeţi, chiar eram scuzabil.

Domnul Langevin apăru la rândul său, proaspăt ras şi rubicond; un tip drăguţ de subprefect în devenire.

„E admirabil, gândi Fougas, cum ne păstrăm noi, cei din familie! Nu i-ai da nici treizeci şi cinci de ani găliganului ăstuia, şi el are patruzeci şi şase bătuţi pe muchie. Ia te uită, nu-mi seamănă deloc, bate-n partea maică-sii!

— Dragul meu, zise doamna Langevin, iată o fiinţă neascultătoare care promite că se va cuminţi.

— Fii binevenit, tinere! spuse consilierul, strângându-i mâna lui Fougas.

Primirea aceasta i se păru rece sărmanului nostru erou. El visa o ploaie de sărutări şi de lacrimi, iar copiii se mulţumeau să-i strângă mâna.

— Fiu… domnule, îi spuse el lui Langevin, lipseşte o persoană de la reuniunea noastră. Câteva greşeli reciproce, şi de altfel prescrise de scurgerea timpului, n-ar putea să ridice între noi o barieră de netrecut. Pot îndrăzni să vă cer favoarea de a fi prezentat doamnei, mama dumitale?

Domnul Langevin şi soţia sa holbară nişte ochi mari, uluiţi.

— Cum, domnule, spuse soţul, trebuie că viaţa de la Paris v-a

făcut să vă pierdeţi memoria. Sărmana maică-mea nu mai este! Sunt deja trei ani de când am pierdut-o!

Bunul Fougas izbucni în lacrimi.

— Iertare! făcu el, nu ştiam. Biata femeie!

— Nu te-nţeleg! O cunoşteai pe mama mea?

— Ingratule!

— Ciudat băiat! Dar părinţii dumitale au primit o scrisoare de invitaţie?

— Care părinţi?

— Tatăl şi mama dumitale!

— A, aşa! ce-mi tot îndrugi acolo? Mama mea era moartă înainte ca dumneata să fi venit pe lume.

— Doamne, mama dumitale a murit?

— Da, bineînţeles, în ’89!

— Cum! Nu doamna, mama dumitale, te trimite aici?

— Monstrule! Cea care mă aduce aici este inima mea de tată!

— Inimă de tată?… Dar nu eşti dumneata băiatul Jamin, care a făcut nebunii în capitală şi care e trimis la Nancy ca să urmeze cursurile şcolii forestiere?

Colonelul împrumută glasul lui Jupiter tonans şi răspunse:

— Eu sunt Fougas!

— Ei bine!

— Dacă natura nu-ţi spune nimic în favoarea mea, fiu ingrat ce eşti! întreabă mormântul mamei tale!

— Zău aşa! domnule, ţipă consilierul, am putea să ne jucăm multă vreme de-a vorbele-n doi peri. Ia loc, te rog, şi spune-mi problema dumitale… Marie, du copiii de-aici.

Fougas nu se lăsă rugat. El povesti romanul vieţii sale fără a omite nimic, însă cu nesfârşite menajamente pentru urechile filiale ale domnului Langevin. Consilierul îl ascultă răbdător, ca un om dezinteresat în chestiune.

— Domnule, spuse el în sfârşit, te-am luat la început drept un nebun; acum îmi amintesc că jurnalele au dat câteva frânturi din povestea dumitale şi văd că eşti victima unei erori. Eu nu am patruzeci şi şase de ani, ci treizeci şi patru. Mama mea nu se numeşte Clémentine Pichon, ci Marie Kerval. Ea nu s-a născut la Nancy, ci la Vannes, şi era în vârstă de şapte ani în 1813. Am

onoarea să te salut.

— A! nu eşti fiul meu! urmă Fougas mânios. Ei bine! cu atât mai rău pentru tine! N-are oricine un tată cu numele de Fougas! Iar fii cu numele de Langevin, n-ai decât să te apleci ca să culegi. Ştiu unde să găsesc unul care nu e consilier de prefectură, e-adevărat, care nu-şi pune o haină brodată ca să meargă la liturghie, dar care are inimă cinstită şi simplă, şi pe care-l cheamă Pierre, ca şi pe mine! Iertare însă! atunci când dai oamenii afară pe uşă, trebuie cel puţin să le înapoiezi ceea ce le aparţine.

— Nu te opresc să aduni bomboanele pe care copiii mei le-au împrăştiat pe jos.

— Chiar despre bomboane este vorba! Milionul meu, domnule!

— Care milion?

— Milionul fratelui dumitale!... Nu! al aceluia care nu e fratele dumitale, al fiului Clémentinei, al scumpului şi unicului meu copil, singurul vlăstar al neamului meu, Pierre Langevin, zis Pierrot, morar la Vergaville!

— Dar îţi jur, domnule, că n-am niciun milion de-al dumitale şi nici de-al altcuiva.

— Îndrăzneşti să negi, sceleratule! când ţi l-am trimis eu însumi prin poştă!

— Dumneata mi l-ai trimis poate, dar eu cu siguranţă nu l-am primit!

— Ei bine! apără-ţi viaţa!

Sări să-l strângă de gât şi poate că Franţa ar fi pierdut în ziua aceea un consilier de prefectură, dacă servitoarea n-ar fi intrat pe uşă cu două scrisori în mână. Fougas îşi recunoscu scrisul şi timbrul de la Berlin, desfăcu plicul şi arătă bonul asupra Băncii.

— Iată, zise el, milionul pe care ţi-l destinam dacă ai fi vrut să fii fiul meu! Acum e prea târziu să mai retractezi. Natura mă cheamă la Vergaville. Sluga dumitale!

În ziua de 4 septembrie, Pierre Langevin, morar din Vergaville, îl însura pe Cadet Langevin, al doilea fiu al său. Familia morarului era numeroasă, cinstită şi destul de înstărită. Era mai întâi bunicul, un bătrân frumos şi zdravăn, care lua

patru mese pe zi şi-şi trata micile indispoziţii cu vin de Bar sau de Thiaucourt. Bunica Catherinei fusese frumoasă pe timpuri şi niţel cam uşuratică, dar ispăşea printr-o surzenie totală crima de a fi dat ascultare berbanţilor. Domnul Pierre Langevin, zis Pierrot, zis Gros-Pierre, după ce-şi căutase norocul în America (e un obicei foarte răspândit în ţinut), se întoarse în sat ca un mic sfânt Ioan, şi numai Dumnezeu ştie cât s-a râs de păţania lui! Lorenii sunt zeflemişti din cale-afară; dacă nu înţelegeţi de glumă, nu vă sfătuiesc niciodată să călătoriţi prin părţile lor. Gros-Pierre, ofensat, şi aproape furios de-a fi mâncat averea neveste-sii, împrumută bani cu zece la sută, cumpără moara din Vergaville, munci ca o vită de povară desţelenind pământuri şi înapoie capitalul şi dobânzile. Fortuna care îi datora unele despăgubiri îi furniza *gratis pro Deo* o jumătate de duzină de lucrători superbi: şase băieţi zdraveni, pe care nevastă-sa i-i dărui an de an. Treaba era reglată ca un ceasornic. În fiecare an, la nouă luni de zile, numărate fără greş, după sărbătoarea din Vergaville, Claudine, zisă Glaudine, mai boteza unul. Numai că ea muri după al şaselea, pentru că mâncase patru bucăţi mari de *quiche* înainte de a ieşi din lăuzie. Gros-Pierre nu se recăsători, având în vedere că avea lucrători din belşug, şi îşi rotunji încetişor avutul. Dar cum glumele dăinuie multă vreme în sat, camarazii morarului îi mai vorbeau de acele faimoase milioane pe care nu le adusese din America, iar Gros-Pierre se făcea roşu de furie pe sub făină, la fel ca-n primele zile.

În ziua de 4 septembrie aşadar, el îl însura pe al doilea fiu al său cu o leliţă bună şi grasă din Altroff, care avea obrajii tari şi violeţi: e un gen de frumuseţe foarte gustat în ţinut. Nunta avea loc la moară, dat fiind că mireasa era orfană de tată şi de mamă şi că ieşea de la călugăriţele din Molsheim.

Cineva veni să-i spună lui Pierre Langevin că un domn decorat venea să-i vorbească şi Fougas îşi făcu apariţia în toată splendoarea sa.

— Bunul meu domn, spuse morarul, nu sunt deloc în dispoziţia de a discuta afaceri, pentru că noi am băut un păhărel de vin alb înainte de slujbă, însă o să bem o grămadă din cel roşu la cină, şi dacă vă-ndeamnă inima, nu vă sfiiţi!

Masa e lungă. O să discutăm pe urmă. Nu spuneţi nu? Atunci înseamnă da.

„De data asta, gândi Fougas, nu mă-nşel. Este chiar glasul sângelui! Mi-ar fi plăcut mai mult un militar, dar acest agricultor gras şi de treabă e de ajuns inimii mele. Nu-i datorez satisfacţiile orgoliului; dar nu contează! I-am câştigat prietenia.”

Cina era servită, iar masa era mai încărcată cu cărnuri decât stomacul lui Gargantua. Gros-Pierre, la fel de mândru de marea sa familie ca şi de marea sa avere, îl puse pe colonel să asiste la numărătoarea fiilor săi. Şi Fougas se bucură, aflând că avea şase nepoţi bine făcuţi.

Îl aşezară în dreapta unei mici bătrâne cocârjate, care îi fu prezentată ca bunica vlăjganilor acelora. Dumnezeule! ce schimbată îi păru Clémentine! În afară de ochi, care rămăseseră vii şi strălucitori, totul era de nerecunoscut la ea. „Uite, gândi Fougas, cum aş arăta eu astăzi dacă acel cumsecade Jean Meiser nu m-ar fi uscat!” Zâmbea cu maliţie, privindu-l pe bunicul Langevin, şef presupus legitim al acelei numeroase familii. „Sărmane bătrân! murmura Fougas, tu nu ştii ce-mi datorezi!”

Oamenii se ospătează zgomotos la nunţile de la ţară. E un abuz pe care civilizaţia nu-l va reforma niciodată, sper. Profitând de zgomot, colonelul stătu de vorbă sau crezu că stă de vorbă cu vecina sa. „Clémentine!” îi spuse el. Ea îşi ridică ochii şi chiar nasul şi răspunse:

— Da, domnule.

— Aşadar inima nu m-a-nşelat? Dumneata eşti chiar Clémentine a mea!

— Da, domnule.

— M-ai recunoscut, bravă şi excelentă soţie!

— Da, domnule.

— Dar, cum ţi-ai ascuns atât de bine emoţia?… Câtă tărie au femeile!… Eu pic din cer în mijlocul existenţei tale liniştite, iar tu mă vezi fără să clipeşti!

— Da, domnule.

— M-ai iertat tu pentru o crimă aparentă de care numai

destinul a fost vinovat?

— Da, domnule.

— Mulţumesc! O, mulţumesc!… Ce familie admirabilă în jurul tău! Acest bun Pierre care aproape că m-a strâns în braţe văzându-mă că apar, e fiul meu, nu-i aşa?

— Da, domnule.

— Bucură-te: va fi bogat! E deja un om fericit; i-am adus averea. Un milion va fi partea lui. Ce beţie, o, Clémentine! în această inocentă adunare, atunci când am să-mi ridic vocea pentru a spune fiului meu: „Ţine! milionul ăsta e al tău!” A sosit oare momentul? Trebuie să vorbesc? Trebuie să spun totul?

— Da, domnule.

Fougas se ridică aşadar şi ceru tăcere. Presupuseră că dorea să cânte un cântec şi tăcură.

— Pierre Langevin, spuse el cu emfază, eu vin de pe lumea cealaltă şi-ţi aduc un milion.

Dacă Gros-Pierre nu vroi să se-nfurie, măcar roşi, iar gluma i se păru de prost gust. Însă când Fougas anunţă că o iubise pe bunică în tinereţea ei, bătrânul tată Langevin nu şovăi să-i arunce cu o sticlă-n cap. Fiul colonelului, magnificii săi nepoţi şi până şi mireasa se ridicară mânioşi din cale-afară şi se încinse o bătălie straşnică.

Pentru prima oară-n viaţă, Fougas nu fu cel mai tare. El se temea să nu scoată vreun ochi cuiva din familie. Sentimentul patern îi răpi trei sferturi din forţe.

Aflând însă în încăierare că Clémentine se numea Catherine şi că Pierre Langevin se născuse în 1810, el redobândi avantajul, învineţi trei ochi, rupse un braţ, strâmbă două nasuri, scoase patru duzini de dinţi şi ajunse la trăsura sa însoţit de toate onorurile războiului.

„La naiba cu copiii! spunea el zburând ca vântul spre gara de la Avricourt. Dacă am un fiu, să mă găsească!”

19

EL CERE ŞI APOI ACORDĂ MÂNA CLÉMENTINEI

În ziua de 5 septembrie, la ceasurile zece dimineaţa, Léon Renault, slab, tras la faţă şi aproape de nerecunoscut, se afla la picioarele Clémentinei Sambucco, în salonul mătuşii ei. Erau aranjate flori pe şemineu, flori în toate jardinierele. Două mari raze de soare ştrengare intrau prin ferestrele deschise. Un milion de mici atomi albăstrii jucau în lumină şi se întretăiau, se opreau după bunul plac al fanteziei, întocmai ca ideile într-un volum al domnului Alfred Houssaye. În grădină cădeau merele, piersicile erau coapte, viespile scobeau găuri largi şi adânci în perele parfumate; begoniile şi clematitele înfloreau; în sfârşit un coş mare cu heliotrop, aşezat sub fereastra din stânga, îşi etala întreaga splendoare. Soarele poleia toţi ciorchinii viţei de vie cu un strat de aur brun; marele yucca ornamental de pe peluză, agitat de vânt ca o pălărie chinezească, îşi lovea fără sunet clopoţeii argintii. Însă fiul domnului Renault era mai palid şi mai ofilit decât crengile liliacului, mai abătut decât frunzele bătrânului cireş; inima sa era lipsită de bucurie şi de speranţă, asemenea coacăzului desfrunzit şi fără fructe!

Să te exilezi departe de pământul natal, să trăieşti trei ani sub un climat neospitalier, să-ţi petreci atâtea zile în minele adânci, atâtea nopţi pe un cuptor de faianţă laolaltă cu o grămadă de ploşniţe şi cu destui mujici, şi să vezi că în locul tău e preferat un colonel de douăzeci şi cinci de ludovici pe care l-ai înviat tu însuţi, muindu-l în apă!

Toţi bărbaţii au suferit decepţii, dar, cu siguranţă, nimeni n-a trecut printr-o nefericire atât de puţin previzibilă şi atât de extraordinară. Léon ştia că pământul nu este o vale de şocolată cu lapte, nici de ciorbă de trufandale. El cunoştea lista nefericirilor celebre, care începe odată cu moartea lui Abel, ucis în paradisul terestru, şi se termină cu masacrarea lui Rubens din galeria Luvrului, la Paris. Însă istoria, care rareori ne învaţă

ceva, nu ne consolează niciodată. Sărmanul inginer zadarnic îşi tot repeta că o mie de alţi inşi fuseseră uzurpaţi în ajunul căsătoriei şi alţi o sută de mii a doua zi, tristeţea era mai puternică decât judecata, şi trei-patru şuviţe de păr începeau să-i albească în jurul tâmplelor.

— Clémentine! spunea el, sunt cel mai nefericit dintre bărbaţi. Refuzându-mi această mână pe care mi-ai făgăduit-o, mă condamni la un supliciu de o sută de ori mai rău decât moartea. Vai! ce vrei să mă fac fără tine? Va trebui să trăiesc singur, căci te iubesc prea mult pentru a mă căsători cu alta. De aproape patru ani, toate sentimentele mele, toate gândurile mele sunt concentrate asupra dumitale, m-am obişnuit să le privesc pe celelalte femei ca pe nişte fiinţe inferioare, nedemne să atragă privirea unui bărbat! Nu-ţi mai vorbesc de eforturile pe care le-am făcut pentru a te merita; ele îşi purtau recompensa în ele însele, iar eu eram deja mult prea fericit că muncesc şi sufăr pentru dumneata. Dar uite mizeria în care m-a lăsat părăsirea dumitale! Un matelot azvârlit pe o insulă pustie e mai puţin demn de plâns ca mine: va trebui să rămân în preajma dumitale, să asist la fericirea altuia; să te văd trecând pe sub fereastra mea la braţul rivalului meu! Ah! moartea ar fi mai suportabilă decât această tortură zilnică. Însă nu am nici măcar dreptul de a muri! Bieţii mei părinţi au şi aşa destule necazuri. Ce s-ar întâmpla, dumnezeule mare! dacă i-aş condamna să poarte doliu după fiul lor?

Această tânguire punctată cu suspine şi lacrimi sfâşia inima Clémentinei. Sărmana copilă plângea şi ea, căci îl iubea pe Léon din tot sufletul, însă îşi interzisese să i-o mai spună. De mai multe ori, văzându-l pe jumătate leşinat în faţa ei, fu ispitită să-l cuprindă cu braţele de după gât, dar amintirea lui Fougas îi paraliza orice gest de tandreţe.

— Sărmanul meu prieten, îi zicea ea, mă judeci greşit dacă mă crezi nesimţitoare la suferinţele dumitale. Te cunosc, Léon, şi încă din copilărie. Ştiu câtă loialitate, câtă delicateţe, câte nobile şi preţioase virtuţi există în dumneata. Din vremea când mă purtai în braţe spre cei sărmani şi îmi puneai un bănuţ în mână ca să mă înveţi să dau de pomană, niciodată n-am auzit

vorbindu-se de binefacere fără să mă gândesc îndată la dumneata. Atunci când ai bătut un băiat de două ori mai mare ca dumneata, care-mi luase păpuşa, am simţit ce lucru frumos e curajul, şi că o femeie e fericită să se poată bizui pe un om de suflet. Tot ceea ce te-am văzut făcând de atunci încoace n-a făcut decât să-mi sporească stima şi simpatia. Să fii convins că nu din răutate şi nici din nerecunoştinţă te fac astăzi să suferi. Vai! eu nu-mi mai aparţin, sunt dominată; mă asemuiesc cu acele automate care se mişcă fără să ştie pentru ce. Da, simt în mine un fel de resort mai puternic decât libertatea mea, şi voinţa altuia e cea care mă conduce!

— De-aş fi măcar sigur că vei fi fericită! Dar nu! Bărbatul pentru care mă sacrifici nu va şti niciodată să preţuiască un suflet atât de delicat ca al dumitale! E un ins brutal, un soldăţoi, un beţiv…

— Te rog, Léon! Aminteşte-ţi că are dreptul la tot respectul meu!

— Respect, faţă de el! şi pentru ce? Te întreb, pentru numele lui Dumnezeu, ce anume vezi dumneata respectabil în persoana domnului Fougas? Vârsta lui? E mai tânăr ca mine. Talentele sale? Nu şi le-a arătat decât la masă. Educaţia sa? Frumoasă mai este! Virtuţile sale? Ştiu eu ce trebuie să cred despre delicateţea şi recunoştinţa lui!

— Îl respect, Léon, de când l-am văzut în sicriul lui. E un simţământ mai puternic decât orice; eu nu-l explic, eu îl îndur.

— Ei bine! respectă-l cât doreşti! Cedează superstiţiei care te-a cuprins. Vezi în el o fiinţă miraculoasă, sacră, scăpată din ghearele morţii pentru a săvârşi ceva măreţ pe pământ! Dar însuşi lucrul acesta, o, scumpa mea Clémentine, este o barieră între dumneata şi el. Dacă Fougas se află în afara condiţiei omeneşti, dacă e un fenomen, o fiinţă aparte, un erou, un semizeu, un idol, nu poţi să te gândeşti serios să devii soţia lui. Eu nu sunt decât un bărbat ca toţi ceilalţi, născut pentru a munci, pentru a suferi şi pentru a iubi. Te iubesc! Iubeşte-mă şi tu!

— Derbedeule! zise Fougas deschizând uşa.

Clémentine scoase un ţipăt, Léon se ridică de jos la iuţeală,

însă colonelul îl şi prinsese de spatele hainei lui de nankin. Inginerul fu ridicat, balansat ca un atom într-una din cele două raze de soare, şi proiectat drept în mijlocul heliotropilor, înainte chiar ca el să se fi gândit să răspundă un singur cuvânt. Bietul Léon! Bieţii heliotropi!

Cât ai clipi, tânărul fu din nou în picioare. Îşi scutură ţărâna care-i murdărea genunchii şi coatele, se apropie de fereastră şi spuse cu o voce domoală, dar hotărâtă:

— Domnule colonel, regret sincer că te-am înviat, dar poate că prostia pe care am făcut-o nu e ireparabilă. Pe curând! Cât despre dumneata, domnişoară, te iubesc!

Colonelul ridică din umeri şi se aşeză la picioarele fetei pe perna care mai păstra încă urma lăsată de Léon. Domnişoara Virginie Sambucco, atrasă de zgomot, cobora ca o furtună şi auzi discursul următor.

— Idol al unei inimi mari! Fougas se întoarce la tine precum vulturul la cuibul său. Am cutreierat multă vreme lumea urmărind un rang, aur şi o familie pe care ardeam de nerăbdare să ţi le pun la picioare. Norocul mi-a dat ascultare ca un sclav; el ştie la ce şcoală am învăţat cu arta de a-l stăpâni. Am străbătut Parisul şi Germania, asemenea unui meteor victorios condus de steaua sa. Am fost văzut pretutindeni tratând de la egal la egal cu puternicii lumii şi făcând să răsune trâmbiţa adevărului pe sub lambriurile regilor. Am pus piciorul pe gâtlejul avidei cupidităţi şi i-am luat înapoi, măcar în parte, comorile pe care le jefuise de la cinstea prea încrezătoare. Un singur bun îmi este refuzat: acel fiu pe care nădăjduiam să-l revăd scapă ochilor de linx ai iubirii paterne. N-am aliat nici vechiul obiect al primelor mele tandre simţăminte, însă ce contează? Nu-mi va lipsi nimic, dacă tu îmi vei ţine loc de toate. Ce mai aşteptăm? Eşti oare surdă la glasul fericirii care te cheamă? Să ne ducem la lăcaşul legilor; mă vei urma apoi la picioarele altarului; un preot va consfinţi legăturile noastre şi vom străbate viaţa, sprijiniţi unul de altul, eu asemeni stejarului care susţine slăbiciunea, tu asemeni iederei elegante care împodobeşte emblema vigorii!

Clémentine rămase câtva timp fără să răspundă, şi ca ameţită

de retorica zgomotoasă a colonelului.

— Domnule Fougas, îi spuse ea, v-am dat întotdeauna ascultare, făgăduiesc şi acum să vă dau ascultare toată viaţa. Dacă nu doriţi să mă mărit cu sărmanul Léon, voi renunţa la el. Îl iubesc totuşi, şi un singur cuvânt din partea lui îmi tulbură inima mai mult decât toate lucrurile frumoase pe care mi le-aţi spus dumneavoastră.

— Bine! foarte bine! exclamă mătuşa. În ce mă priveşte, domnule, deşi nu mi-ai făcut cinstea de a mă consulta, eu am să-ţi spun ce gândesc. Nepoata mea nu e deloc femeia potrivită pentru dumneata. Chiar de-ai fi mai bogat decât domnul Rothschild şi mai ilustru decât ducele de Malakoff, şi tot n-aş sfătui-o pe Clémentine să se mărite cu dumneata.

— Şi de ce, mă rog, castă Minervă?

— Pentru că ai iubi-o cinsprezece zile şi, la primul bubuit de tun, ai da fuga la război! Ai părăsi-o, domnule, întocmai ca pe acea nefericită Clémentine ale cărei nenorociri ne-au fost povestite!

— Pe dracu! mătuşă, vă sfătuiesc s-o plângeţi! La trei luni după Leipzig, se mărita cu un anume Langevin, la Nancy.

— Poftim?

— Spun că se mărita cu un intendent militar numit Langevin.

— La Nancy?

— Chiar la Nancy.

— E ciudat!

— E josnic!

— Dar femeia aceea… Fata aceea… numele ei!

— Vi l-am spus de o sută de ori: Clémentine!

— Clémentine şi mai cum?

— Clémentine Pichon.

— Ah! Dumnezeule! cheile mele! unde sunt cheile? Eram sigură că le-am pus în buzunar! Clémentine Pichon! Domnul Langevin! Nu se poate! Îmi pierd judecata! Ei! copila mea, ce stai aşa! E vorba de fericirea vieţii tale! Unde mi-ai vârât cheile! A! Uite-le aici!

Fougas se aplecă la urechea Clémentinei şi îi spuse:

— I se întâmplă mereu accidentul ăsta? S-ar zice că sărmana

domnişoară şi-a pierdut capul!

Însă Virginie Sambucco deschisese deja un mic secretaire din lemn de trandafir. Dintr-o singură ochire, ea descoperi într-o singură legătură de hârtii o foaie îngălbenită de vreme.

— Asta este! zise ea cu un strigăt de bucurie. Marie-Clémentine Pichon, fiică legitimă a lui Auguste Pichon, hotelier, strada Merlettes, în oraşul Nancy; măritată la 10 iunie 1814 cu Joseph Langevin, subintendent militar. Ea este, nu-i aşa domnule? Îndrăzneşte să spui că nu e ea!

— Ah! dar bine, prin ce întâmplare aveţi dumneavoastră hârtiile mele de familie?

— Biata Clémentine! Şi dumneata o acuzi de trădare! Nu înţelegi că ai fost dat drept mort? Că ea se credea văduvă fără să fi fost măritată; că…

— Bun! bun! O iert. Unde se află? Vreau s-o văd, s-o îmbrăţişez, să-i spun…

— A murit, domnule! a murit după trei luni de căsnicie…

— Ah! drace!

— Şi dând naştere unei fiice…

— Care e fiica mea! Mi-ar fi plăcut mai mult un băiat, dar ce contează? Unde este? Vreau s-o văd, s-o îmbrăţişez, să-i spun…

— Nu mai este, vai! Am să te conduc însă la mormântul ei.

— Dar cum naiba de o cunoşti?

— Pentru că s-a măritat cu fratele meu!

— Fără consimţământul meu? Nu contează! Cel puţin a lăsat în urma ei copii?

— Unul singur.

— Un fiu! E nepotul meu!

— O fiică.

— Nu contează! E nepoata mea! Mi-ar fi plăcut mai mult un băiat, dar unde este? Vreau s-o văd, s-o îmbrăţişez, să-i spun…

— Îmbrăţişeaz-o, domnule. O cheamă Clémentine ca şi pe bunica sa şi uite-o aici!

— Ea! Iată prin urmare secretul acestei asemănări! Dar atunci eu nu mă mai pot însura cu ea! Nu contează! Clémentine! vino în braţele mele! Sărută-l pe bunicul tău!

Biata copilă nu reuşise să înţeleagă nimic din această rapidă

conversaţie în care evenimentele cădeau ca nişte ţigle în capul colonelului. Ei i se vorbise întotdeauna despre domnul Langevin ca despre bunicul ei din partea mamei, şi acum i se părea că aude că mama ei era fiica lui Fougas. Dar ea simţi după primele cuvinte că nu se mai putea căsători cu colonelul şi că va fi curând măritată cu Léon Renault. Prin urmare, dintr-un gest de bucurie şi de recunoştinţă se năpusti în braţele tânărului bătrân.

— Ah! domnule, îi spuse ea, v-am iubit întotdeauna şi v-am respectat ce pe un strămoş!

— Iar eu, biata mea copilă, m-am purtat întotdeauna ca un dobitoc bătrân! Toţi bărbaţii sunt nişte brute şi toate femeile sunt nişte îngeri. Tu ai ghicit, cu instinctul delicat al sexului tău, că-mi datorai respect, iar eu, prost ce sunt! n-am bănuit absolut nimic! Drăcia dracului! fără venerabila mătuşă, aici de faţă, aş fi făcut o boacănă!

— Nu, zise mătuşa. Ai fi descoperit adevărul parcurgând hârtiile noastre de familie.

— Oare le-aş fi privit măcar? Şi când te gândeşti că eu îmi căutam moştenitorii în departamentul Meurthe, când îmi lăsasem familia la Fontainebleau! Imbecil, de! Dar nu contează, Clémentine! Vei fi bogată, te vei căsători cu acela pe care-l iubeşti! Unde e băiatul acela de treabă? Vreau să-l văd, să-l îmbrăţişez, să-i spun…

— Vai, domnule! l-aţi azvârlit pe fereastră.

— Eu?… Ia te uită! aşa e. Nu-mi mai aminteam. Din fericire n-a păţit nimic şi alerg să-mi repar prostia. O să vă căsătoriţi când doriţi; cele două nunţi au să se facă o dată… Dar de fapt, nu! Ce zic eu! Eu nu mă mai însor! Pe curând, copila mea, scumpa mea nepoţică. Domnişoară Sambucco, eşti o mătuşă de treabă; sărută-mă!

El alergă acasă la domnul Renault şi Gothon, care-l vedea venind, coborî să-i bareze drumul.

— Nu ţi-e ruşine, îi zise ea, să te porţi în halul ăsta cu cei care ţi-au redat viaţa? Ah! de-ar fi s-o luăm iar de la început! nu s-ar mai răsturna casa cu susu-n jos pentru ochii dumitale frumoşi! Doamna plânge, domnul îşi smulge părul din cap, domnul Léon tocmai a trimis doi ofiţeri să te caute. Ce drăcie ai

mai făcut de dimineaţă-încoace?

Fougas o învârti în loc ca pe-un titirez şi se trezi faţă-n faţă cu inginerul. Léon auzise zvon de ceartă; văzându-l pe colonel animat, cu ochii aprinşi, el prevăzu o oarecare agresiune brutală şi nu mai aşteptă prima lovitură. O luptă corp la corp se încinse în alee, în mijlocul ţipetelor lui Gothon, ale domnului Renault şi al sărmanei doamne, care striga după ajutor. Léon se zvârcolea, lovea şi lansa din când în când câte un pumn viguros în torsul duşmanului. Fu înfrânt totuşi; colonelul sfârşi prin a-l trânti la pământ şi a-l culca cu desăvârşire, cum se spune la Toulouse. Atunci îl sărută pe amândoi obrajii şi îi spuse:

— Ah! copil smintit! Am să te forţez să m-asculţi! Eu sunt bunicul Clémentinei şi ţi-o dau în căsătorie, iar tu ai să te însori cu ea mâine, dacă doreşti! Ai înţeles? Ridică-te acum, şi nu-mi mai căra la pumni în stomac. Ar însemna aproape un paricid!

Domnişoara Sambucco şi Clémentine sosiră în mijlocul stupefacţiei generale. Ele completară relatarea lui Fougas, care se încurca în genealogie. Martorii lui Léon îşi făcură apariţia la rândul lor. Nu-l găsiseră pe duşman la hotelul la care descinsese şi se pregăteau să dea raportul în legătură cu misiunea lor.

În faţa ochilor li se înfăţişă tabloul unei fericiri desăvârşite, iar Léon îi rugă să ia parte la nuntă.

— Prieteni, le spuse Fougas, veţi vedea natura dezamăgită binecuvântând lanţurile iubirii.

20

UN TRĂSNET DIN SENIN

„D-ra Virginia Sambucco are onoarea de a vă invita să luaţi parte la căsătoria D-rei Clémentine Sambucco, nepoata sa, cu Dl. Léon Renault, inginer civil."

„Dl. şi D-na Renault au onoarea de a vă invita să luaţi parte la căsătoria D-lui Léon Renault, fiul lor, cu D-ra Clémentine Sambucco;"

„Şi vă roagă să asistaţi la benedicţiunea nupţială, care le va fi dată în ziua de 16 septembrie 1859, în biserica Saint-Maxence, parohia lor, la ceasurile unsprezece precise."

Fougas voi neapărat ca numele lui să figureze pe invitaţiile scrise. Cu chiu cu vai îi scoaseră din cap această fantezie. Doamna Renault îi ţinu o predică de două ceasuri încheiate. Îi spuse că în ochii societăţii, ca şi în ochii legii, Clémentine era nepoata domnului Langevin; că de altfel domnul Langevin se purtase foarte onorabil atunci când legitimase prin căsătorie o fiică ce nu era a lui; în sfârşit, că dezvăluirea unui asemenea secret de familie ar însemna un fel de scandal dincolo de mormânt şi ar veşteji amintirea sărmanei Clémentine Pichon. Colonelul răspundea cu căldura unui tânăr şi cu încăpăţânarea unui bătrân:

— Natura are drepturile sale; ele sunt anterioare convenţiilor societăţii şi de o mie de ori mai auguste. Onoarea aceleia pe care o numeam Eglé a mea îmi este mai scumpă decât toate comorile din lume şi i-aş spinteca inima-n patru temerarului care-ar încerca s-o veştejească. Cedând înflăcărării dorinţei mele, ea s-a conformat moravurilor unei epoci măreţe, când scurtimea vieţii şi permanenţa războiului simplificau toate formalităţile, în sfârşit, eu nu vreau ca strănepoţii mei, care se vor naşte, să ignore că sorgintea sângelui lor se află în vinele lui Fougas. Langevin al vostru e un intrus care s-a strecurat în mod fraudulos în familia mea. Un intendent e aproape un cantinier!

Calc în picioare cenuşa lui Langevin!

Încăpăţânatul nu cedă în faţa argumentelor doamnei Renault, dar se dădu bătut în faţa rugăminţilor Clementinei. Tânăra creolă îl alinta cu o graţie irezistibilă. „Bunicule drag încoace, bunicule scump încolo; copilaş bătrân de bunic, o să te dăm iar la colegiu, dacă nu te cuminţeşti!”

Ea se aşeza cu familiaritate pe genunchii lui Fougas şi-l lovea prieteneşte cu palma peste obraji.

Colonelul îşi îngroşa vocea, apoi inima i se muia de duioşie şi începea să plângă ca un copil.

Aceste gesturi de familiaritate nu-l făceau deloc fericit pe Léon Renault; cred chiar că ele îi temperau niţel bucuria. Desigur, el nu se îndoia nici de dragostea logodnicei sale, nici de loialitatea lui Fougas. Era obligat să recunoască faptul că, între un bunic şi nepoata lui, intimitatea este de drept natural şi nu poate ofensa pe nimeni. Dar situaţia era atât de nouă şi atât de puţin obişnuită încât îi trebui un oarecare timp pentru a-şi clasa sentimentele şi a-şi uita supărarea. Bunicul acesta, pe care plătise cinci sute de franci, căruia îi rupsese urechea, pentru care cumpărase un teren la cimitirul din Fontainebleau; strămoşul acesta mai tânăr ca el, pe care-l văzuse beat, pe care-l găsise amuzant, apoi primejdios, apoi insuportabil; acest venerabil şef al familiei care începuse prin a cere mâna Clémentinei şi sfârşise prin a-l arunca în heliotropi pe viitorul său nepot, nu putea să obţină de la început un respect fără rezerve şi o prietenie nemărginită.

Domnul şi Doamna Renault predicau fiului lor supunerea şi deferenţa. Ei i-l înfăţişau pe domnul Fougas ea pe o rudă ce trebuie menajată.

— Câteva zile de răbdare! spunea buna mamă, n-are să rămână el multă vreme la noi; e un soldat care n-ar putea să trăiască în afara armatei; nu mai mult decât peştele în afara apei.

Însă părinţii lui Leon, în adâncul sufletului lor, păstrau amintirea amară a atâtor supărări şi nelinişti. Fougas fusese flagelul familiei; rănile pe care le făcuse el nu puteau să se închidă într-o singură zi. Gothon însăşi îi păstra ranchiună fără

s-o spună. Ea scotea oftaturi adânci acasă la domnişoara Sambucco, muncind la pregătirea ospăţului de nuntă.

— Ah! sărmane Celestin, îi spunea ea acolitului său, ce smintit de bunic o să mai avem!

Singurul care se simţea cu desăvârşire la largul său era Fougas. El unul trăsese cu buretele peste poznele sale; nu păstra nicio ranchiună nimănui pentru tot răul pe care-l făcuse. Foarte patern cu Clémentine, foarte galant cu domnul şi doamna Renault, el dovedea faţă de Léon prietenia cea mai sinceră şi mai cordială.

— Dragă băiete, îi zicea el, te-am studiat, te cunosc, te iubesc; meriţi să fii fericit şi vei fi. Vei vedea curând că, n-ai făcut o afacere proastă cumpărându-mă cu douăzeci şi cinci de napoleoni. Dacă recunoştinţa ar fi alungată din lume, ea ar găsi un ultim refugiu în inima lui Fougas!

Cu trei zile înainte de nuntă, maestrul Bonnivet aduse la cunoştinţa familiei că domnul colonel venise la biroul său pentru a cere comunicarea contractului. Abia de-şi aruncase privirea pe caietul de hârtie timbrată, şi harşt! în bucăţi cu el în focul din cămin.

— Domnule mâncător de note, spusese el, faceţi-mi plăcerea de a relua de la început capodopera. Nepoata lui Fougas nu se mărită cu opt mii de franci rentă. Natura şi prietenia îi dăruiesc un milion, pe care iată-l!

Acestea fiind zise, el scoate din buzunar un bon de un milion asupra Băncii, traversează semeţ biroul scârţâind din cizme şi aruncă o hârtie de o mie de franci pe pupitrul unui secretar, strigând cu glasul său cel mai frumos:

— Copii ai legiuirii! Na-vă şi beţi în sănătatea împăratului şi a marii armate!

Familia Renault se împotrivi energic acestei generozităţi.

Clémentine, avertizată de viitorul ei soţ, avu, în prezenţa domnişoarei Sambucco, o lungă discuţie cu tânărul şi teribilul bunic; ea îi arătă din nou că el avea douăzeci şi patru de ani, că avea să se însoare într-o bună zi, că averea lui aparţinea viitoarei sale familii.

— Eu nu vreau, spuse ea, ca într-o zi, copiii dumitale să mă

acuze că i-am despuiat. Păstrează-ţi milioanele pentru micuţii mei unchi şi pentru micuţele mele mătuşi!

Dar, de data asta, Fougas nu dădu niciun pas înapoi.

— Îţi baţi cumva joc de mine? îi spuse Clémentinei. Crezi oare că am să fac prostia de a mă însura acum? Nu-ţi făgăduiesc că am să trăiesc ca un trappist, însă, la vârsta mea şi clădit cum sunt, găseşti cu cine să intri în vorbă în garnizoane, fără să iei pe nimeni de nevastă. Marte nu împrumută făclia căsătoriei pentru a lumina micile escapade ale Venerei! Pentru ce se leagă bărbatul?… Pentru a fi tată. Eu sunt tată la comparativ, iar peste un an, dacă bravul nostru Léon se comportă ca un bărbat, pun mâna pe superlativ. Străbunic! e un grad frumos pentru un militar de douăzeci şi cinci de ani. La patruzeci şi cinci sau la cincizeci, am să fiu stră-străbunic. La şaptezeci… limba franceză nu mai are cuvinte pentru a desemna ce-am să fiu! vom comanda însă unu! la palavragiii ăia de la Academie! Te temi că am să duc lipsă de ceva la bătrâneţe? Am solda, în primul rând, şi crucea de ofiţer. La vârsta Anchisilor şi Nestorilor, voi avea pensia. Adaugă la acestea cele două sute cincizeci de mii de franci de la regele Prusiei, şi ai să vezi că am asigurată nu numai pâinea ci şi *iahnia* până la sfârşitul carierei. Pe deasupra, o concesiune pe veci, pe care soţul tău a plătit-o dinainte în cimitirul din Fontainebleau. Având toate acestea şi cu nişte gusturi simple, poţi fi sigur că nu-ţi mănânci fondurile!

De voie, de nevoie, au trebuit să se supună la tot ce dorea el şi să-i accepte milionul. Acest act de generozitate făcu mare vâlvă în oraş, iar numele lui Fougas, deja celebru din atâtea motive, dobândi un nou prestigiu.

Întregul Fontainebleau dori să asiste la căsătoria Clémentinei. Veni lume şi de la Paris. Martorii miresei erau mareşalul duce de Solferino şi ilustrul Karl Nibor, primit de câteva zile în Academia de ştiinţe. Léon se limită cu modestie la vechii prieteni pe care şi-i alesese dintru început, domnul Audret, arhitectul, şi domnul Bonnivet, notarul.

Primarul îşi puse iarăşi eşarfa sa nouă. Preotul adresă tinerilor o alocuţiune mişcătoare despre inepuizabila generozitate a Providenţei, care încă mai face un miracol, din

când în când, în folosul adevăraţilor creştini. Fougas, care nu-şi îndeplinise îndatoririle religioase din 1801, udă cu lacrimi două batiste.

„Totdeauna sunt pierduţi din vedere tocmai aceia pe care-i stimezi mai mult, spunea el ieşind din biserică, dar Dumnezeu şi cu mine suntem tăcuţi pentru a ne înţelege! La urma urmei, ce este Dumnezeu! Un Napoleon ceva mai universal!"

Un ospăţ pantagruelic, prezidat de domnişoara Virginie Sambucco în rochie de mătase cafeniu-deschis, urmă îndată după ceremonie. Douăzeci şi patru de persoane asistau la această sărbătoare de familie, între alţii noul colonel al lui 23 domnul du Marnet, aproape vindecat de rana sa.

Fougas îşi ridică şervetul cu o oarecare îngrijorare. Nădăjduia că mareşalul i-a adus brevetul de general de brigadă. Chipul său mobil trăda o vie dezamăgire în faţa farfuriei goale.

Ducele de Solferino, care se aşezase la loc de cinste, observă acest joc de fizionomie şi zise cu glas tare:

— Nu te impacienta, bătrâne camarad! Ştiu ce-ţi lipseşte; n-a depins de mine ca sărbătoarea să fie completă. Ministrul de război era plecat când am trecut pe la el. În birouri mi s-a spus că afacerea ta era reţinută de o chestiune de formă, dar că vei primi în următoarele douăzeci şi patru de ore o scrisoare de la cabinet.

— La dracu cu toţi scribii! răcni Fougas. Au totul, de la actul meu de naştere până la copia după brevetul de colonel. Ai să vezi că le lipseşte vreun certificat de vaccin ori vreo altă hârţoagă de trei parale!

— Eh! răbdare, tinere! Ai tot timpul să aştepţi. Nu e ca în cazul meu: fără campania din Italia, care mi-a permis să pun mâna pe bastonul de mareşal, m-ar fi dat la reformă ca pe o gloabă bătrână, sub pretextul neserios că aveam şaizeci şi cinci de ani. Tu n-ai nici douăzeci şi cinci, şi ai să fii numit general de brigadă: împăratul ţi-a făgăduit-o în faţa mea. În patru-cinci ani de-acum, vei avea stelele de aur, doar dacă nu ţi se-ntâmplă vreun ghinion. După care, nu-ţi va mai trebui decât un post de comandant şef şi o companie fericită pentru a fi numit mareşal al Franţei şi senator, ceea ce nu strică deloc.

— Da, răspunse Fougas, voi ajunge. Nu numai pentru că sunt cel mai tânăr dintre toţi ofiţerii de gradul meu, pentru că am făcut marele război şi am urmat lecţiile maestrului pe câmpurile Bellonei, dar mai ales pentru că destinul şi-a pus amprenta asupra mea. Pentru ce m-au cruţat ghiulele în peste douăzeci de bătălii? Pentru ce am străbătut oceane de bronz şi de fier fără ca pielea mea să primească o zgârietură? Pentru că am steaua mea, întocmai ca şi el. A lui era mai mare, bineînţeles, dar ea s-a dus să se stingă în Sfânta Elena, iar a mea străluceşte încă pe cer! Dacă doctorul Nibor m-a reînviat cu câteva picături de apă caldă, e pentru că destinul meu nu era încă împlinit. Dacă voinţa poporului francez a restabilit tronul imperial, este pentru a oferi o serie de prilejuri curajului meu în cucerirea Europei, la care vom porni din nou! Trăiască împăratul şi eu! Voi fi duce sau prinţ în mai puţin de zece ani, şi chiar… de ce nu? ne vom strădui să fim prezent la apel în ziua împărţirii coroanelor! În acest caz, îl adoptez pe fiul cel mare al Clémentinei: îl vom numi Pierre-Victor III, şi îmi va urma la tron întocmai ca Ludovic al XV-lea străbunicului său Ludovic al XIV-lea!

Pe când sfârşea această tiradă, un jandarm intră în sufragerie, întrebă de domnul colonel Fougas şi îi înmână un plic de la ministerul de război.

— Zău aşa! exclamă mareşalul, ar fi plăcut ca avansarea ta să sosească la capătul unui asemenea discurs. Pe loc ne-am prosterna în faţa stelei tale! Regii magi n-ar fi decât un fel de zi de Sfântul Ioan, pe lângă noi.

— Citeşte tu însuţi, îi spuse el mareşalului, întinzându-i marea foaie de hârtie. Sau mai bine, nu! Am privit totdeauna moartea-n faţă; n-am să-mi întorc privirea de la acest trăsnet de cârpă, care mă ucide.

> Domnule colonel, pregătind decretul imperial care vă ridică la gradul de general de brigadă, m-am aflat în faţa unei piedici de netrecut care este actul dumneavoastră de naştere. Rezultă din acea piesă că sunteţi născut în 1789 şi că aveţi astăzi şaptezeci de

ani împliniţi. Ori, limita de vârstă fiind fixată la şaizeci de ani pentru colonei, la şaizeci şi doi pentru generalii de brigadă şi la şaizeci şi cinci pentru divizionari, mă văd în absoluta necesitate de a vă trece în cadrele de rezervă cu gradul de colonel. Ştiu, domnule, cât de puţin justificată este această măsură pentru vârsta dumneavoastră aparentă şi regret sincer că Franţa e lipsită de serviciile unui om de vigoarea şi de meritul dumneavoastră. Este, de altfel, sigur că o excepţie în favoarea dumneavoastră n-ar provoca nicio reclamaţie în cadrul armatei şi n-ar stârni decât simpatii. Însă legea este formală şi împăratul însuşi nu o poate viola sau eluda. Imposibilitatea ce rezultă de aici este atât de absolută, încât dacă, în ardoarea dumneavoastră de a servi ţara, aţi consimţi să depuneţi epoleţii pentru a reîncepe o nouă carieră, angajarea dumneavoastră n-ar putea fi primită în niciunul din regimentele armatei. E un fapt fericit, domnule, că guvernul împăratului a putut să vă ofere mijloace de existenţă obţinând de la A.S.R. Regentul Prusiei despăgubirea care vi se datora; căci nu există nici administraţie civilă în care să poată fi angajat, chiar prin favoare, un om de şaptezeci de ani. Veţi obiecta cu multă justeţe că legea şi regulamentele datează dintr-o epocă în care experienţele asupra revivificării oamenilor nu dăduseră încă rezultate favorabile. Dar legea este făcută pentru generalitate şi nu trebuie să ţină seama de excepţii. S-ar avea în vedere fără îndoială modificarea ei, dacă aceste cazuri de înviere s-ar prezenta într-un oarecare număr. Binevoiţi să, etc.

O tăcere posomorită întâmpină această lectură. Acel *Mane, Thékel, Pharès* din legendele orientale nu produse un efect mai fulgerător. Jandarmul se afla tot acolo, în picioare, în poziţia soldatului fără arme, aşteptând recipisa lui Fougas. Colonelul

ceru o pană şi cerneală, semnă hârtia, o înapoie, dădu un bacşiş jandarmului, şi îi spuse cu o emoţie stăpânită:

— Tu eşti fericit! nu ţi se interzice să-ţi slujeşti ţara! Ei bine! continuă el adresându-se mareşalului, ce spui de asta?

— Ce vrei să spun, sărmane prieten; sunt descurajat. Legea nu se discută; este formală. Prostia noastră e că nu ne-am gândit mai devreme. Dar cine dracu, în prezenţa unui voinic ca tine, s-ar fi gândit la vârsta retragerii?

Cei doi colonei recunoscură că această obiecţie nu le trecuse prin minte; dar, o dată ce ea a fost ridicată, nu vedeau ce s-ar putea răspunde. Niciunul nici celălalt n-ar fi putut să-l angajeze pe Fougas ca simplu soldat, în pofida capacităţii sale, a forţei fizice şi a înfăţişării sale de om la douăzeci şi patru de ani.

— Dar atunci, răcni Fougas, să fiu omorât! Nu pot să m-apuc să cântăresc zahăr sau să cultiv varză! În cariera armelor mi-am făcut primii paşi, trebuie să rămân aici sau să mor. Ce să fac? Ce să devin? Să intru în serviciu în străinătate? Niciodată! Destinul lui Moreau îl am încă în faţa ochilor… O, soartă! Ce ţi-am făcut de mă arunci atât de jos atunci când te pregăteai să mă înalţi atât de sus?

Clémentine încercă să-l mângâie prin cuvinte frumoase.

— Vei rămâne lângă noi, îi spunea ea; o să-ţi găsim o femeie drăguţă, o să vă creşteţi împreună copiii. În clipele de tihnă, vei scrie istoria lucrurilor măreţe pe care le-ai înfăptuit. Nimic nu-ţi lipseşte: tinereţe, sănătate, avere, familie, tot ceea ce înseamnă fericirea oamenilor îţi aparţine; de ce n-ai fi, aşadar, fericit?

Léon şi părinţii săi îi vorbiră în acelaşi fel. Totul era uitat în faţa unei dureri atât de adevărate şi a unei descurajări atât de profunde.

Îşi reveni încet-încet şi chiar cântă la desert un cântec pe care-l pregătise pentru împrejurare:

Mult norocoşi soţ şi soţie,
În fericite-aceste clipe,
La torţa sfântă-a cununiei,
Veţi arde-a lui Amor aripe.
Mic zeu hoinar, ci schimbă-ţi firea,

Cuminte-n casă vei rămâne,
Legat de-acum prin logodirea
Dintre Frumos şi Raţiune.

Plăcerile, bună-cuviinţa
Cu sârg să-mbine va-nvăţa;
Ci îşi va pierde-obişnuinţa
Din floare-n floare-a mai zburda.
Dar ţi-ai găsit: la Clémentina
Aflat-a şi roze şi crini,
Şi-acum culege, bată-l vina,
Ca-n ale Chiprului grădini.

Lumea aplaudă mult această poezie demodată, însă bietul colonel zâmbea trist, vorbea puţin, şi nu se ameţea deloc. Omul cu urechea ruptă nu se consola că e dat la reformă. Luă parte la distracţiile zilei, dar nu mai era tovarăşul de petrecere care însufleţea totul cu veselia lui virilă.

Mareşalul îl luă de o parte în cursul serii şi îi spuse:

— La ce te gândeşti?

— Mă gândesc la cei bătrâni care au avut fericirea de a cădea la Waterloo, cu faţa îndreptată spre inamic. Acel bătrân imbecil de neamţ, care m-a conservat pentru posteritate, urât serviciu mi-a mai făcut. Vezi tu, Leblanc, un om trebuie să trăiască împreună cu epoca lui. Mai târziu, înseamnă prea târziu.

— Ei, haide, Fougas, fără prostii! Nu s-a dus orice speranţă, ce naiba! Am să mă duc mâine la împărat; o să vedem, o să încercăm ceva; oameni ca tine, Franţa nu are cu duzinile ca să-i arunce la rufe murdare.

— Mulţumesc. Eşti un om de nădejde, un vechi prieten, un om adevărat! Eram cinci sute de mii la fel ca tine, în 1812; n-au mai rămas decât doi, sau mai bine zis unul şi jumătate.

Pe la ceasurile zece seara, domnul Rollon, domnul du Marnet şi Fougas îl conduseră pe mareşal la gară. Fougas îşi îmbrăţişa camaradul şi-i făgădui că va fi cuminte. Trenul plecă cei trei colonei se întoarseră pe jos în oraş. Trecând prin faţa casei

domnului Rollon, Fougas îi spuse succesorului său:

— Nu sunteţi deloc ospitalier astăzi; nu ne oferiţi un păhărel din acel straşnic rachiu de Andaye!

— Credeam că nu aveţi chef de băut, spuse domnul Rollon. N-aţi luat nimic la cafea şi nici după aceea. Dar să urcăm!

— Setea mi-a revenit la aer curat.

— E semn bun.

El ciocni melancolic şi abia de-şi muie buzele în pahar. Se opri câtva timp lângă drapel, mânui lancea, desfăşură mătasea, numără găurile pe care gloanţele şi ghiulelele le lăsaseră în ţesătură, şi nu vărsă o lacrimă.

— Hotărât lucru, zise, rachiul îmi stă în gât; nu sunt bărbat astăzi. Bună seara, domnilor!

— Aşteptaţi! vă conducem.

— O! hotelul meu e la doi paşi.

— N-are a face. Dar ce idee aţi avut să rămâneţi la hotel, când aveţi aici două case la dispoziţie?

— De fapt, mă mut mâine dimineaţă.

A doua zi dimineaţa, către orele unsprezece, fericitul Léon îşi făcea toaleta când i se aduse o depeşă telegrafică. O deschisei fără să vadă că era adresată domnului Fougas, şi scoase un strigăt de bucurie. Iată textul laconic care îi aducea o atât de dulce emoţie:

Domnului colonel Fougas, Fontainebleau.

Ies cabinet împărat. Tu general brigadă în calitate străin aşteptând mai bine. Mai târziu corp legislativ va modifica legea.

Leblanc

Léon se îmbrăcă în grabă, alergă la hotelul Cadran-Bleu, urcă la colonel şi îl găsi mort în patul său.

Lumea povesti în Fontainebleau că domnul Nibor făcuse autopsia şi constatase unele dezordini grave cauzate de deshidratare. Câteva persoane asigurară că Fougas se sinucisese. Sigur este că maestrul Bonnivet primi prin poşta locală un fel de testament astfel conceput:

Las moştenire inima mea patriei, amintirea mea naturii, exemplul meu armatei, ura mea perfidului Albion, o mie de scuzi lui Gothon şi două sute de mii de franci regimentului 23 de linie. Trăiască împăratul, totuşi!

FOUGAS

Înviat în ziua de 17 august, între ceasurile trei şi patru după-amiază, el muri în ziua de 17 a lunii următoare, fără apel. A doua viaţă a sa durase ceva mai puţin de treizeci şi una de zile. El îşi folosi însă bine timpul; trebuie să-i facem dreptate. Odihneşte în pământul pe care fiul domnului Renault îl cumpărase pentru el. Nepoata sa Clémentine a părăsit doliul de aproape un an de zile. Este iubită, e fericită, iar Léon n-are nimic să-şi reproşeze dacă ea nu are o droaie de copii.

Bourdonnel, august 1861

{1} … care poate fi citită în volumul cu acelaşi titlu, apărut în colecţia noastră.
{2} — Ce-i asta? — Un nebun. — Nu, dragul meu: un câine turbat. — Nimic altceva. (în engleză, în original)
{3} Belle-fille = noră; belle fille = fată frumoasă